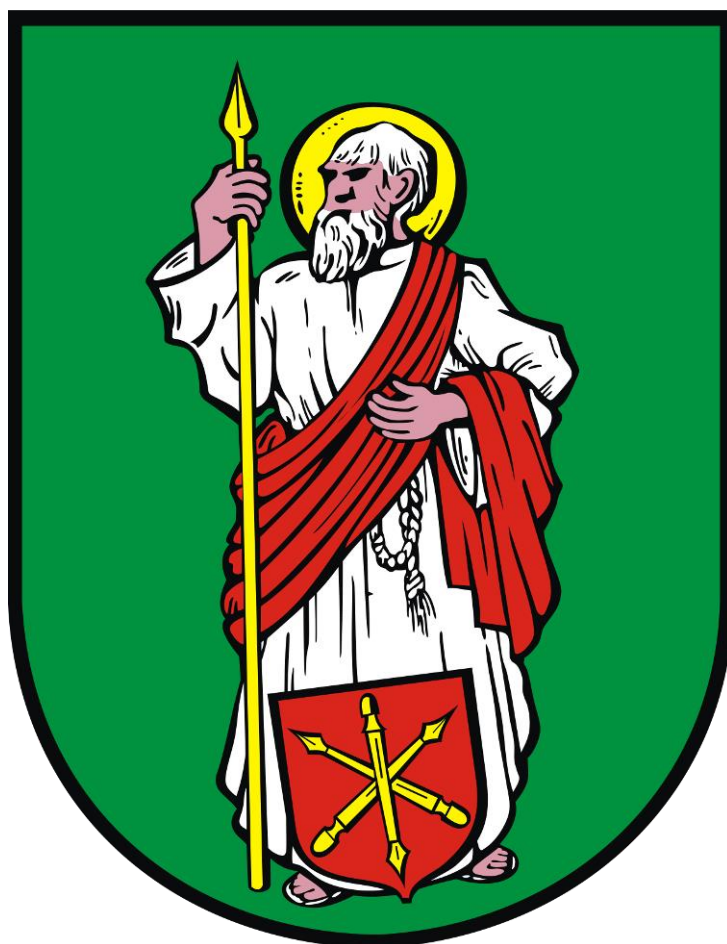

Projekt

**Załącznik do Uchwały Rady Miasta Tomaszów Lubelski
w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji**

SPIS TREŚCI

Strona

1. WSTĘP - NAJWAŻNIEJSZE POJĘCIA Z ZAKRESU REWITALIZACJI.....	3
2. WPROWADZENIE	4
3. INFORMACJE DOTYCZĄCE MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI.....	5
4. METODOLOGIA DELIMITACJI OBSZARU ZDEGRADOWANEGO I OBSZARU REWITALIZACJI.....	8
5. DIAGNOZA MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI WYKONANA NA PODSTAWIE MONITORA MIAST POLSKI.....	13
6. SZCZEGÓŁOWA DIAGNOZA MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI Z UWZGLĘDNIENIEM WYZNACZONYCH JEDNOSTEK REFERENCYJNYCH - OBSZARÓW.....	22
6.a. SFERA SPOŁECZNA	22
6.a.1. DEMOGRAFIA.....	22
6.a.2. WYKLUCZENIE SPOŁECZNE.....	30
6.a.3. UBÓSTWO	32
6.a.4. BEZROBOCIE.....	33
6.a.5. DŁUGOTRWAŁA LUB CIĘŻKA CHOROBA.....	35
6.a.6. NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ.....	35
6.a.7. BEZRADNOŚĆ W SPAWACH OPIEKUŃCZO WYCHOWAWCZYCH I W PROWADZENIU GOSPODARSTWA DOMOWEGO.....	35
6.a.8. ALKOHOLIZM.....	36
6.a.9. TRUDNOŚCI W PRZYSTOSOWANIU SIĘ DO ŻYCIA PO OPUSZCZENIU ZAKŁADU KARNEGO.....	36
6.a.10. OSOBY DOTKNIĘTE PRZEMOCĄ W RODZINIE.....	36
7. BEZPIECZEŃSTWO.....	38
8. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA ORAZ JAKOŚĆ OFEROWANYCH USŁUG.....	38
8.a. Edukacja i sport.....	38
8.b. PODMIOTY KULTURALNE.....	40
8.c. OCHRONA ZDROWIA.....	41
8.d. ORGANIZACJE POZARZĄDOWE MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI.....	46
9. IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW W SFERZE SPOŁECZNEJ.....	46
10. SFERA GOSPODARCZA.....	47
11. SFERA ŚRODOWISKOWA.....	49
11. a. ELEMENTY SYSTEMU PRZYRODNICZEGO MIASTA.....	49
11. b. STAN ŚRODOWISKA NA TERENIE MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI.....	49
11. b. 1. POWIETRZE	50
11. b. 2. HAŁAS.....	54
11. b. 3. WODY PODZIEMNE.....	55
11. b. 4. WODY POWIERZCHNIOWE.....	58
11. c. GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA.....	59
11. d. ZASOBY GEOLOGICZNE.....	60
11. e. GLEBY.....	60
11. f. GOSPODARKA ODPADAMI I ZAPOBIEGANIE POWSTAWANIU ODPADÓW.....	61
11. g. ZASOBY PRZYRODNICZE I ICH OCHRONA.....	65
11. h. SYSTEM PRZYRODNICZY MIASTA.....	70
11. i. CHARAKTERYSTYKA ISTNIEJĄCEJ ROŚLINNOŚCI MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI	72
11. j. POŻĄDANA ROŚLINNOŚĆ ZIELNA DOLIN RZECZNYCH.....	76
12. SFERA PRZESTRZENNO – FUNKCJONALNA, WARTOŚCI KRAJOBRAZU KULTUROWEGO.	84

13. WARTOŚCI NIEMATERIALNE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO TOMASZOWA LUBELSKIEGO.....	99
14. TURYSTYKA.....	102
15. SFERA TECHNICZNA	103
16. WYZNACZENIE OBSZARÓW ZDEGRADOWANYCH.....	108
17. ZESPÓŁ AUTORSKI	112

1. WSTĘP

Rewitalizacja (dosłownie: ożywienie, przywrócenie do życia) jest procesem wprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów miasta.

Rewitalizacja to nie tylko inwestycje, roboty budowlane. Jej celem jest przywrócenie do życia zdegradowanej części miasta i uzupełnienie jej o nowe funkcje. Mówiąc najprościej jest to wprowadzenie takich zmian na obszarze części miasta, dzięki którym będzie się lepiej żyło, przebywało i pracowało.

Rewitalizacja to też praca z ludźmi, z lokalną społecznością. I nawet jeśli remonty budynków i przestrzeni publicznych są najbardziej efektywne – najważniejsze jest przezwyciężenie kryzysu społecznego.

Rewitalizacja jest długim procesem. Jej powodzenie zależy od nas wszystkich – mieszkańców całego miasta, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych, placówek edukacyjnych, instytucji kultury, uczelni wyższych, urzędów.

Ramy prawne dla procesu rewitalizacji w Polsce zostały zawarte w Ustawie z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji. Jednym z istotniejszych elementów ustawy jest uregulowanie kwestii dotyczących Gminnych Programów Rewitalizacji (GPR), które są podstawowym narzędziem nakierowanym na kompleksowe podejście do procesu oraz podejmowanie działań w ścisłej współpracy ze społecznością lokalną.

Ustawa przewiduje także specjalne rozwiązania ułatwiające prowadzenie procesu rewitalizacji w gminie. Jednym z nich jest wyznaczenie Specjalnej Strefy Rewitalizacji (SSR), która umożliwia korzystanie ze szczególnych udogodnień takich jak np. możliwość przyznania przez gminę dla właścicieli lub użytkowników wieczystych dotacji na remonty budynków.

Gminny Program Rewitalizacji (GPR) jest podstawowym dokumentem uchwalonym przez gminę umożliwiającym prowadzenie kompleksowych działań rewitalizacyjnych na wyznaczonym obszarze przy współdziałaniu lokalnej społeczności.

Fundamentem Gminnego Programu Rewitalizacji jest **szczegółowa diagnoza** obszaru rewitalizacji, która ukazuje występujące na nim negatywne zjawiska społeczne, gospodarcze i przestrzenno-funkcjonalne.

GPR określa, na podstawie wyników diagnozy, **cele rewitalizacji oraz kierunki działań**, za pośrednictwem których wskazany obszar ma zostać wyprowadzony ze stanu kryzysu, w którym się aktualnie znajduje. Zawiera również **opis przedsięwzięć**, które będą realizowane na obszarze rewitalizacji

2. WPROWADZENIE

Niniejszy dokument stanowi kompleksową diagnozę Miasta Tomaszów Lubelski w pięciu kluczowych sferach:

- społecznej,
- gospodarczej,
- środowiskowej,
- technicznej
- przestrzenno-funkcjonalnej.

Diagnoza została opracowana na potrzeby sporządzenia Gminnego Programu Rewitalizacji dla Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2021-2026 i stanowi załącznik do Uchwały Rady Miasta Tomaszów Lubelski w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. Zawarta w niej analiza negatywnych zjawisk oraz lokalnych potencjałów występujących na terenie Miasta Tomaszów Lubelski pozwoliła na wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.

Ustawa o rewitalizacji wprowadza określenie szczegółowej diagnozy obszaru rewitalizacji. Jej opracowanie jest – zgodnie z art. 4 ust. 1 pkt 2 konieczne do sporządzenia gminnego programu rewitalizacji. Zgodnie z art. 15 ust. 1 pkt 1 powinna ona zawierać obowiązkowo:

- analizę negatywnych zjawisk w sferze społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej oraz technicznej
 - analizę lokalnych potencjałów występujących na terenie tego obszaru
- należy wskazać także:
- skalę i charakter potrzeb rewitalizacyjnych

Część diagnostyczno-analityczna - obejmując diagnozę Miasta Tomaszów Lubelski wykonaną na podstawie Monitora Miast Polski, która obrazuje miejsce Tomaszowa Lubelskiego na tle porównywalnych jednostek na terenie województwa lubelskiego.

Szczegółowa część diagnostyczno-analityczna obejmuje metodologię delimitacji obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji oraz określenie ich zasięgów przestrzennych poprzez wskazanie przebiegu granic na terenie miasta. Ponadto zawiera szczegółową diagnozę wyznaczonego obszaru rewitalizacji w sferach: społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej wraz ze skwantyfikowanymi danymi i ich analizą w celu przedstawienia skali i charakteru potrzeb rewitalizacyjnych.

Ocenę skali koncentracji negatywnych zjawisk oparto na danych pozyskanych od Urzędu Miasta Tomaszów Lubelski, statystyk Komendy Miejskiej Policji w Tomaszowie Lubelskim, danych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej i Urzędu Pracy w Tomaszowie Lubelskim oraz statystyk publicznych pochodzących m.in. z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Do sporządzenia diagnozy wykorzystano również wyniki badań społecznych przeprowadzonych wśród mieszkańców, wyniki badań ankietowych i wywiady z mieszkańcami wszystkich obszarów oraz wnioski płynące z badań jakościowych (wywiady indywidualne z przedstawicielem, Ośrodka Pomocy Społecznej

oraz przedstawicielem lokalnej społeczności). Wszelkie opisy uwzględniają sytuację w mieście i w miarę możliwości odniesienie do wydzielonych obszarów.

Analiza poszczególnych obszarów pozwoliła na zobrazowanie wewnętrznego zróżnicowania obszaru miejskiego oraz sprawdzenie czy rzeczywiście wstępnie wytypowane obszary zdegradowane wymagają działań rewitalizacyjnych.

W toku prac wyodrębniono obszar zdegradowany oraz obszar rewitalizacji.

3. INFORMACJE DOTYCZĄCE MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI

Tomaszów Lubelski – miasto w województwie lubelskim, siedziba powiatu tomaszowskiego oraz gminy miejskiej i wiejskiej Tomaszów Lubelski. Leży na Roztoczu Środkowym, nad rzeką Sołokiją. Według danych GUS obecnie Tomaszów Lubelski zamieszkuje 18 783 mieszkańców, gęstość zaludnienia wynosi 1 444,5 osób/km², wg danych z 2021 roku Urzędu Miasta Tomaszów Lubelski, miasto zamieszkuje 18863 mieszkańców

W mieście funkcjonuje przemysł spożywczy (przetwórstwo owoców i warzyw).

Miasto stanowi węzeł dróg wojewódzkich nr 850 oraz nr 853, a także drogi krajowej nr 17.

Tomaszów Lubelski jest centralnym, ważnym miejskim ośrodkiem Rostocza .

Tomaszów Lubelski leży na historycznej Rusi Czerwonej, w dawnej ziemi bełskiej, stanowiącej wcześniej księstwo bełskie. Prywatne miasto szlacheckie lokowane w 1621 roku. W XVI wieku położone było na terenie województwa bełskiego.

Powierzchnia Tomaszowa Lubelskiego wynosi 13,33 km², w tym:

- użytki rolne: 48%
- użytki leśne: 9%.

Miasto stanowi 0,9% powierzchni powiatu. Miasto otacza (sąsiaduje) Gmina Tomaszów Lubelski. W latach 1975–1998 miasto administracyjnie należało do województwa zamojskiego.

Tomaszów Lubelski usytuowany jest w odległości ok. 28 km od przejścia granicznego Hrebenne - Rawa Ruska. Bliskość przejścia granicznego została skutecznie wykorzystana dla rozwoju gospodarczego i kulturalnego regionu. W perspektywie miasto może pełnić rolę pośrednika w nawiązywaniu kontaktów gospodarczych Unii Europejskiej z Ukrainą. Atutem miasta jest jego umiejscowienie na Rostoczku na wysokości 275m n.p.m. nad rzeką Sołokiją. Ten atrakcyjny turystycznie region przyciąga coraz więcej turystów. Tomaszów Lubelski jest stolicą Rostocza Środkowego, niestety obecnie nie wykorzystuje w pełni swojego położenia na atrakcyjnym turystycznie terenie. Korzyści lokalizacji wynikają także z położenia miasta przy ważnej dla całego województwa trasie drogiej krajowej Nr 17, stanowiącej transeuropejski szlak komunikacyjny w relacji Gdańsk- Warszawa- Lublin- Lwów-Kijów. Stanowi to element przyciągający inwestorów kierujących ofertę na wschód, ma także znaczenie w rozwoju turystyki krajowej i zagranicznej (bliskość Lwowa). Z Tomaszowa wiodą drogi m.in. do Biłgoraja, Hrubieszowa, Suśca i Krasnobrodu. Najbliższa stacja kolejowa znajduje się w położonym w odległości 7 km od Tomaszowa Lubelskiego - Bełzcu.

Tomaszów Lubelski posiada stosunkowo dobrze rozwiniętą infrastrukturę. Władze miasta dążą do realizacji modelu strategicznego zarządzania jednostką samorządu terytorialnego. Wyrazem tego jest opracowanie szeregu dokumentów strategicznych w postaci:

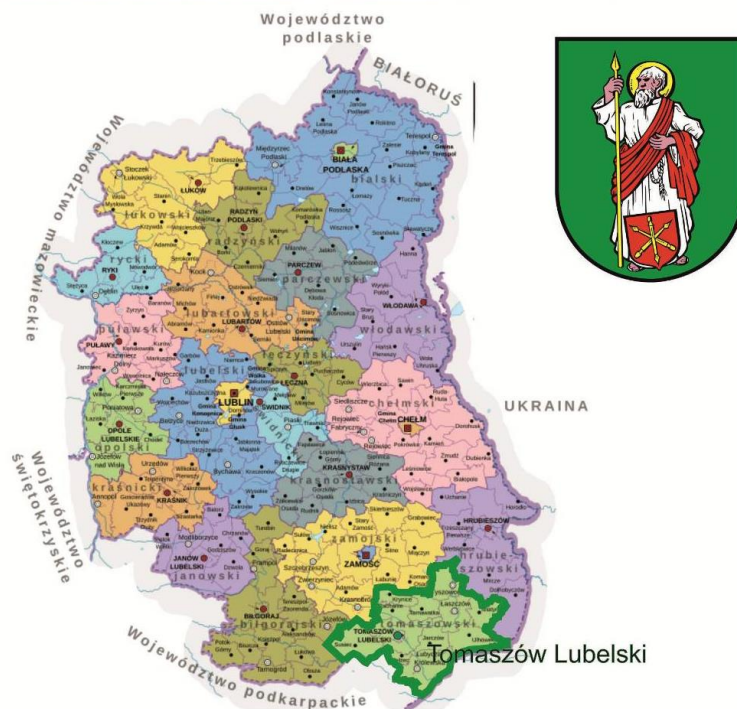
- Lokalny program rewitalizacji, Uchwała Nr XLVI/517/2010 Rady Miasta Tomaszów Lubelski z dnia 22 października 2010 roku
- Strategia Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszowa Lubelskiego na lata 2008-2015 Uchwała Nr XVII/170/2008 Rady Miasta Tomaszów Lubelski z dnia 27 marca 2008 roku
- Wieloletni Plan Inwestycyjny Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2008 - 2015 Uchwała Nr XVII/171/2008 Rady Miasta Tomaszów Lubelski z dnia 27 marca 2008 roku
- Program usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2011 – 2032 Uchwała Nr XX/182/2012 Rady Miasta Tomaszów Lubelski z dnia 17 lutego 2012 rok
- Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2016-2020 Uchwała Nr XX/168/2016 Rady Miasta Tomaszów Lubelski z dnia 20 maja 2016 roku
- Lokalny Program Rewitalizacji na lata 2017-2022 Uchwała nr XXXI/276/2017 Rady Miasta Tomaszów Lubelski z dnia 28 kwietnia 2017
- Strategia Rozwoju lokalnego Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022 Uchwała nr XXXII/281/2017 Rady Miasta Tomaszów Lubelski z dnia 9 czerwca 2017
- Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022 Uchwała nr XXXIV/313/2017 Rady Miasta Tomaszów Lubelski z dnia 1 września 2017 roku

Duża odległość od większych metropolii zmusza władze miasta do samodzielnego wyznaczania kierunków rozwoju.

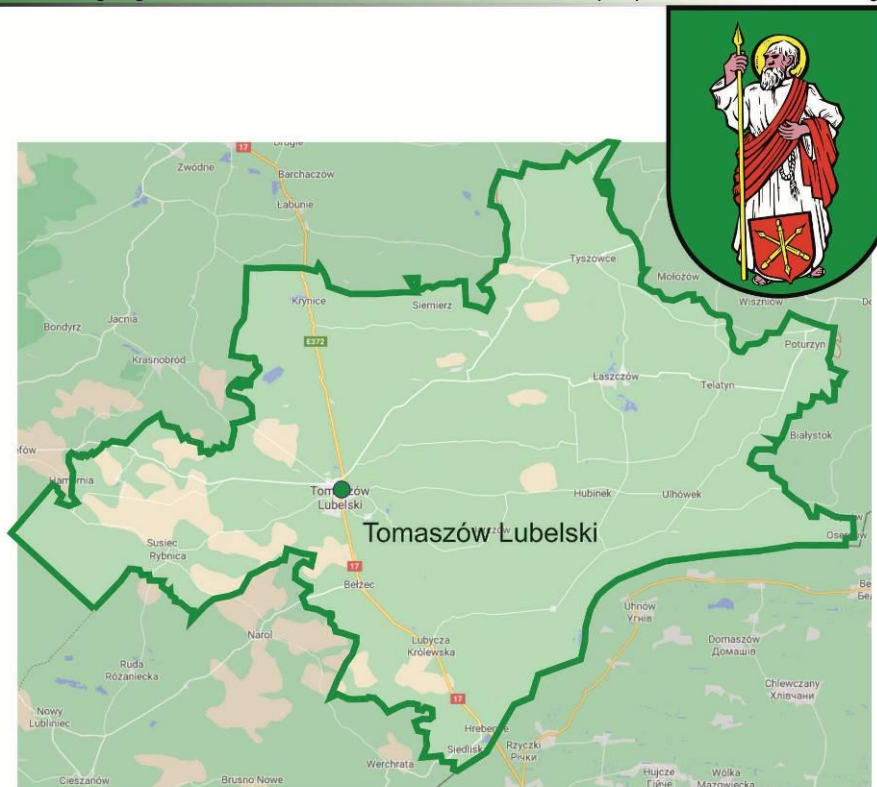
Podsumowując można stwierdzić, że Tomaszów Lubelski należy do jednostek samorządowych o dużej atrakcyjności lokalizacyjnej dla funkcji mieszkaniowych, gospodarczych i rekreacyjno-wypoczynkowych. W dużym stopniu jest to wynikiem „renty położenia”, czyli niewielkiej odległości od granicy z Ukrainą oraz atrakcyjności turystycznej miasta.

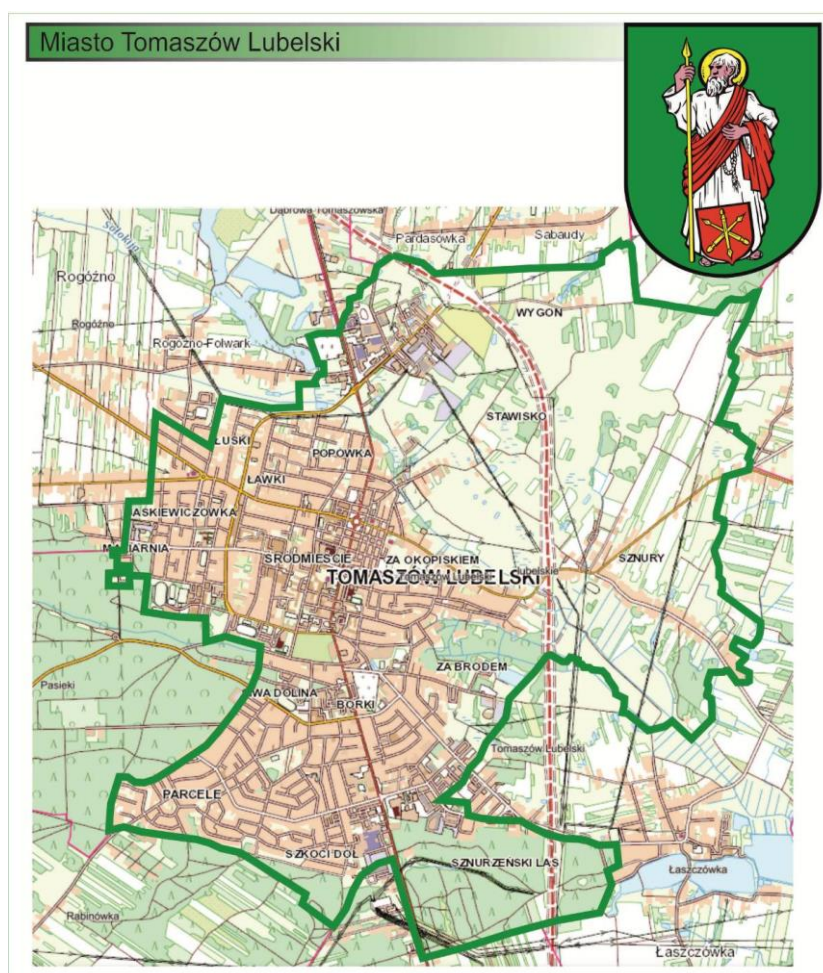

Położenie geograficzne Miasta Tomaszów Lubelski - na mapie województwa lubelskiego

Położenie geograficzne Miasta Tomaszów Lubelski - na mapie powiatu tomaszowskiego

4. METODOLOGIA DELIMITACJI OBSZARU ZDEGRADOWANEGO I OBSZARU REWITALIZACJI

Metodologię wyznaczenia obszaru zdegradowanego i podobszarów rewitalizacji oraz szczegółowy przebieg procesu diagnostycznego miasta zawiera *Diagnoza na potrzeby*

wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji wraz z wielokryterialną analizą przestrzenną pozwalającą na delimitację obszaru rewitalizacji na terenie Miasta Tomaszów Lubelski. Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy o rewitalizacji, rewitalizacja to „kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych”, dlatego przy wyznaczaniu zasięgu obszaru zdegradowanego wzięto pod uwagę zestaw kryteriów zawarty w art. 9 ust. 1 ww. ustawy i Wytycznych, które wskazują na istnienie stanu kryzysowego na danym terenie.

Stan kryzysowy zdefiniowany został jako „stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk społecznych (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, sytuacji demograficznej przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym), współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z następujących sfer:

1) społecznej - ze szczególnym uwzględnieniem, demografii, dostępności do szkół, ubóstwa, bezrobocia oraz wykluczenia

2) *gospodarczej* – w szczególności niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw;

3) *środowiskowej* – w szczególności w zakresie przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia ludzi bądź stanu środowiska;

4) *przestrzenno-funkcjonalnej* – w szczególności niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, deficytu lub niskiej jakości terenów publicznych;

5) technicznej – w szczególności degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym oraz braku funkcjonowania rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska.

Skalę negatywnych zjawisk odzwierciedlają mierniki rozwoju opisujące powyższe sfery, które wskazują na niski poziom rozwoju lub dokumentują silną dynamikę spadku poziomu rozwoju, w odniesieniu do wartości dla całego miasta”

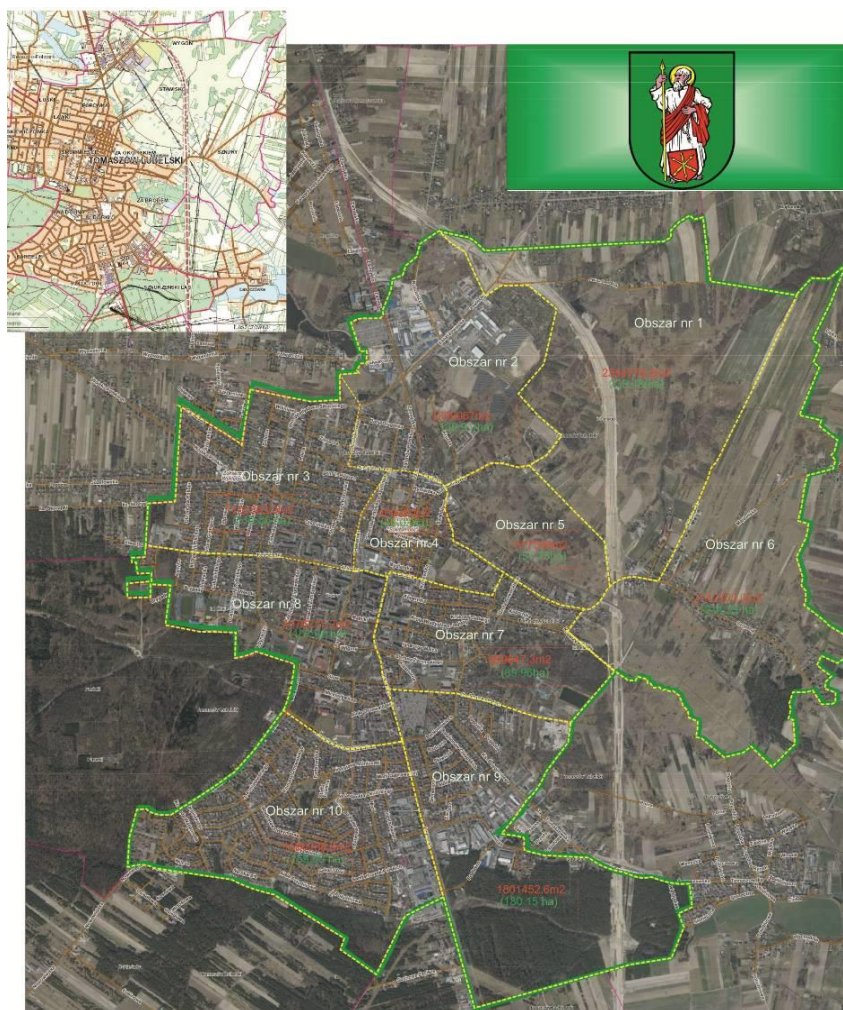
W związku z powyższym, w celu wyznaczenia obszaru zdegradowanego Miasto Tomaszów Lubelski podzielone zostało na *jednostki strukturalne (referencyjne)*, w sposób odpowiadający istniejącym powiązaniom funkcjonalnym. W procesie diagnostycznym przyjęto podział miasta na obszary funkcjonalno-przestrzenne. W przypadku gdzie granicę wyznacza ulica podział następuje wzdłuż osi jezdni oddzielając teren na prawa (PS) i lewą stronę (LS)

Wyznaczone Obszary/ zgodnie z załącznikiem graficznym:

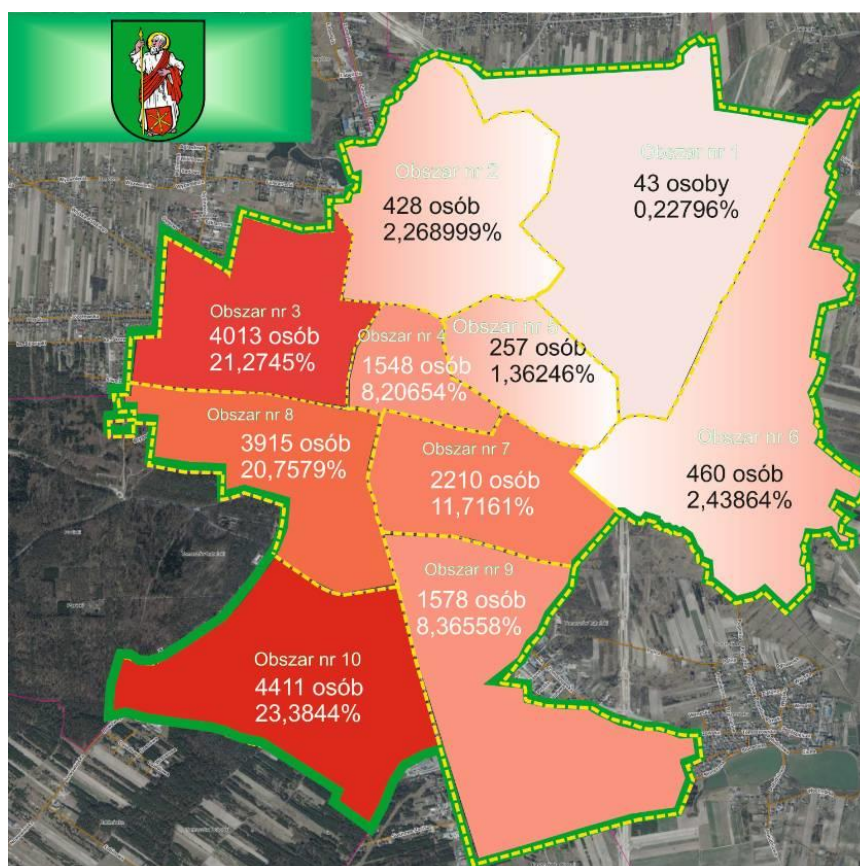
- **Obszar 1** (granice wyznaczają - granice Miasta Tomaszów Lubelski, ul. Wiejska, obwodnica Miasta Tomaszów Lubelski, obszary przyległe o charakterze rolniczym).

- **Obszar 2** - (granice wyznaczają - granica Miasta Tomaszów Lubelski, obwodnica Miasta Tomaszów Lubelski, ul. Starozamojska,(LS) ul. Stawisko (LS), ul. Armii Krajowej(LS), ul. Mikołaja Reja (PS).
- **Obszar 3** - (granice wyznaczają - granica Miasta Tomaszów Lubelski, ul. Armii Krajowej(PS), ul. Mikołaja Reja(LS), ul. Piekarska(LS) , ul. Tadeusza Kościuszki (LS).
- **Obszar 4** - (granice wyznaczają - ul. Stawisko (PS), ul. Świętojurska(LS), ul. Gałczyńskiego(PS), ul. 29 Listopada(PS), ul. Grota Roweckiego(LS), ul. Kopernika(LS), ul. Stefana Wyszyńskiego(LS), ul. Ks. Piotra Skargi(LS), ul Bracka (LS), ul. Kościuszki(PS), ul. Piekarska(PS), ul. Kaczorowskiego (PS),ul. Armii Krajowej(PS).
- **Obszar 5** - (granice wyznaczają - obwodnica Miasta Tomaszów Lubelski, ul. Starozamojska(PS), ul. 29 Listopada(LS) ul. Świętojurska(PS), ul. Gałczyńskiego(LS)
- **Obszar 6** - (granice wyznaczają - granice Miasta Tomaszów Lubelski, ul. Wiejska(PS), ul. Szopena (PS),ul Kopernika(PS), ul Króla Zygmunta (LS).
- **Obszar 7** - (granice wyznaczają - ul Bracka(PS), ul Stefana Wyszyńskiego(PS), ul. Ks. Piotra Skargi(PS), ul. Kościuszki(LS), ul Grota Roweckiego(PS), ul. 29 Listopada(PS), ul Kopernika(PS), granica Miasta Tomaszów Lubelski, ul doktora Janusza Petera(LS), ul Lwowska(PS)
- **Obszar 8** - (granice wyznaczają - ul Lwowska(LS), ul Henryka Sienkiewicza(LS), granice Miasta Tomaszów Lubelski, ul Kościuszki(PS)
- **Obszar 9** - (granice wyznaczają - granice Miasta Tomaszów Lubelski. ul Tomaszowska, ul. Rolnicza , ul doktora Janusza Petera(PS), ul Lwowska(PS),
- **Obszar 10** - (granice wyznaczają - granice Miasta Tomaszów Lubelski, ul. Lwowska(LS), ul Henryka Sienkiewicza(PS), ul Leśna .

Wyznaczone obszary delimitacji	Powierzchnia w hektarach	% udział w powierzchni Miasta Tomaszów Lubelski
Obszar 1	235,18 ha	17,64291%
Obszar 2	139,51 ha	10,46587%
Obszar 3	110,5 ha	8,289572%
Obszar 4	40 ha	3,00075%
Obszar 5	57,35 ha	4,302326%
Obszar 6	214,2 ha	16,06902%
Obszar 7	89,31 ha	6,699925%
Obszar 8	107,45 ha	8,060765%
Obszar 9	180,1 ha	13,51088%
Obszar 10	159,4 ha	11,95799%
Suma	1333 ha	100%

Wyznaczone obszary delimitacji	Liczba Mieszkańców w poszczególnych obszarach	% udział w liczbie mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski
Obszar 1	43	0,227959%
Obszar 2	428	2,268992%
Obszar 3	4013	21,27445%
Obszar 4	1548	8,206542%
Obszar 5	257	1,362456%
Obszar 6	460	2,438636%
Obszar 7	2210	11,71606%
Obszar 8	3915	20,75492%
Obszar 9	1578	8,365583%
Obszar 10	4411	23,3844%
Suma	18863	100%

Analiza danych ilościowych w ustalonych jednostkach strukturalnych pozwoliła na stosunkowo łatwe zidentyfikowanie lokalizacji problemów i wyznaczenie granic obszaru zdegradowanego.

Zgodnie Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w przeprowadzonej diagnozie dokonano analizy porównawczej jednostek referencyjnych, opartej na zestawie wskaźników cząstkowych oraz syntetycznych wskaźników degradacji we wszystkich sferach pozwalających na obiektywne określenie stopnia zróżnicowania zjawisk kryzysowych i potencjałów lokalnych na terenie miasta. Syntetyczne wskaźniki koncentracji zjawisk kryzysowych w poszczególnych sferach przedstawione zostały na mapach poglądowych z podziałem na jednostki strukturalne. Jako główne kryteria delimitacji obszaru zdegradowanego przyjęto analizę, wskaźniki ustalone na podstawie danych statystycznych gromadzonych w Mieście Tomaszów Lubelski, Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej oraz instytucji zewnętrznych, m.in.: Urzędu Pracy, Komendy Policji w Tomaszowie Lubelskim, a także ogólnodostępne dane z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Część pozyskanych danych została wykorzystana do porównawczej analizy ilościowej wskaźników ze średnią wartością dla całego miasta, a część posłużyła do dokonania analizy jakościowej charakteryzującej ważne dla rewitalizacji deficyty i problemy obszarów oraz lokalne potencjały.

W ramach prac nad szeroką diagnozą Miasta Tomaszów Lubelski przeprowadzono prace polegające na zgromadzeniu materiałów źródłowych oraz danych dotyczących miasta,

zarówno ilościowych, jak i jakościowych. Przeprowadzono wnikliwą kwerendę materiałów dotyczących wartości naturalnych i kulturowych.

Dodatkowo na obszarze miasta, w każdym z obszarów przeprowadzone zostały bezpośrednie badania ankietowe wśród radnych, mieszkańców, wywiady oraz wizja lokalna, dzięki czemu pozyskano informacje niefigurujące w żadnym z dostępnych źródeł informacji. Na etapie wstępnego rozpoznania po przedstawionej Informacji przez Burmistrza Miasta Tomaszów Lubelski o przystąpieniu do prac nad przygotowaniem Gminnego Programu Rewitalizacji dla Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2021-2026

Przeprowadzono badanie ankietowe i wywiady oraz dwa otwarte spotkania z interesariuszami, co szczegółowo opisano w Raporcie z konsultacji społecznych w sprawie wyznaczania obszarów zdegradowanych i stref rewitalizacji Miasta Tomaszów Lubelski oraz w sprawie określenia zasad wyznaczania składu oraz zasad działania Komitetu Rewitalizacji.

W procesie delimitacji obszaru zdegradowanego wykorzystano różnorodne źródła informacji, dzięki czemu zastosowane podejście ma charakter kompleksowy i łączy wykorzystanie metod ilościowych z jakościowymi.

Istotnym dokumentem dla opracowania szczegółowej diagnozy Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2021-2026 była zaktualizowana **Strategia Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017 – 2022 oraz Raport o Stanie Miasta Tomaszów Lubelski za rok 2020**

Problemy zidentyfikowane w strategii oraz raporcie zostały uwzględnione podczas opracowania diagnozy Miasta Tomaszów Lubelski

Przedstawione problemy zostały przeanalizowane w poszczególnych obszarach. Analiza problemów społecznych została uzupełniona analizą wskaźników odpowiednich dla problemów gospodarczych, przestrzenno -funkcjonalnych, technicznych i środowiskowych.

5. DIAGNOZA MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI WYKONANA NA PODSTAWIE MONITORA MIAST POLSKI

RAPORT Z ANALIZY ROZWOJU GMINY

GMINA MIEJSKA

TOMASZÓW LUBELSKI

KOD TERYT: 0618011

MAKROREGION : WSCHODNI

WOJEWÓDZTWO: LUBELSKIE

PODREGION: CHEŁMSKO -ZAMOJSKI

POWIAT: TOMASZOWSKI

GRUPA PORÓWNAWCZA:

GMINY MIEJSKIE: OŚRODKI WIELOFUNKCYJNE

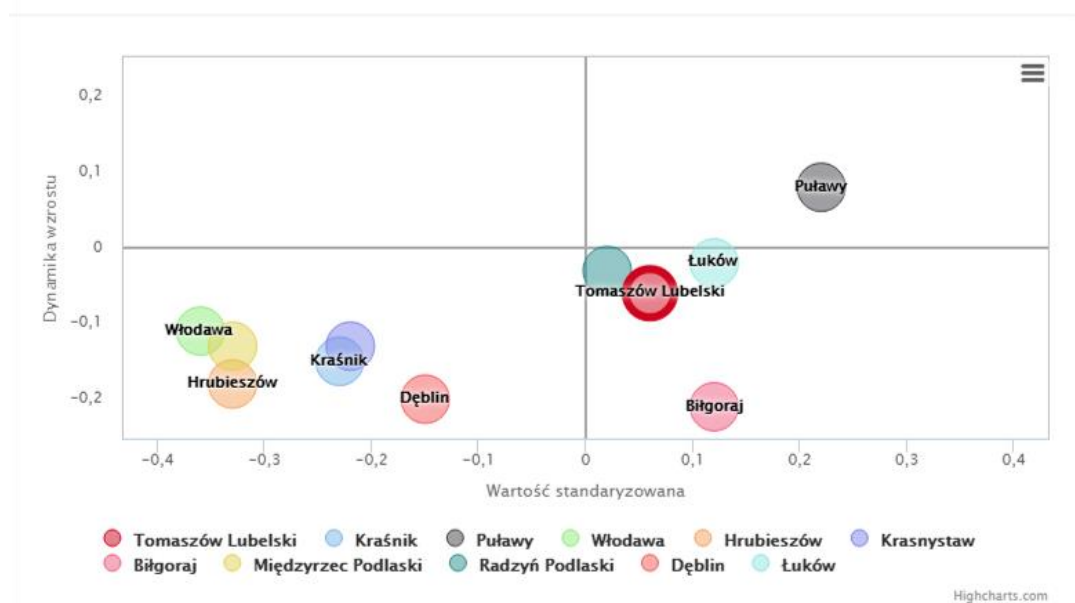
DLA WYKONANIA ANALIZY W WOJEWÓDZTWIE WYTYPOWANO 11 JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO O PODOBNEJ FUNKCJI W STRUKTURZE OSIEDLEŃCZEJ KRAJU

W badaniu porównano : Tomaszów Lubelski, Kraśnik, Puławy, Włodawa, Hrubieszów, Krasnystaw, Biłgoraj, Międzyrzec Podlaski, Radzyń Podlaski, Dęblin, Łuków

Ogólny Wskaźnik Rozwoju Gminy

	2014	2015	2016	2017	2018
Wskaźnik rozwoju	0.12	0.12	0.17	0.13	0.06

Wartość standaryzowana Dynamika wzrostu: Tomaszów Lubelski, Kraśnik, Puławy, Włodawa, Hrubieszów, Krasnystaw, Biłgoraj, Międzyrzec Podlaski, Radzyń Podlaski, Dęblin, Łuków: -0,4-0,3-0,2-0,100,10,20,30,4-0,2-0,100,10,2

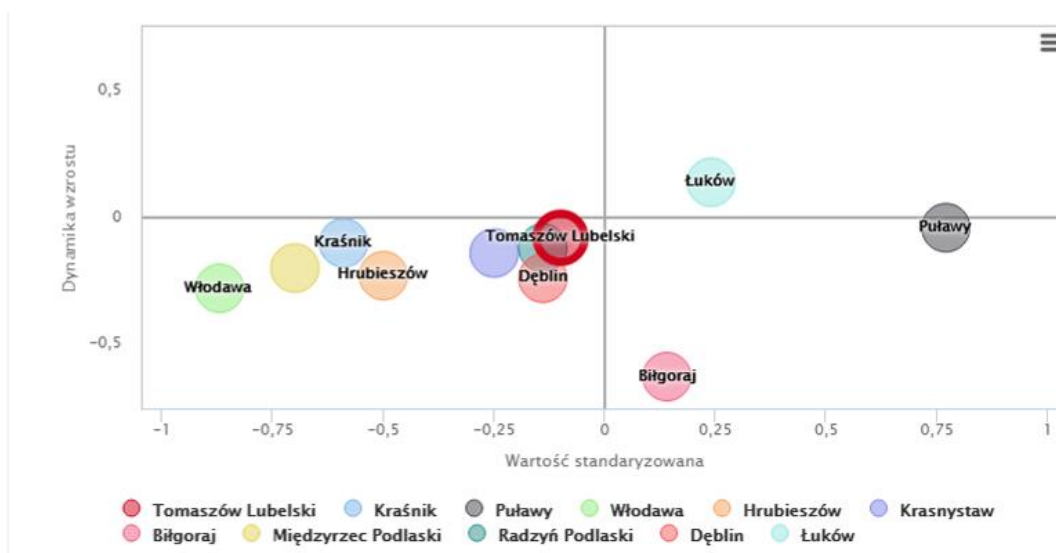

	Wartość	Dynamika
Tomaszów Lubelski	0.06	-0.06
Kraśnik	-0.23	-0.15
Puławy	0.22	0.08
Włodawa	-0.36	-0.11
Hrubieszów	-0.33	-0.18
Krasnystaw	-0.22	-0.13
Biłgoraj	0.12	-0.21
Międzyrzec Podlaski	-0.33	-0.13
Radzyń Podlaski	0.02	-0.03

	Wartość	Dynamika
Dęblin	-0.15	-0.2
Łuków	0.12	-0.02

Wskaźnik Rozwoju - Wymiar gospodarczy

	2014	2015	2016	2017	2018
Wskaźnik rozwoju	-0.02	0.02	0.08	0.02	-0.1

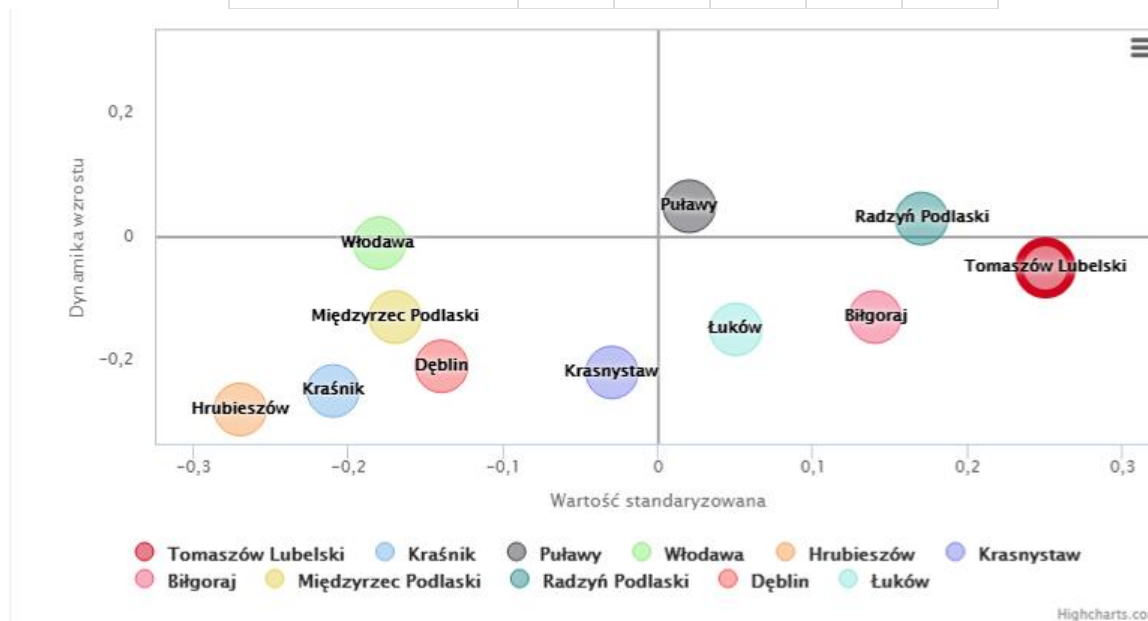
Wartość standaryzowana Dynamika wzrostu: Tomaszów Lubelski, Kraśnik, Puławy, Włodawa, Hrubieszów, Krasnystaw, Biłgoraj, Międzyrzec Podlaski, Radzyń Podlaski, Dęblin, Łuków, :-1-0,75-0,5-0,250,250,50,751-0,500

	Wartość	Dynamika
Tomaszów Lubelski	-0.1	-0.08
Kraśnik	-0.59	-0.1
Puławy	0.77	-0.04
Włodawa	-0.87	-0.28

	Wartość	Dynamika
Hrubieszów	-0.5	-0.23
Krasnystaw	-0.25	-0.14
Biłgoraj	0.14	-0.63
Międzyrzec Podlaski	-0.7	-0.2
Radzyń Podlaski	-0.14	-0.12
Dęblin	-0.14	-0.24
Łuków	0.24	0.14

Wskaźnik Rozwoju - Wymiar społeczny

	2014	2015	2016	2017	2018
Wskaźnik rozwoju	0.36	0.31	0.4	0.32	0.25

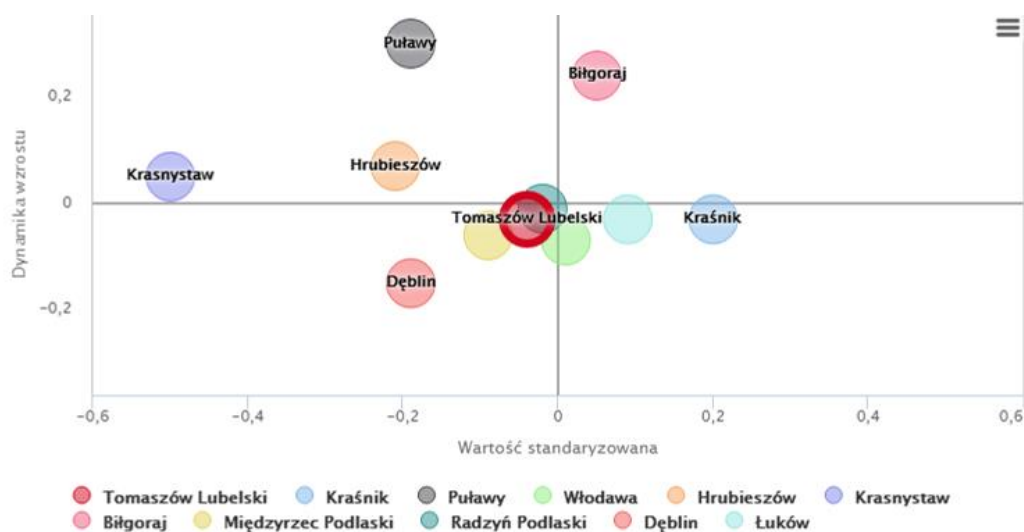

Wartość standaryzowana Dynamika wzrostu : Tomaszów Lubelski, Kraśnik, Puławy, Włodawa, Hrubieszów, Krasnystaw, Biłgoraj, Międzyrzec Podlaski, Radzyń Podlaski, Dęblin, Łuków - 0,3-0,2-0,100,10,20,3-0,200,2

	Wartość	Dynamika
Tomaszów Lubelski	0.25	-0.05
Kraśnik	-0.21	-0.25
Puławy	0.02	0.05
Włodawa	-0.18	-0.01
Hrubieszów	-0.27	-0.28
Krasnystaw	-0.03	-0.22
Biłgoraj	0.14	-0.13
Międzyrzec Podlaski	-0.17	-0.13
Radzyń Podlaski	0.17	0.03
Dęblin	-0.14	-0.21
Łuków	0.05	-0.15

Wskaźnik Rozwoju - Wymiar środowiskowy

	2014	2015	2016	2017	2018
Wskaźnik rozwoju	-0.08	-0.06	-0.07	-0.04	-0.04

Highcharts.com

Wartość standaryzowana Dynamika wzrostu: Tomaszów Lubelski, Kraśnik, Puławy, Włodawa, Hrubieszów, Krasnystaw, Biłgoraj, Międzyrzec Podlaski, Radzyń Podlaski, Dęblin, Łuków-0,6-0,4-0,200,20,40,6-0,200,2

	Wartość	Dynamika
Tomaszów Lubelski	-0.04	-0.03
Kraśnik	0.2	-0.03
Puławy	-0.19	0.3
Włodawa	0.01	-0.07
Hrubieszów	-0.21	0.07
Krasnystaw	-0.5	0.05
Biłgoraj	0.05	0.24
Międzyrzec Podlaski	-0.09	-0.06
Radzyń Podlaski	-0.02	-0.01
Dęblin	-0.19	-0.15
Łuków	0.09	-0.03

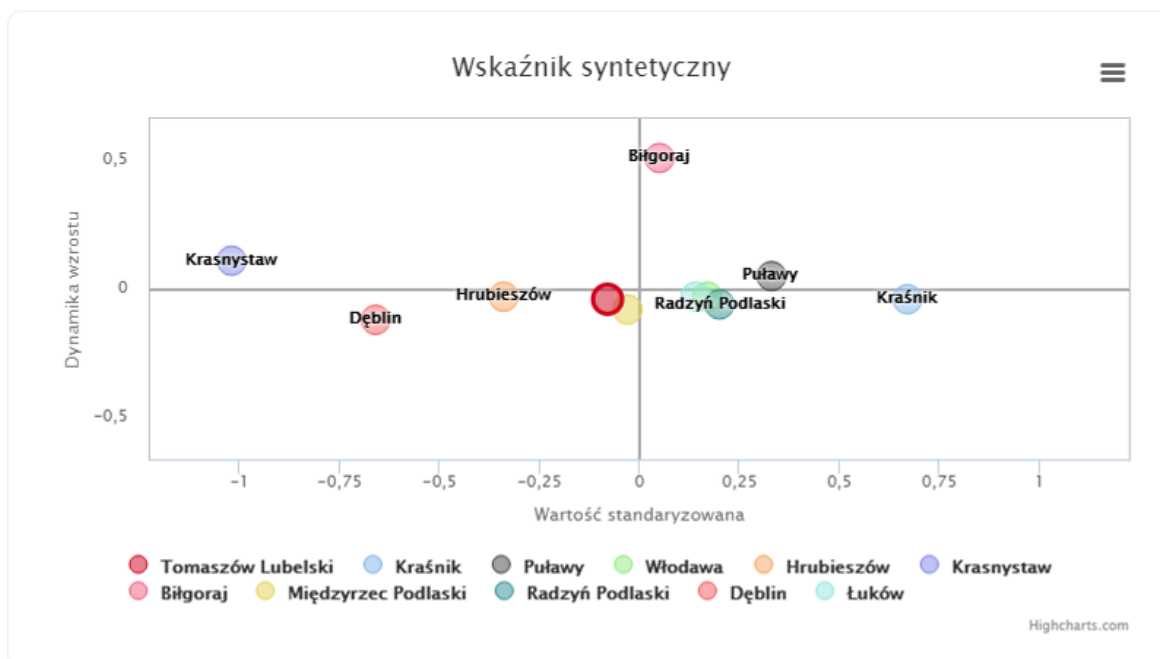
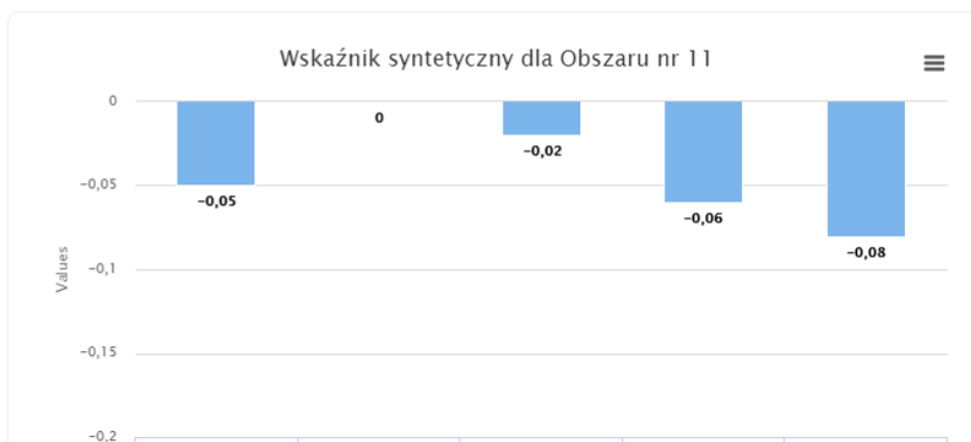
Ład i struktura przestrzenna

Zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym pod pojęciem "ładu przestrzennego" należy rozumieć takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno - gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno estetyczne.

W praktyce oznacza to takie podejście do kształtowania przestrzeni miejskiej które:

1. Jest proaktywne, świadome i wyraża się w publicznie dostępnych dokumentach planistycznych;
2. Gwarantuje mieszkańcom wpływ na decyzję dotyczącą sposobu wykorzystania przestrzeni miejskiej;
3. Sprzyja zwartości zabudowy, przez co obniża koszty udostępniania infrastruktury technicznej i świadczenia usług publicznych
4. Zapewnia mieszkańcom dostęp do terenów zielonych i walorów przyrodniczych
5. Dbą o estetykę sposobu korzystania z przestrzeni publicznej.

Mając na uwadze powyższe została przeprowadzona ocena stopnia rozwoju Miasta Tomaszów Lubelski.

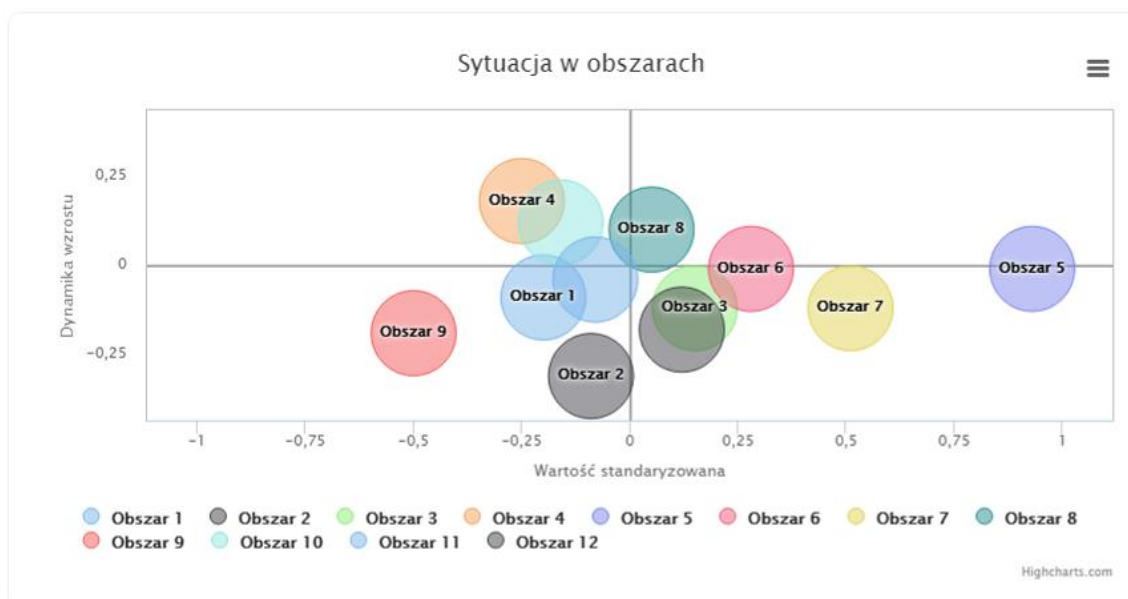
Dynamika zmian, analiza wskaźników w 12 głównych obszarach

	2014	2018
Wymiar gospodarczy	-0.02	-0.1
Wymiar społeczny	0.36	0.25
Wymiar środowiskowy	-0.08	-0.04

Obszary :1.Gospodarka, 2.Rynek pracy, 3.Sytuacja materialna mieszkańców, 4.Finanse lokalne, 5.Uслуги i infrastruktura, 6.Mieszkania, 7.Kapitał społeczny, 8.Bezpieczeństwo, 9.Demografia, 10. Transport, 11. Ład przestrzenny, 12.Środowisko

Obszary analizy	2014	2015	2016	2017	2018
Obszar 1. Gospodarka	-0.11	-0.16	-0.21	-0.23	-0.2
Obszar 2. Rynek pracy	0.14	0.06	0.11	-0.02	-0.09
Obszar 3. Sytuacja materialna mieszkańców	0.26	0.22	0.21	0.12	0.15
Obszar 4. Finanse lokalne	-0.37	-0.06	0.2	0.19	-0.25
Obszar 5. Usługi i infrastruktura	1.11	1.15	0.99	0.93	0.93
Obszar 6. Mieszkania	0.61	0.27	0.45	0.32	0.28
Obszar 7. Kapitał społeczny	0.58	0.47	0.57	0.59	0.51
Obszar 8. Bezpieczeństwo	-0.09	0.15	0.36	0.06	0.05
Obszar 9. Demografia	-0.42	-0.47	-0.38	-0.3	-0.5
Obszar 10. Transport	-0.41	-0.35	-0.29	-0.18	-0.16
Obszar 11. Ład przestrzenny	-0.05	0	-0.02	-0.06	-0.08
Obszar 12. Środowisko	0.21	0.16	0.09	0.11	0.12

Sytuacja w obszarach

Wartość standaryzowana Dynamika wzrostu Sytuacja w obszarach :

Obszary analizy	Wartość standaryzowana	Dynamika
Obszar 1. Gospodarka	-0.2	-0.09
Obszar 2. Rynek pracy	-0.09	-0.31
Obszar 3. Sytuacja materialna mieszkańców	0.15	-0.12
Obszar 4. Finanse lokalne	-0.25	0.18
Obszar 5. Usługi i infrastruktura	0.93	-0.01
Obszar 6. Mieszkania	0.28	-0.01
Obszar 7. Kapitał społeczny	0.51	-0.12
Obszar 8. Bezpieczeństwo	0.05	0.1
Obszar 9. Demografia	-0.5	-0.19
Obszar 10. Transport	-0.16	0.12
Obszar 11. Ład przestrzenny	-0.08	-0.04
Obszar 12. Środowisko	0.12	-0.18

6. SZCZEGÓŁOWA DIAGNOZA MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI Z UWZGLĘDNIENIEM WYZNACZONYCH JEDNOSTEK REFERENCYJNYCH - OBSZARÓW

6.a. SFERA SPOŁECZNA

Ukierunkowanie na zjawiska i problemy w obszarze życia społecznego mieszkańców obszarów rewitalizowanych jest mocno akcentowane w polityce rewitalizacyjnej gmin. Rewitalizacja ma bowiem na celu odnowienie społecznego potencjału osiedli, dzielnic i sąsiedztwa, dzięki czemu miejscowe społeczności mają szansę na integrację z szerszym środowiskiem. Tym samym przedmiotem rewitalizacji nie jest określona przestrzeń fizyczna, lecz społeczności lokalne oraz różne grupy interesariuszy, mieszkające lub użytkujące dany obszar. To właśnie aspekt społeczny jest fundamentem projektowania działań rewitalizacyjnych, stąd problemy z jakimi borykają się mieszkańcy oraz potrzeby jakie wykazują w obszarze jakości życia, mają kluczowe znaczenie dla przyszłych decyzji rewitalizacyjnych.

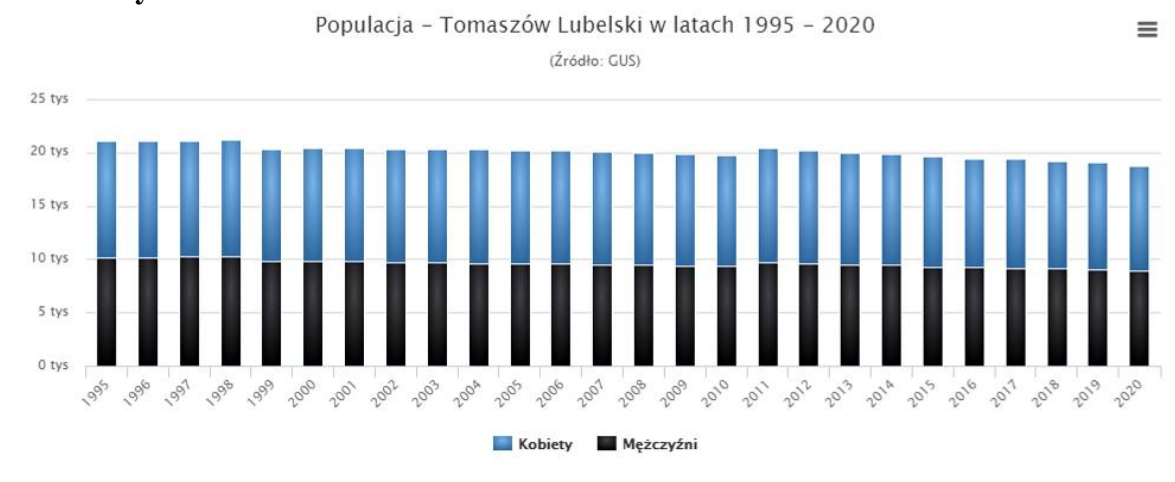
Z tego względu rozdział prezentujący sferę społeczną Miasta Tomaszów Lubelski jest najbardziej rozbudowany w całej diagnozie. Wiedza na temat negatywnych zjawisk społecznych, ale i potencjałów tkwiących w społecznościach lokalnych terenów rewitalizowanych, będzie niezbędna do zaprojektowania odpowiednich działań naprawczych, dopasowanych do specyfiki każdego z obszarów.

6.a.1. Demografia

Ludność i jej kondycja jest jednym z najważniejszych czynników decydujących o pozycji i potencjale danego regionu. Dzięki mieszkańcom i zasobom, które wykorzystują możliwy jest rozwój zamieszkiwanego obszaru. Istotne jest zatem przeanalizowanie Miasta Tomaszów Lubelski. Zmiany liczby ludności wpływają na zmianę liczby podatników, determinują popyt na usługi komunalne i komercyjne, a także wpływają na zjawiska przestrzenne. Zmiany populacji wywierają również duży wpływ na rynek pracy, szkolnictwo, ochronę zdrowia oraz kondycję finansową jednostki samorządu terytorialnego.

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy jest uzależniony nie tylko od liczby ludności, ale również od innych czynników, na które składają się struktura wiekowa ludności oraz zachodzące w niej procesy demograficzne.

Wykres. 1.

Na podstawie danych zawartych w Wykresie.1. można dostrzec, iż liczba ludności w Mieście Tomaszów Lubelski się zmniejsza. W analizowanym okresie wzrost odnotować można jedynie w 2011 i 2012 roku w stosunku do roku poprzedniego, a następnie każdego roku liczba ludności w mieście zmniejszała się. Ogólnie, w 2020 roku liczba osób zamieszkujących miasto (18783 osób) była niższa niż w 1995 roku, gdy wynosiła (21062) osób. Sam spadek liczby ludności nie przesądza o problemie, jednakże utrzymująca się ujemna dynamika wskazuje na jego pogłębianie.

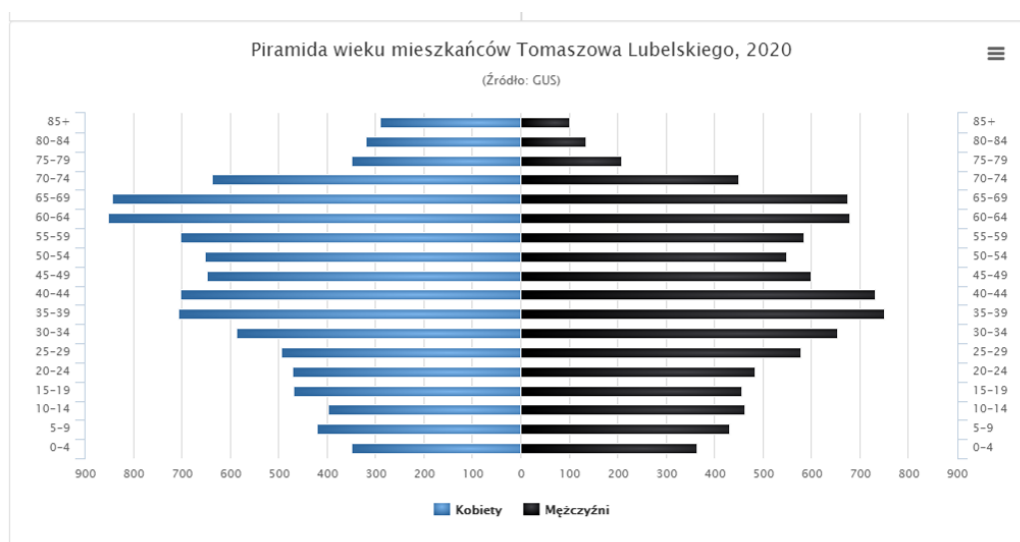
Tab.1. Gęstość zaludnienia

Polska	123/km ²
Województwo Lubelskie	85/km ²
Powiat Tomaszów	57/km ²
Miasto Tomaszów Lubelski	1 444,5/km ²

Tabela zawiera dane dotyczące gęstości zaludnienia. Zestawione wartości dotyczą roku 2020 i pokazują, że w mieście Tomaszów Lubelski wskaźnik ten jest wysoki, zwłaszcza na tle wartości średnich pozostałych jednostek terytorialnych wyższego stopnia.

STRUKTURA PŁCI I WIEKU

Struktura płci mieszkańców miasta Tomaszów Lubelski charakteryzuje się zdecydowanie większym udziałem kobiet. Przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn jest szczególnie widoczna w przedziale wiekowym powyżej 50 lat

Współczynnik feminizacji wynosi 111 i jest to wartość wyższa niż średnia .

Tab.2. Wiek Mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego

Lata	Miasto	Województwo	Cała Polska
2019	43,4	42,1	41,9
2020	43,8	42,4	42,0

Średni wiek mieszkańca Tomaszowa lubelskiego to 43,8 lat i jest on wyższy od średniej województwa i Polski. Wzrósł on od roku poprzedniego o 0,4. Tendencja ta obserwowana jest również w województwie i kraju.

Relacja ilości osób w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym jest pierwszym ważnym wskaźnikiem sytuacji demograficznej analizowanego obszaru. Relacje te w roku 2019 dla Miasta Tomaszów Lubelski przedstawiają się następująco:

- odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym (w wieku do 17 lat) – 18,20%;
- odsetek osób w wieku produkcyjnym (kobiety 18-59 lat, mężczyźni 18-64 lata) – 56,91 %;
- odsetek osób w wieku poprodukcyjnym (kobiety w wieku powyżej 60 lat, mężczyźni powyżej 65 lat) – 24,88%.

Scharakteryzowane powyżej trendy demograficzne mają niekorzystny wpływ na rynek pracy oraz system ubezpieczeń społecznych. Mogą również wpłynąć na sytuację finansową miasta, gdyż wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym powoduje potrzebę zwiększenia wydatków na pomoc społeczną i zapewnienie opieki osobom starszym.

Biologiczne grupy wieku – Tomaszów Lubelski, 2020

(Źródło: GUS)

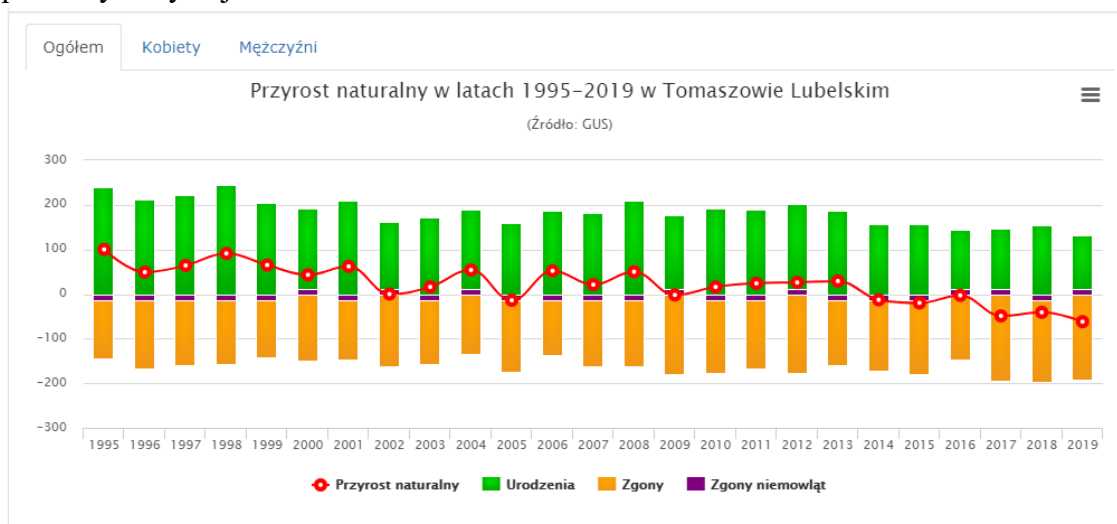

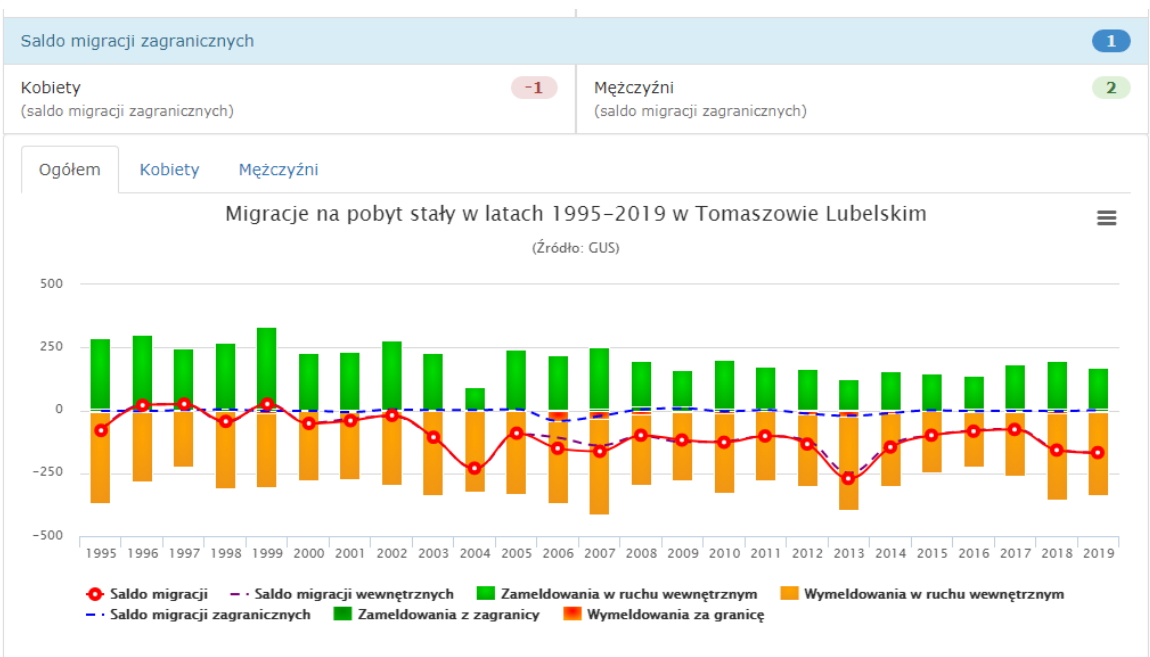
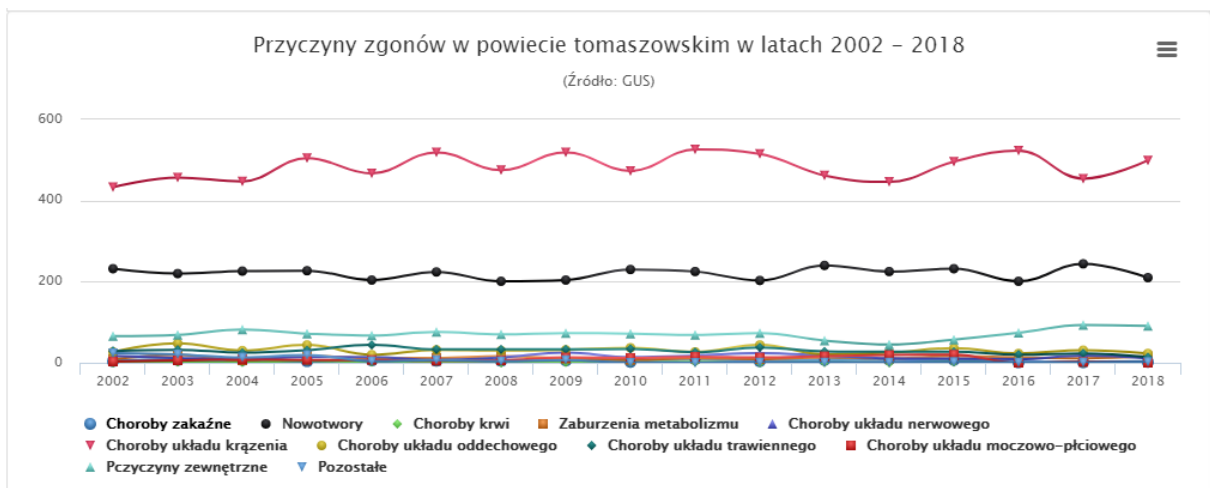
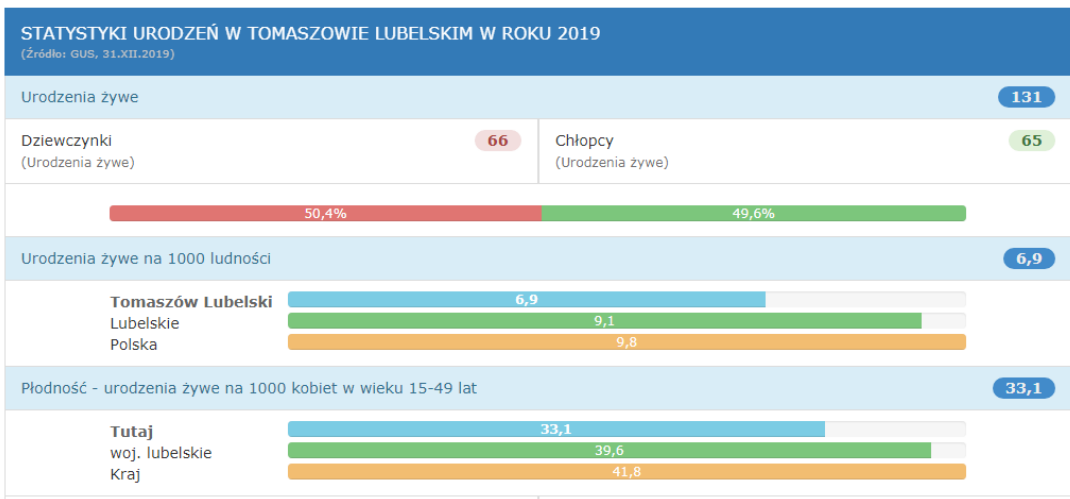
PROGNOZA DEMOGRAFICZNA

Biorąc pod uwagę prognozy liczby ludności Głównego Urzędu Statystycznego w 2021 roku populacja Tomaszowa Lubelskiego będzie wynosić: 18 295

Zgodnie z prognozą tereny miast do 2050 roku około 30% ogółu ludności miejskiej opuści swoje miasta, w porównaniu do 2015 roku, a na terenach wiejskich nastąpi spadek liczby mieszkańców o około 11,9%. Wyniki prognozy świadczą o większej liczbie osób emigrujących z terenów miejskich niż wiejskich, co wiąże się z obserwowaną tendencją suburbanizacji i coraz częstszych decyzji o osiedlaniu się ludności na obszarach wiejskich. Ogólny spadek liczby ludności w powiecie tomaszowskim i mieście Tomaszów Lubelski wynika z zachodzących zmian w strukturze demograficznej i gospodarczej na terenie całego kraju, szczególnie w Polsce Wschodniej.

Przyrost naturalny w Tomaszowie Lubelskim wynosił w 2019 roku -3,3, w województwie -1,8, zaś w całym kraju -0,9. Należy stwierdzić iż jest on istotnie niższy dla porównywanych jednostek

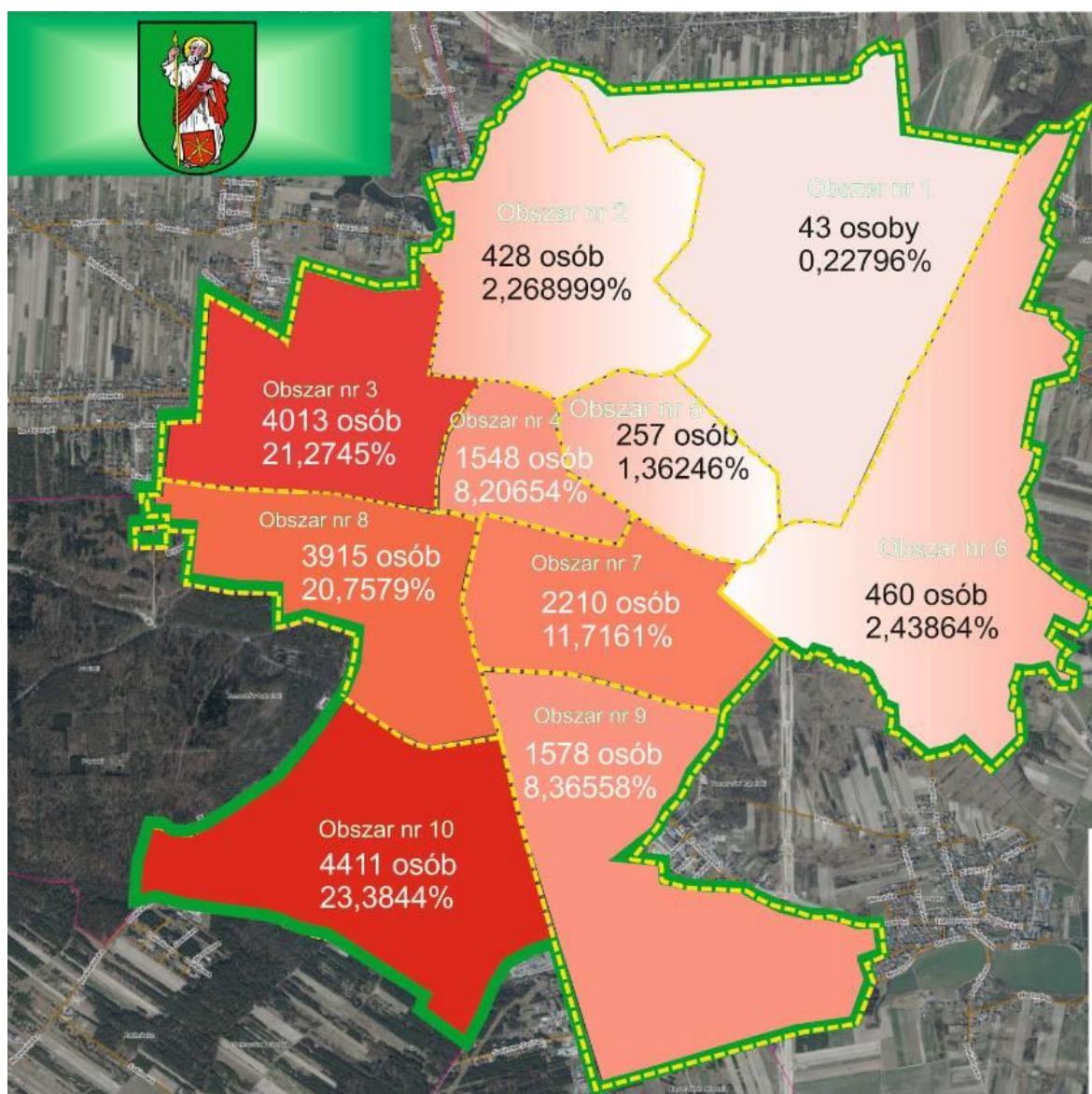

Analiza powyższych danych wskazuje na następujące problemy:

- spada liczba ludności miasta, spowodowana ujemnym przyrostem naturalnym, dużą liczbą zgonów oraz migracją,
- liczba urodzeń jest istotnie niższa niż średnia dla kraju i województwa,
- wzrasta wskaźnik osób w wieku poprodukcyjnym w stosunku do osób w wieku produkcyjnym.

Szczegółowa sytuacja demograficzna w wyznaczonych obszarach

Ze szczegółowej analizy wynika iż mieszkańcy Tomaszowa Lubelskiego zdecydowanie wybierają do zamieszkania tereny obszarów 3,10,8. Tereny poza obwodnicą użytkowane są głównie rolniczo. zastanawiającym jest fakt bardzo niskiej liczby ludności w bezpośrednim sąsiedztwie centrum obszaru nr.5, który zamieszkuje 257 osób.

Jednym z największych problemów Miasta Tomaszów Lubelski jest starzenie się społeczeństwa, dlatego też przeanalizowano jak powyższa sytuacja wygląda

w wyodrębnionych jednostkach. Analizę przedstawia poniższa tabela badająca udział osób starszych (powyżej 60 roku życia) w badanych obszarach

Tab.3. Procentowy udział osób starszych 60+ w ogólnej liczbie mieszkańców

% udział Osób starszych	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2020r.	11,38	22,25	25,52	31,33	20,62	19,82	29,31	30,19	23,76	25,81
2021r.	11,63	22,90	26,94	32,24	21,40	19,57	30,09	31,26	24,71	27,64

Najwyższy udział osób starszych w badanej populacji obszarów wykazano w obszarze 4. Powyższe dane potwierdzają wywiady przeprowadzone z dzielnicowymi Komendy Powiatowej Policji w Tomaszowie Lubelskim podczas których Dzielnicowi wskazywali iż teren ten zamieszkują głównie samotne osoby starsze.

Kolejnym problemem miasta jest ujemny przyrost naturalny. Dlatego też zbadano liczbę urodzeń w poszczególnych obszarach. Wskaźnik ustalono obliczając % urodzeń w stosunku do liczby ludności zamieszkującej dany obszar.

Tab.4. Wskaźnik urodzeń w wyznaczonych obszarach

% Wskaźnik urodzeń	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2020r.	0	1,168 22	0,5980 56	0,6459 95	0,778 21	0,6521 74	0,8597 29	0,7918 26	1,2040 56	0,5440 94
2021r.	0	0,467 28	0,4734 6	0,1937 9	0,778 21	0,6521 739	0,3619 90	0,5108 55	0,5703 42	0,5667 64
Średni o	0	0,817 75	0,5357 58	0,4198 93	0,778 21	0,6521 74	0,6108 6	0,6513 41	0,8871 99	0,5554 29

Analiza wykazała iż najmniej dzieci urodziło się w obszarach 1 i 4

Przebadano również liczbę zgonów w poszczególnych obszarach oraz różnicę pomiędzy zgonami a urodzeniami.

Tab.5. Wskaźnik zgonów w wyznaczonych obszarach

%	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Wskaźnik urodzeń										
2020r.	6,8181	1,1467	1,1511	1,3897	0,3891	1,1135	1,0563	1,5551	0,6896	0,9730
2021r.	2,3255	0,4672	0,8223	1,4857	0,3891	0,8695	1,2217	1,0472	0,6337	0,6574
Średnio	4,5718	0,80695	0,9867	1,4377	0,3891	0,9915	1,139	1,30115	0,66165	0,8152

Migracja należy do ważnych czynników wpływających na procesy demograficzne, dlatego też przeanalizowano ruchy mieszkańców w obrębie badanych stref. Wskaźnikiem dla prześledzenia migracji będzie badana liczba osób zameldowanych bądź wymeldowanych z obszarów w porównaniu do całkowitej liczby mieszkańców wyznaczonej strefy.

Tab.6. Wskaźnik liczba osób zameldowanych

%	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Wskaźnik wzrostu - osoby zameldowane										
2020	6,8181	2,2935	2,9635	3,4744	3,112	3,5634	3,6971	4,8383	5,078	5,1083
2021	0	0,9345	1,5698	1,1627	0,778	0,6521	1,583	1,4303	1,5842	1,3602
średnia	3,40905	1,614	2,26665	2,31855	1,945	2,10775	2,64005	3,1343	3,3311	3,23425

Najniższym wskaźnikiem obrazującym liczbę osób nowo zameldowanych charakteryzowały się obszary 2,3,4,5,6,

Tab. 7. Wskaźnik liczba osób wymeldowanych

% wskaźnik osoby wymeldowane	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2020	0	0,9174	2,081	1,1370	0,778	0,4454	2,5528	2,024	2,006	1,216
					2			1	2	2
2021	0	0,9345	1,569	1,1627	0,778	0,6521	1,5837	1,430	1,584	1,360
			8		2			3	2	2
średnia	0	0,9259	1,825	1,1498	0,778	0,5487	2,0682	1,727	1,795	1,288
	5		4	5	2	5	5	2	2	2

Najniższą liczbą osób wymeldowanych odznaczały się obszary 3,4,7,8,9

6.a.2. WYKLUCZENIE SPOŁECZNE

Realizacją zadań w zakresie pomocy społecznej na terenie Miasta Tomaszów Lubelski zajmuje się Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim, zlokalizowany przy ul. Jana Pawła II 12, 22-600 w Tomaszowie Lubelskim.

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim jest jednostką organizacyjną Gminy Miejskiej Tomaszów Lubelski. Funkcjonuje na podstawie Uchwały Nr X/58/90 Miejskiej Rady Narodowej z dnia 28 lutego 1990 roku w sprawie utworzenia jednostki budżetowej pod nazwą Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim oraz na podstawie ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2020, poz. 713 z późn. zm.).

Przedmiotem działalności Ośrodka jest głównie wykonywanie zadań własnych i zleconych z zakresu pomocy społecznej określonych w ustawie o pomocy społecznej oraz innych ustaw

Powody przyznania pomocy przez MOPS w Tomaszowie Lubelskim

Najczęstszym powodem przyznania pomocy w 2020 roku było:

- ubóstwo (na podstawie tej przesłanki pomocy udzielono 233 rodzinom);
- bezrobocie (171 rodzin);
- długotrwała lub ciężka choroba (242 rodziny);
- niepełnosprawność (174 rodzin);
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i w prowadzeniu gospodarstwa domowego (53 rodziny);
- alkoholizm (1 rodzina);
- trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego (6 osób)

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej podejmuje szereg działań w celu pomocy mieszkańcom wymagającym wsparcia:

- Zadania ustawy o pomocy społecznej, ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie
- Zadania ustawy o świadczeniach rodzinnych, ustawy o ustalaniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów, ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów
- oraz ustawy o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin "Za życiem"
- Zadania ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci 18
- Zadania wynikające z rządowego programu „Dobry start” 18
- Zadania wynikające z ustawy – Prawo ochrony środowiska 18
- Zadania ustawy o dodatkach mieszkaniowych i dodatkach energetycznych 19
- Zadania w zakresie pomocy materialnej o charakterze socjalnym dla uczniów 20
- Zadania wynikające z Programu „Karta Dużej Rodziny” 21

Dodatkowa działalność podejmowana przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim

- Program „Rodzina Trzy Plus”
- Karta Seniora
- Wsparcie z Europejskiego Funduszu Pomocy Najbardziej Potrzebującym (FEAD) 2014-2020
- Posiłek i pomoc żywnościowa dla osób przebywających na kwarantannie
- Wsparcie dla seniorów w związku z epidemią COVID-19
- „Pudełko życia”
- Projekt „Nowa Szansa”
- Program „Asystent Osobisty Osoby Niepełnosprawnej” Edycja 202
- Spotkania animacyjne związane z rozwojem ekonomii społecznej.
- Klub Integracji Społecznej „Aktywni”
- Grób Dzieci Utraconych

Aktualizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022 przedstawia głębsze problemy społeczne. Prawdopodobnie jest to spowodowane tym iż nie wszyscy potrzebujący decydują się na pomoc MOPS.

IV.2.a Tabela nr 2. Zestawienie najczęściej występujących problemów społecznych w gminie miejskiej Tomaszów Lubelski.

L.P.	Problemy społeczne	Tak	Nie	Nie wiem
1.	Bezdomność	84	130	95
2.	Ubóstwo	162	80	61
3.	Bezrobocie	264	24	29
4.	Alkoholizm	253	27	27
5.	Narkomania	165	46	92
6.	Sieroctwo	77	88	136
7.	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	160	47	99
8.	Trudności w prowadzeniu gospodarstwa domowego	129	72	98
9.	Niepelnosprawność	222	39	47
10.	Długotrwała lub ciężka choroba	200	33	71
11.	Trudności w integracji cudzoziemców	48	105	141
12.	Brak ochrony macierzyństwa	65	118	109
13.	Wielodzietność	100	109	81
14.	Kłęska żywiołowa lub ekologiczna	36	174	94
15.	Zdarzenia losowe i sytuacje kryzysowe	116	93	84
16.	Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	89	80	131
17.	Handel ludźmi	16	168	123
18.	Przemoc w rodzinie	178	74	87
19.	Brak pozytywnego postrzegania starości w społeczeństwie	157	73	69
20.	Brak warunków umożliwiających wykorzystanie osób starszych na rynku pracy	190	46	68
21.	Niedostateczna ochrona zdrowia, dostęp do diagnostyki, leczenia i rehabilitacji dla osób starszych	226	36	44
22.	Zapewnienie bezpieczeństwa osobom starszym	164	55	73
23.	Brak odpowiedniej edukacji społeczeństwa w zakresie problemów wieku senioralnego	142	62	94
24.	Inne (jakie?):	11	8	22

Mając na uwadze trudną sytuację oraz liczne problemy społeczne w Mieście Tomaszów Lubelski wykonano szczegółową analizę wskaźników dotyczącą poszczególnych zagadnień.

6.a.3. UBÓSTWO

Zgodnie z przeprowadzonymi wywiadami z mieszkańcami miasta oraz zestawieniem przygotowanym przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim, ubóstwo to jeden z ważniejszych problemów mieszkańców. Procentowy udział osób ubogich w stosunku do liczby mieszkańców poszczególnych obszarów przedstawia tabela poniżej Tab .8. Wskaźnik ubóstwa

% wskaźnik osoby żyjące w ubóstwie	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2020/2021	2,3255	1,4018	0,2242	0,6459	0,3891	1,0869	0,723982	1,481481	0,697085	0,36273

6.a.4. BEZROBOCIE

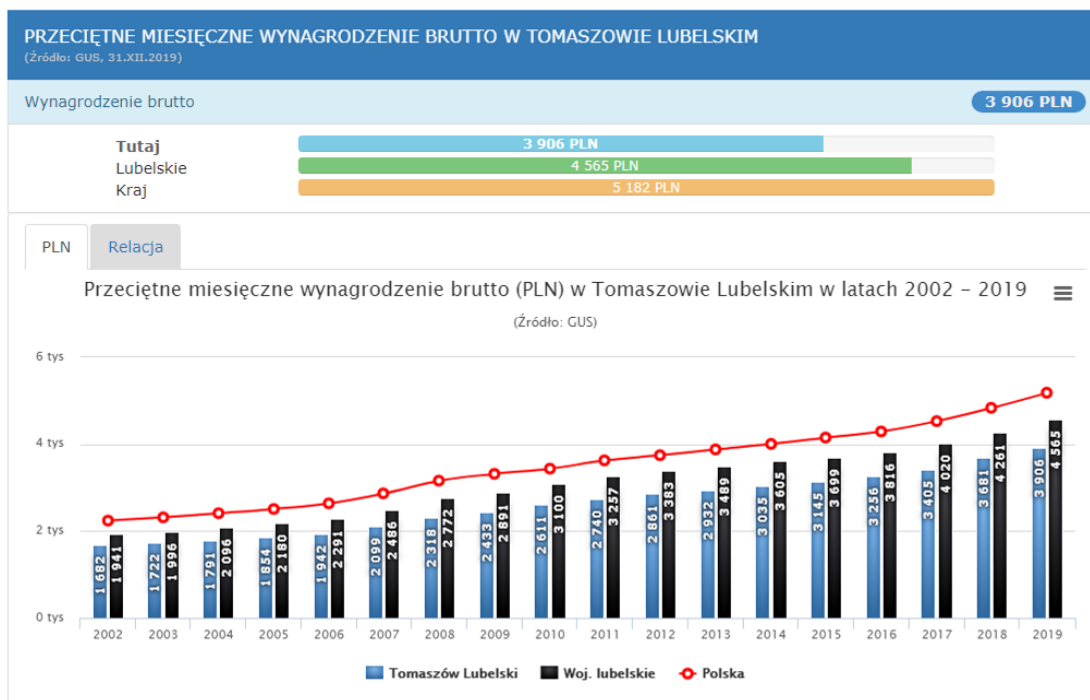
Obszar województwa lubelskiego pod względem gospodarczym i ekonomicznym należy do regionów biednych i słabo rozwiniętych. Miasto Tomaszów Lubelski jako część tego obszaru, boryka się z wieloma problemami społecznymi, z których na pierwszy plan wysuwa się zjawisko bezrobocia. Jest ono uważane za podstawową przyczynę pozostawania ludzi w sferze ubóstwa, narastania konfliktów wewnątrz rodziny, a także odpowiada za jej dezorganizację i powstawanie patologii społecznych takich, jak alkoholizm czy przestępczość nieletnich. Województwo lubelskie w porównaniu z innymi województwami w kraju zajmuje jedno z pierwszych miejsc pod względem stopy bezrobocia.

Dane z roku 2019

W Tomaszowie Lubelskim na 1000 mieszkańców pracuje 299 osób. Jest to znacznie więcej od wartości dla województwa lubelskiego oraz znacznie więcej od wartości dla Polski. 49,2% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 50,8% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w Tomaszowie Lubelskim wynosiło w 2019 roku 6,1% (7,0% wśród kobiet i 5,2% wśród mężczyzn). Jest to znacznie mniej od stopy bezrobocia rejestrowanego dla województwa lubelskiego oraz nieznacznie mniej od stopy bezrobocia rejestrowanego dla całej Polski. W 2018 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w Tomaszowie Lubelskim wynosiło 3 681,44 PLN, co odpowiada 76,10% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w Polsce. Wśród aktywnych zawodowo mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego 593 osób wyjeżdża do pracy do innych miast, a 1 935 pracujących przyjeżdża do pracy spoza gminy - tak więc saldo przyjazdów i wyjazdów do pracy wynosi 1 342. 63,0% aktywnych zawodowo mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego pracuje w sektorze rolniczym (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), 12,9% w przemyśle i budownictwie, a 6,9% w sektorze usługowym (handel, naprawa pojazdów, transport, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja) oraz 1,0% pracuje w sektorze finansowym (działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości).

Dane z roku 2020

W Tomaszowie Lubelskim na 1000 mieszkańców pracuje 320 osób. Jest to znacznie więcej od wartości dla województwa lubelskiego oraz znacznie więcej od wartości dla Polski. 47,5% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 52,5% mężczyźni. Bezrobocie rejestrowane w Tomaszowie Lubelskim wynosiło w 2020 roku 7,5% (8,0% wśród kobiet i 7,0% wśród mężczyzn). Jest to znacznie mniej od stopy bezrobocia rejestrowanego dla województwa lubelskiego oraz znacznie więcej od stopy bezrobocia rejestrowanego dla całej Polski.

DOJAZDY DO PRACY W TOMASZOWIE LUBELSKIM

(Źródło: GUS, 31.XII.2006)

Liczba osób wyjeżdżających do pracy (Poza miasto zamieszkania)	593
Liczba osób przyjeżdżających do pracy (Z innego miasta)	1 935
Saldo przyjazdów i wyjazdów do pracy	1 342
Liczba osób przyjeżdżających do pracy przypadająca na 1 osobę wyjeżdżającą do pracy	3,26

Powyższe dane obrazują iż Miasto Tomaszów Lubelski oferuje pracę jednak zarobki są tu niższe w porównaniu z województwem i całą Polską.

Skutkami bezrobocia są:

- ryzyko wykluczenia społecznego- utrata statutu społecznego, trudności materialne,
- dezintegracja rodziny- zmiana jej sytuacji emocjonalnej, osłabienie autorytetu rodziców, zakłócenie socjalizacji ról, frustracja, zmniejszenie wsparcia emocjonalnego i solidarności wewnątrzrodzinnej,
- zwiększenie możliwości wystąpienia patologii życia rodzinnego- przemoc, alkohol,
- izolacja społeczna- ograniczanie kontaktów ze znajomymi, dalszą rodziną,
- zasadnicza zmiana poziomu życia, standardu materialnego rodzin, co powoduje konieczność korzystania z pomocy społecznej.

Tab.9. Analiza wskaźnikowa problemu bezrobocia w podziale na obszary

% wskaźnik bezrobocia	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2020/2021	4,6511	3,9719	1,6197	2,2609	4,6692	3,4782	1,8099	4,2145	0,9505	0,5440

Najwyższy wskaźnik bezrobocia odnotowano w obszarach 1,2,5,6,8

6.a.5. DŁUGOTRWAŁA LUB CIĘŻKA CHOROBA

Tab. 11. Analiza wskaźnikowa problemu osób przewlekle chorych

% wskaźnik choroba	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2020/2021	0	4,9065	0,7724	1,2919	3,8910	2,6086	2,6696	4,0357	0,5069	1,5416

Najwięcej osób dotkniętych długotrwałą lub ciężką chorobą zamieszkuje obszary 2,5,8

6.a.6. NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ

Tab. 12. Analiza wskaźnikowa problemu osób z orzeczoną niepełnosprawnością

% wskaźnik niepełnosprawność	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2020/2021	0	4,4392	0,6977	1,0335	2,3346	1,7391	2,4434	2,9885	0,6337	1,1788

Najwięcej osób z orzeczoną niepełnosprawnością zamieszkuje obszary 2,5,7,8

6.a.7. BEZRADNOŚĆ W SPAWACH OPIEKUŃCZO WYCHOWAWCZYCH I W PROWADZENIU GOSPODARSTWA DOMOWEGO

Rolą rodziny jest zapewnienie dziecku opieki, gdyż z racji wieku nie jest ono w stanie samodzielnie sobie jej zapewnić oraz jego wychowanie w celu przygotowania dziecka do życia w społeczeństwie. Rodzina jednak nie zawsze prawidłowo wykonuje powyższe zadania. Bezradność występować może także w kwestii prowadzenia gospodarstwa domowego –

problem z zapewnieniem żywności, odzieży, mieszkania itp. W obszarze posiadanego przez rodzinę problemu opiekuńczo-wychowawczego inicjatorem podejmowanych działań jest zazwyczaj nie sam wnioskodawca, lecz pracownik socjalny, który zauważa problem przeprowadzając w rodzinie rodzinny wywiad środowiskowy.

Tab. 13. Analiza wskaźnikowa problemu bezradności w sprawach opiekuńczo wychowawczych

% wskaźnik niepełnosprawność	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2020/2021	0	3,271 0	0,149 5	0,645 9	1,556 4	1,086 9	0,452 4	1,839 0	0	0,158 6

Największy problem zdiagnozowano w obszarach 2,5,8

6.a.8. ALKOHOLIZM

Problem nadużywania alkoholu w Mieście Tomaszów Lubelski jest problemem istotnym. W ankietach i wywiadach z mieszkańcami jest on często wspominany. Szczególnie palący jest problem młodzieży pijącej, jednak w statystykach MOPS nie został on wykazany.

6.a.9. TRUDNOŚCI W PRZYSTOSOWANIU SIĘ DO ŻYCIA PO OPUSZCZENIU ZAKŁADU KARNEGO

Powwyższy problem został zasygnalizowany jedynie w obszarach : **4,7,8**

6.a.10. OSOBY DOTKNIĘTE PRZEMOCĄ W RODZINIE

W 2020 r. zatrzymano 20 osób, wobec których istniało podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie w Policijnym Pomieszczeniu dla Osób Zatrzymanych.

Przekazano dokumentację 10 spraw z prac grup roboczych oraz Zespołu Interdyscyplinarnego na wniosek funkcjonariuszy policji Wydziału Dochodzeniowego KPP w Tomaszowie Lub. w celu prowadzenia dalszego postępowania przygotowawczego

Dokumentację dwóch spraw z pracy grupy roboczej udostępniono Prokuraturze Rejonowej w Tomaszowie Lubelskim na jej prośbę.

Jedna Niebieska Karta – A” założona przez przedstawiciela oświaty w sytuacji podejrzenia przemocy wobec dziecka. Zmotywowano 13 osób dotkniętych przemocą w rodzinie do skorzystania z pomocy psychologa. Zmotywowano 1 osobę podejrzaną o stosowanie przemocy w rodzinie do skorzystania z pomocy psychologa. Zmotywowano 3 rodziny do skorzystania z terapii z psychologiem w tym: 1 rodzinnej i 2 partnerskiej. W roku sprawozdawczym w związku ze stanem zagrożenia epidemicznego spowodowanego zakażeniem wirusem SARS-Co-2 i przestrzeganiem reżimu sanitarnego nie realizowano Programu korekcyjno-edukacyjnego dla sprawców przemocy w rodzinie organizowanego przez Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lub. Sytuacja rodzinna osób, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie oraz osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie jest systematycznie monitorowana przez

pracowników socjalnych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej oraz dzielnicowych Komendy Powiatowej Policji. W roku 2020 - 8 rodzin uwikłanych w przemoc domową zostało objętych pomocą przez tutejszy Ośrodek.

Przemoc w rodzinie stanowi poważny problemem społeczny, wobec którego niezbędne jest tworzenie sieci wsparcia złożonej z osób profesjonalnie pomagających: pracowników socjalnych, pedagogów, psychologów, kuratorów, policjantów, lekarzy. Ważna jest szybkość reagowania na ujawniane przypadki przemocy w rodzinie, w tym także odpowiednie reagowanie i podejmowanie wszelkich dostępnych działań, celem minimalizowania przypadków przemocy w rodzinie, łagodzenia jej skutków, a także podnoszenia świadomości społecznej w tym zakresie.

Do najczęstszych skutków stosowania przemocy w rodzinie zaliczyć należy skutki o charakterze indywidualnym, społecznym oraz ekonomicznym:

Skutki indywidualne ponoszą osoby uwikłane w przemoc, czyli ofiary przemocy oraz jej sprawcy. Osoby dorosłe, doznające przemocy mogą ponieść śmierć w wyniku aktu przemocy lub samobójstwa będącego skutkiem przewlekłego stresu, depresji, mogą doznać urazów fizycznych, czy trwałego kalectwa. Skutkiem przemocy mogą być też: zaburzenia zdrowia fizycznego i psychicznego, uzależnienie od substancji psychoaktywnych, trudności w funkcjonowaniu w różnych rolach społecznych. Sprawcy przemocy mogą ponieść śmierć w wyniku zabójstwa przez ofiarę w akcie samoobrony lub samobójstwa (najczęściej po zabójstwie ofiary), mogą doznać urazów, trwałego kalectwa.

Skutki społeczne dotyczą nie tylko tych osób, które bezpośrednio przemocy doznają, czy stosują. Dzieci wychowywane w rodzinie, w której jeden z rodziców stosuje przemoc wobec drugiego rodzica nie mają zaspokojonej podstawowej potrzeby psychologicznej - bezpieczeństwa. Przeżywają wiele negatywnych uczuć tj. lęk, wstyd, poczucie winy, co może prowadzić do występowania u nich zaburzeń emocjonalnych i zaburzeń zachowania. Niektóre dzieci nie radząc sobie z negatywnymi uczuciami sięgają po środki uzależniające. Dorośli, którzy jako dzieci doświadczyli przemocy w rodzinie, często mają trudności z funkcjonowaniem w roli rodzica. Skutki ekonomiczne ponoszone są przez każdego obywatela, gdyż wiążą się z finansowaniem systemowego wsparcia dla osób uwikłanych w przemoc

Tab.14. Wskaźnik obrazujący przemoc w rodzinie

% wskaźnik przemoc w rodzinie	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2020/2021	0	0,233	0,299	0,258	0	0	0,135	0,255	0,3802	0,1133

Najwyższym wskaźnikiem obrazującym problem przemocy w rodzinie odznaczały się obszary 2,3,4,8,9

7. BEZPIECZEŃSTWO

Tomaszów Lubelski należy uznać za miasto bezpieczne. Potwierdzają to zarówno mieszkańcy jak i Dzielnicy. Sytuację bezpieczeństwa zbadano kierując zapytanie do Komendy Powiatowej Policji w Tomaszowie Lubelskim, przeprowadzając badanie ankietowe wśród Dzielnicowych jak i pogłębionych wywiadów

8. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA ORAZ JAKOŚĆ OFEROWANYCH USŁUG

8.a. Edukacja i sport

Jednostki samorządu terytorialnego prowadzą działalność oświatową, która jest jednym z najważniejszych zadań własnych gminy.

Gmina realizuje zadania w zakresie szkolnictwa zgodnie z ustawą o systemie oświaty i ustawą o samorządzie gminnym.

Prawidłowe funkcjonowanie szkolnictwa oraz odpowiednio postępujący proces edukacji stanowi czynnik warunkujący kształtowanie zasobów intelektualnych, co w dłuższej perspektywie czasu przyczyni się do rozwoju gospodarczego jednostki terytorialnej. Jakość kształcenia bezpośrednio wiąże się z problemami w zakresie bezrobocia oraz niedostosowania kwalifikacji do potrzeb obowiązujących na rynku pracy. Tomaszów Lubelski odznacza się wysokim poziomem kształcenia, ponadto posiada rozbudowaną infrastrukturę sportową i kulturalną w której realizuje bogaty program.

W 2021 roku na terenie Miasta Tomaszów Lubelski funkcjonuje:

Przedszkola

- Przedszkole Samorządowe Nr 1 www.tomaszow-lubelski.pl/przedszkole_nr_1/
- Przedszkole Samorządowe Nr 2 www.ps2tomaszow.edupage.org
- Przedszkole Samorządowe Nr 5 <http://www.przedszkolenum5.pl>

Szkoły podstawowe

- Szkoła Podstawowa nr.1 im. Orłąt lwowskich szkolanr1.net
- Szkoła Podstawowa nr.2 im. Marszałka Józefa Piłsudskiego www.sp2tomaszow.pl
- Szkoła Podstawowa nr.3 im. Doktora Janusza Petera <http://spnr3tom.superszkolna.pl/>

Szkoły ponadgimnazjalne

- Zespół Szkół Nr 1 im. Bartosza Głowackiego <http://lo-tomaszow.pl>
- Zespół Szkół Nr 2 im. Gen. Władysława Sikorskiego <http://www.zs2sikorski.internetdsl.pl>
- Zespół Szkół Nr 3 im. Macieja Rataja <https://www.zs3tl.pl/>
- Zespół Szkół Nr 4 im. Jarosława Dąbrowskiego <http://www.zs4.pl>
- Specjalny Ośrodek Szkolno Wychowawczy im. Janusza Korczaka <https://soswtomaszowlub.edupage.org/>

Szkolnictwo niepubliczne

- Niepubliczne Przedszkole "Baśniowa Kraina" <http://www.ico.edu.pl>
- Niepubliczne Przedszkole Językowo-Artystyczne "Król Maciuś Pierwszy" <http://www.przedszkole.com.edu.pl>
- Niepubliczne Gimnazjum Uzawodowione www.snowemiasto.tnb.pl

- Zakład Doskonalenia Zawodowego <http://www.zdztl.cba.pl>
- Niepubliczna Szkoła Specjalna Przystosowująca do Pracy www.psouutomaszow.pl
- Ośrodek Rehabilitacyjno - Edukacyjno – Wychowawczy www.psouutomaszow.pl
- Prywatna Szkoła Podstawowa ICO w Tomaszowie Lubelskim <http://www.szkoła-tomaszow.ico.edu.pl>
- Little Oxford, Niepubliczna Szkoła Podstawowa - Tomaszów Lubelski <http://www.szkoła.com.edu.pl/>

Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. Andrzeja Cwojdzińskiego w Tomaszowie Lubelskim

Poradnia Psychologiczno - Pedagogiczna w Tomaszowie Lubelskim

Placówki te zabezpieczają potrzeby wychowawcze i edukacyjne dzieci i młodzieży na poszczególnych szczeblach edukacji podstawowej.

W przeprowadzonych ankietach i wywiadach oferta edukacyjna uzyskała same oceny dobre i bardzo dobre

Infrastruktura sportowa

Na terenie Miasta Tomaszów Lubelski działa:

- Ośrodek Sportu i Rekreacji Tomasovia [🔗](#)
- TKS Tomasovia
- Tomaszowski Klub Karate Tradycyjnego [🔗](#)
- Tomaszowskie Towarzystwo Sportowe „TOP” [🔗](#)
- Sekcja szachowa UKS „GIM DWÓJKA” [🔗](#)
- LOZN [🔗](#)
- Klub Kolarstwa Górskiego „Roztocze” [🔗](#)
- Klub Karate Tradycyjnego Tomaszów Lubelski [🔗](#)
- Historia narciarstwa biegowego w Tomaszowie Lub. [🔗](#)
- Tomasovia Tomaszów Info [🔗](#)

Kryta pływalnia powstała w sąsiedztwie Ośrodka Sportu i Rekreacji „Tomasovia”, teraz to jeden kompleks sportowy. Na kąpiących czeka już wypełniony wodą duży basen z sześcioma

torami i mniejszy rekreacyjny z dwoma. Gotowa jest 60 metrowa zjeżdżalnia. Są pomieszczenia do ćwiczeń czy zabiegów rehabilitacyjnych. Czekają sauna fińska, łaźnia parowa, jacuzzi, solarium.

8.b. PODMIOTY KULTURALNE

- Tomaszowski Dom Kultury
- Kino Kadr
- Miejska Biblioteka Publiczna im. Tomasza Zamoyskiego w Tomaszowie Lubelskim
- Muzeum Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim
- Uniwersytet Trzeciego Wieku
- Jednostka Strzelecka 2019 w Tomaszowie Lubelskim
- Stowarzyszenie TAMBURINO

- Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne

Galerie malarskie:

- Maria Krenz <https://www.tomaszow-lubelski.pl/krenz/index.htm>
- Katarzyna Antoszevska
- Marzena Mazurek-Jędrak www.facebook.com/marzka5

8.c. OCHRONA ZDROWIA

Opieka zdrowotna to ogół środków mających na celu zapobieganie i leczenie chorób populacji. Realizowana jest za pomocą systemu opieki zdrowotnej. System opieki zdrowotnej w analizowanym obszarze świadczy usługi z zakresu ambulatoryjnej i stacjonarnej opieki zdrowotnej.

Jednym z istotnych elementów świadczących o stanie ochrony zdrowia jest ilość przychodni w danym regionie. W Tomaszowie Lubelskim istnieje bogata oferta usług medycznych:

Centrum Diagnostyki Medycznej Multi-Med Filia 10

ul. Gen. Władysława Andersa 2
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 25 59

Centrum Rehabilitacji "Dajemy Zdrowie"

Lwowska 39
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 506 613 218

centrum Stomatologii STOMDENT

Królewska 31
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 665 82 56

Dział fizjoterapii

ul. Aleje Grunwaldzkie 1..
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 44 11 do 19

Dział pomocy doraźnej i przyjęć

ul. Aleje Grunwaldzkie 1..
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 44 11 do 19

Fizjoterapia i Masaż

ul. Kościelna 16
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 725 656 143

Kardiomed

ul. Lwowska 48
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 663 055 999

Laboratorium Medyczne Synevo Tomaszów Lubelski

ul. Aleje Grunwaldzkie 1
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 44 11

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "MediDent"

ul. Melchiora Wańkowicza 8
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 665 03 05

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Podhorce" w Tomaszowie Lubelskim

Piłsudskiego 15
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 666 48 00

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "PSYCHO-MED"

UL. Janusza Petera 2A
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 543 20 40

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej CENTRUM ZDROWIA Bożenna Kostykiewicz i Wspólnicy Sp.j.

UL. Janusza Petera 3
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 15 55, 84 664 31 31, 84 664 69 69

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Stomatologiczna

Petera 1
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 665 86 49

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej STOMATOLOGIA s.c. CENTRUM STOMATOLOGICZNE

ul. Jana Matejki 5/1
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 65 65

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Wyspiańskiego

ul. Wyspiańskiego 21/2
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 607 317 730

Nocna i Świąteczna Opieka Zdrowotna

ul. Janusza Petera 3.
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 22 49

Nocna i Świąteczna Opieka Zdrowotna

ul. Janusza Petera 3.
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 22 49

NZOZ Elmed

ul. Henryka Sienkiewicza 12/29
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 607 353 145, 84 664 38 23

NZOZ Poradnia Dermatologiczna

Wańkowicza 12
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 665 12 22

Oddział Nadzoru Sanitarnego

Lwowska 51
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 44 78

Orto- Dent

Petera 3
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 46 13

Ortopedia Zamojska Sp. z o.o. - Przychodnia

ul. Janusza Petera 1
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 33 15

Ośrodek Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczy Polskiego Stowarzyszenia na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Tomaszowie Lubelskim

Słowackiego 7B
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 22 71, 84 665 89 03

Poradnia Dermatologiczna

ul. Wyspiańskiego 21
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 12 89

Poradnia Podstawowej Opieki Zdrowotnej

ul. Wyspiańskiego 21/21
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 12 89

Poradnia Rodzinna

ul. Janusza Petera 3.
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 22 49

Poradnia Rodzinna Jarczów

ul. Józefa Piłsudskiego 1
22-664 Jarczów
tel. 84 665 43 09

Poradnia stomatologiczna

Promienna 11
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 601 678 614

Poradnie Specjalistyczne

ul. Janusza Petera 3.
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 22 49

Pracownia diagnostyki specjalistycznej

ul. Janusza Petera 3.
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 22 49

Przychodnia specjalistyczna

ul. Janusza Petera 1
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 44 11 do 19

Przychodnia Specjalistyczna

ul. Melchiora Wańkowicza 8
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 509 488 111

Przychodnia specjalistyczna przyszpitalna

ul. Janusza Petera 1
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 44 11 do 19

Przychodnia w Machnowie Nowym

ul. Strażacka 1b
22-680 Machnów Nowy
tel. 84 600 95 43

Przychodnia w Ulchówku

ul. Tomaszowska 132/1
22-678 Ulhówek
tel. 84 661 60 09

Przyzakładowa Przychodnia Rehabilitacyjna przy Spółdzielni Inwalidów "Tomspin"

Tadeusza Kościuszki 24
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 44 41

rehabilitacja ambulatoryjna

ul. Kościuszki 24A
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 607 426 220

Sekcja Oświaty Zdrowotnej i Promocji Zdrowia

Lwowska 51
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 44 78

Stacja dializ

ul. Aleje Grunwaldzkie 1
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 40 34

Szpital

ul. Aleje Grunwaldzkie 1.
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 44 11 do 19

Vilab Laboratorium Diagnostyczne

ul. Janusza Petera 3.
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 22 49

Zespół domowej opieki długoterminowej

ul. Janusza Petera 3.
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 22 49

SAMODZIELNY PUBLICZNY ZESPÓŁ OPIEKI ZDROWOTNEJ W TOMASZOWIE LUBELSKIM

Oddziały szpitalne	
Chirurgii Ogólnej i Urazowej z Pododdziałem Dziecięcym	Ginekologiczno-Położniczy
Wewnętrzny Dziecięcy	Internistyczno-Kardiologiczny
Reumatologiczny	Wewnętrzny z profilem geriatrycznym
Laryngologiczny	Gruźlicy i Chorób Płuc
Obserwacyjno-Zakaźny dla Dorosłych	Neurologii i Leczenia Padaczek
Obserwacyjno-Zakaźny Dziecięcy	Anestezjologii i Intensywnej Terapii
Noworodkowy	Szpitalny Oddział Ratunkowy

Polskie Stowarzyszenie Diabetyków Oddział Rejonowy w Tomaszowie Lubelskim

8.d. ORGANIZACJE POZARZĄDOWE MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI

Baza organizacji pozarządowych

- Klub Kolarski „Roztocze”
- Lubelski Okręgowy Związek Narciarski
- Ludowy Uczniowski Klub Sportowy „Tomasovia” przy Gimnazjum Nr 1
- Międzyszkolny Uczniowski Ludowy Klub Sportowy „GRUPA OSCAR” Tomaszów Lubelski
- Ochotnicza Straż Pożarna
- Powiatowy Szkolny Związek Sportowy
- Stowarzyszenie Wspierania Działalności Artystycznej Zespołu Seniora „HARMONIA”
- Stowarzyszenie „CZAJNIA”
- Stowarzyszenie Klub Abstynenta „PROMYK”
- Stowarzyszenie Kobiet Po Leczeniu Raka Piersi „Tomaszowskie Amazonki”
- Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Specjalnej Troski „SAMARYTANIN”
- Stowarzyszenie „NASZE MIASTO”
- Stowarzyszenie „NOWE MIASTO”
- Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych Narządu Ruchu „PROMYK”
- Stowarzyszenie Promowania Polski na Arenie Międzynarodowej „Ministry of Poland”
- Tomaszowski Klub Karate Kyokushin
- Tomaszowski Klub Karate Tradycyjnego
- Tomaszowski Klub Sportowy „TOMASOVIA”
- Tomaszowski Uczniowski Klub Sportowy „ROZTOCZE” przy Gimnazjum Nr 1
- Tomaszowski Uczniowski Klub Sportowy „SOKÓŁ MECHANIK” przy Zespole Szkół Nr 4
- Tomaszowskie Stowarzyszenie Trzeźwościowe
- Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne im. doktora Janusza Petera
- Uczniowski Klub Sportowy „Gim - Dwójka” przy Gimnazjum Nr 2
- Uczniowski Klub Sportowy „JUNAK”
- Uczniowski Klub Sportowy „START” przy Szkole Podstawowej Nr 2
- Związek Piłsudczyków RP Oddział Tomaszów Lubelski
- Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną Koło w Tomaszowie Lubelskim
- Klub Karate Tradycyjnego Tomaszów Lubelski
- Tomaszowskie Stowarzyszenie Sportowe „KUDŁATY”
- Stowarzyszenie Wspierania Działalności Zespołu Pieśni i Tańca "Roztocze"

9. IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW W SFERZE SPOŁECZNEJ

Zdiagnozowane problemy w sferze społecznej pokrywają się z problemami zidentyfikowanymi w Strategii Miasta

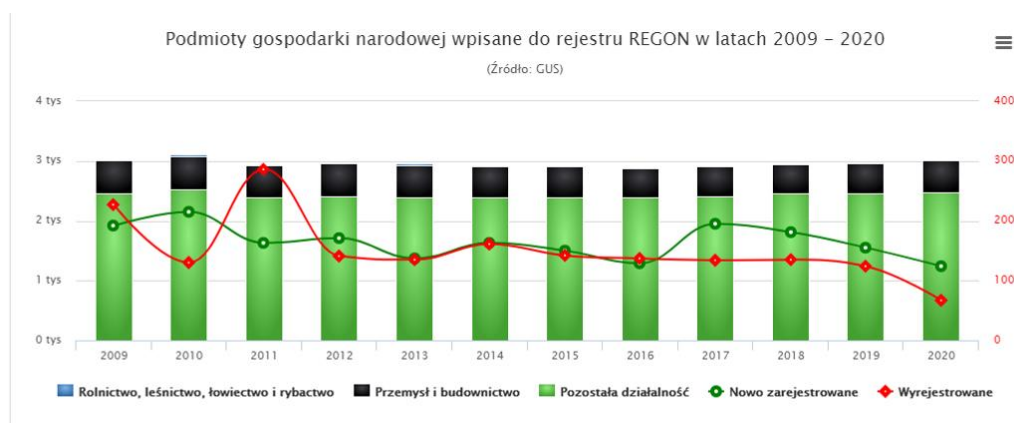
Są to przede wszystkim:

- stały spadek liczby mieszkańców,
- ujemny przyrost naturalny,

- ujemne saldo migracji, duża emigracja poza granice gminy, szczególnie osób młodych i wykształconych,
- spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym i wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym,
- stały wzrost wskaźnika obciążenia demograficznego,
- duża liczba mieszkańców uzależniona od zasiłków pomocy społecznej,
- wzrost liczby rodzin patologicznych, niezdolnych do opieki nad dziećmi i dotkniętych przemocą,
- zatracenie więzi społecznych i brak liderów lokalnych,
- niewystarczająca infrastruktura
- wysoki stopień degraacji dziedzictwa kulturowego materialnego I niematerialnego,
- słaba jakość specjalistycznej opieki zdrowotnej.

10. SFERA GOSPODARCZA

W Tomaszowie Lubelskim w roku 2020 w rejestrze REGON zarejestrowanych było 3 028 podmiotów gospodarki narodowej, z czego 2 401 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W tymże roku zarejestrowano 124 nowe podmioty, a 67 podmiotów zostało wyrejestrowanych. Na przestrzeni lat 2009-2017 najczęściej (215) podmiotów zarejestrowano w roku 2010, a najmniej (124) w roku 2020. W tym samym okresie najczęściej (286) podmiotów wykreślono z rejestru REGON w 2011 roku, najmniej (67) podmiotów wyrejestrowano natomiast w 2020 roku. Według danych z rejestru REGON wśród podmiotów posiadających osobowość prawną w Tomaszowie Lubelskim najczęściej (232) jest stanowiących spółki cywilne. Analizując rejestr pod kątem liczby zatrudnionych pracowników można stwierdzić, że najczęściej (2 922) jest mikro-przedsiębiorstw, zatrudniających 0 - 9 pracowników. 0,5% (16) podmiotów jako rodzaj działalności deklaruowało rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, jako przemysł i budownictwo swój rodzaj działalności deklaruowało 17,5% (531) podmiotów, a 81,9% (2 481) podmiotów w rejestrze zakwalifikowana jest jako pozostała działalność. Wśród osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w Tomaszowie Lubelskim najczęściej deklarowanymi rodzajami przeważającej działalności są Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (32.2%) oraz Budownictwo (12.6%).

STAN REJESTRU (Źródło: GUS, 31.XII.2019)	
Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON	2 980
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	17
Przemysł i budownictwo	503
Pozostała działalność	2 460
Podmioty nowo zarejestrowane w Tomaszowie Lubelskim w 2019 roku	155
Podmioty wyrejestrowane w Tomaszowie Lubelskim w 2019 roku	124
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	2 364

STAN REJESTRU (Źródło: GUS, 31.XII.2020)	
Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON	3 028
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	16
Przemysł i budownictwo	531
Pozostała działalność	2 481
Podmioty nowo zarejestrowane w Tomaszowie Lubelskim w 2020 roku	124
Podmioty wyrejestrowane w Tomaszowie Lubelskim w 2020 roku	67
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	2 401

Tab. 15. Liczba nowo-zarejestrowanych podmiotów gospodarczych

Liczba nowozarejestrowanych działalności gospodarczych	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2020	0	7	10	18	3	0	7	13	7	16
2021	0	5	15	16	1	0	8	16	7	18
Łącznie	0	12	23	34	4	0	15	29	14	34

Najmniej nowo-zarejestrowanych podmiotów gospodarczych powstało w obszarach 2,5,6

Tab.16. Liczba wyrejestrowanych działalności gospodarczych

Liczba wyrejestrowanych działalności gospodarczych	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2020	0	2	5	11	0	1	2	6	6	14
2021	0	6	9	5	0	0	4	4	4	9
Łącznie	0	8	14	16	0	1	8	10	10	23

Najwięcej podmiotów gospodarczych wyrejestrowano z obszarów 3,4,10.

Tab.17. Bilans działalności gospodarczych - różnica między nowopowstałymi przedsiębiorstwami a zlikwidowanymi

Liczba wyrejestrowanych działalności gospodarczych	Obszar									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
zarejestrowane	0	12	23	34	4	0	15	29	14	34
wyrejestrowane	0	8	14	16	0	1	8	10	10	23
Bilans	0	4	9	18	4	-1	7	19	4	11

Z analizy wynika iż w obszarze 6 i odnotowano bilans ujemny, wyrejestrowano więcej podmiotów niż zostało zarejestrowanych.

Tab. 18. Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy oraz wypisów z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego

<i>Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy oraz wypisów z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego z uwzględnieniem wyznaczonych obszarów funkcjonalno - przestrzennych z podziałem na lata 2020 i 2021.</i>												
		numer obrębu										
	rok	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	suma
DOWZ	2020	0	4	7	6	2	7	6	8	9	11	60
	2021	0	0	11	1	0	4	2	6	4	6	34
łącznie		0	4	18	7	2	11	8	14	13	17	
W i W	2020	0	4	4	4	0	1	0	0	4	4	21
	2021	0	5	8	5	0	0	2	0	4	3	27
łącznie		0	9	12	9	0	1	2	0	8	7	

11. SFERA ŚRODOWISKOWA

11. a. ELEMENTY SYSTEMU PRZYRODNICZEGO MIASTA

Miasto Tomaszów Lubelski położone jest na obszarze Głównego Zbiornika Wód Podziemnych GZWP Nr 407. Zasoby kredowych wód podziemnych GZWP Nr 407 Niecka - Lubelska /Chełm -Zamość/ zostały uznane za strategiczne zasoby naturalne Lubelszczyzny decydujące o możliwościach jej rozwoju gospodarczego.

System Przyrodniczy Miasta Tomaszów Lubelski poprawiający jakość i warunki życia mieszkańców oraz wpływający na tożsamość przyrodniczą i krajobrazową miasta tworzą:

- strefa leśna w zachodniej i południowo – zachodniej części obszaru miasta,
- dolina rzeki Sołokiji, stanowiąca korytarz ekologiczny rangi regionalnej, potencjalna ostoja ptasia NATURA 2000 PLB060021 – Dolina Sołokiji,

- lasy w północnych granicach miasta i dolinie Sołokiji pełniące funkcję lokalnych leśnych węzłów ekologicznych,
- stawy pełniące funkcję lokalnych wodnych węzłów ekologicznych
- dolinki niewielkich cieków zasilających Sołokiję w obszarze miasta pełniące funkcję sięgaczy ekologicznych,
- enklawy naturalnych lub półnaturalnych siedlisk w obszarach zurbanizowanych pełniące funkcję mikrowęzłów ekologicznych.

Trwałość i należyte pełnienie funkcji przez system przyrodniczy uzależnia się od zapewnienia im przestrzennych związków z terenami otwartymi i leśnymi, położonymi w bezpośrednim sąsiedztwie obszarów zurbanizowanych oraz poza granicami miasta (zielony pierścień wokół miasta). System przyrodniczy miasta należy bezwzględnie zachować i chronić przed ekspansją terenów zurbanizowanych.

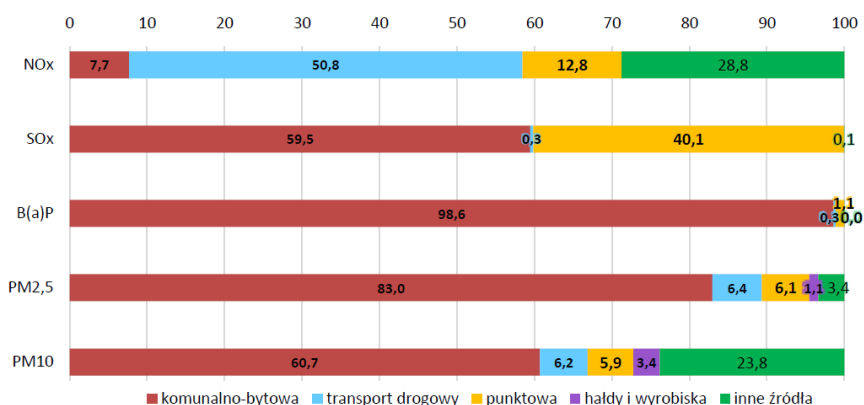
11. B. STAN ŚRODOWISKA NA TERENIE MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI

11. b. 1. POWIETRZE

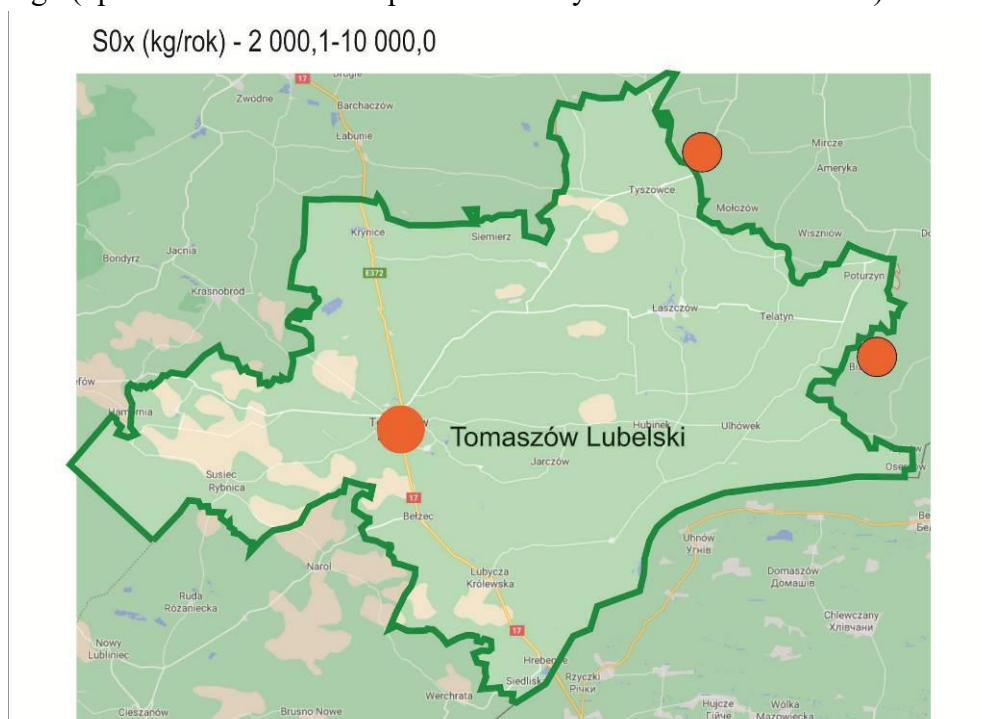
Głównym źródłem zanieczyszczenia powietrza w województwie lubelskim jest emisja antropogeniczna pochodząca z sektora komunalno-bytowego (emisja powierzchniowa), z komunikacji (emisja liniowa) oraz z działalności przemysłowej (emisja punktowa). Znaczący udział w stężeniach substancji na obszarze województwa ma również napływ zanieczyszczeń z pozostałego obszaru Polski oraz z Europy. Głównym lokalnym źródłem zanieczyszczeń jest emisja z domów ogrzewanych indywidualnie oraz na obszarach bezpośrednio sąsiadujących z drogami o znacznym natężeniu ruchu, komunikacja samochodowa. Przemysł zlokalizowany na obszarze województwa lubelskiego, głównie energetyka zawodowa, ze względu na dużą wysokość emitorów, w znacznym stopniu eksportuje zanieczyszczenia poza granice województwa. Zakłady przemysłowe o istotnej emisji niezorganizowanej lub emitowanej poprzez niskie kominy mogą również bezpośrednio wpływać na jakość powietrza w ich sąsiedztwie

W miastach znaczący udział w całkowitej emisji ma emisja związana z ruchem pojazdów. Zanieczyszczenia komunikacyjne w postaci pyłów powstają głównie w wyniku ścierania się opon pojazdów, hamulców, nawierzchni dróg oraz unosu zanieczyszczeń z powierzchni dróg. Tlenki azotu są natomiast emitowane w wyniku spalania paliwa.

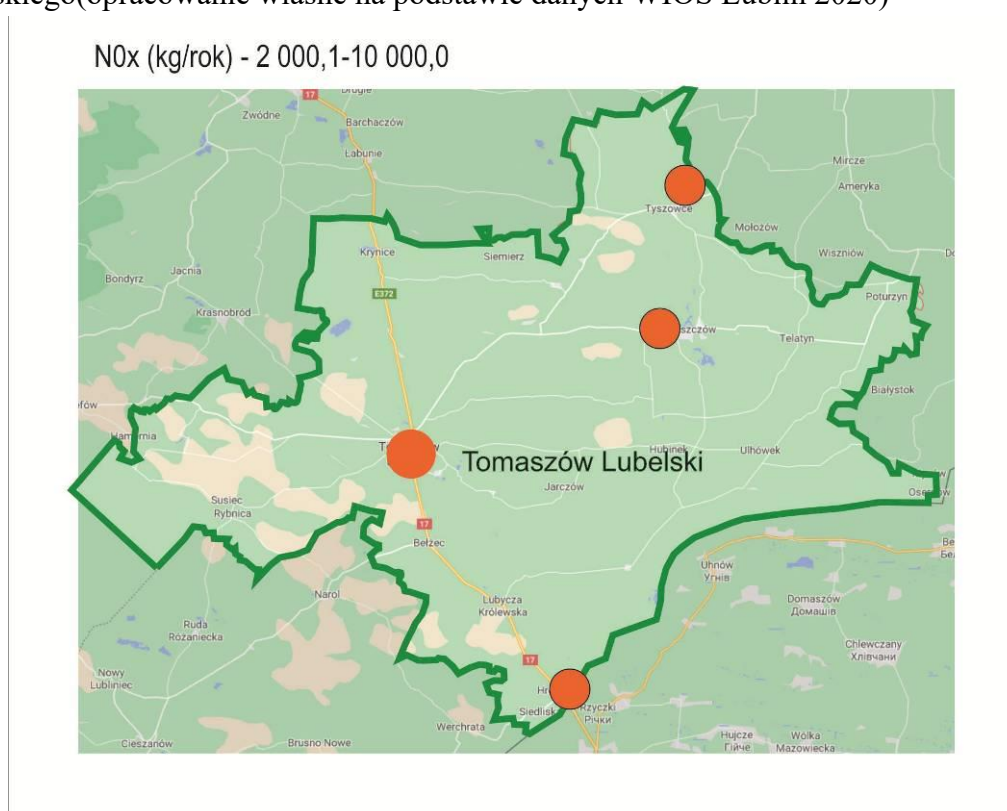
Ryc. 1. Udziały źródeł emisji w poszczególnych zanieczyszczeniach powietrza w województwie lubelskim (źródło danych: KOBiZE / IOŚ-PIB - 2020r.)

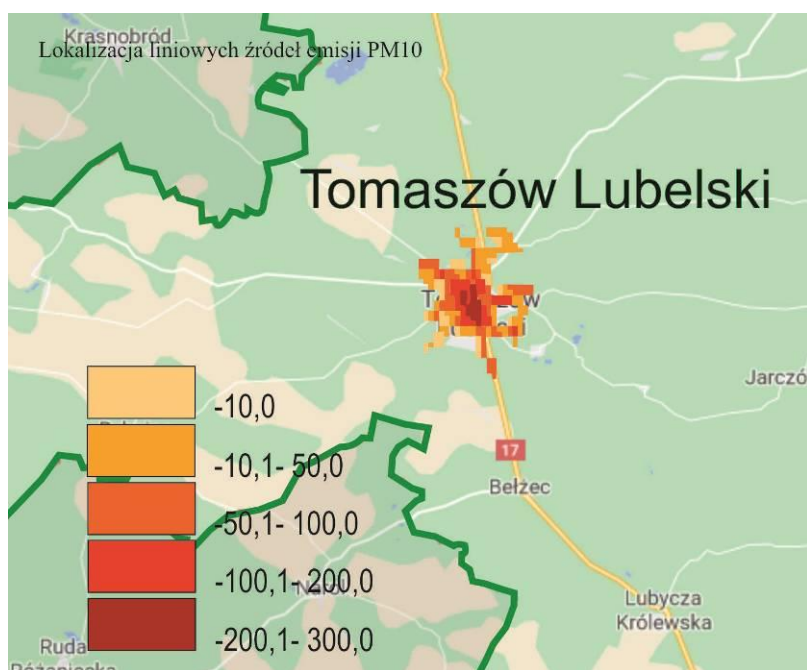
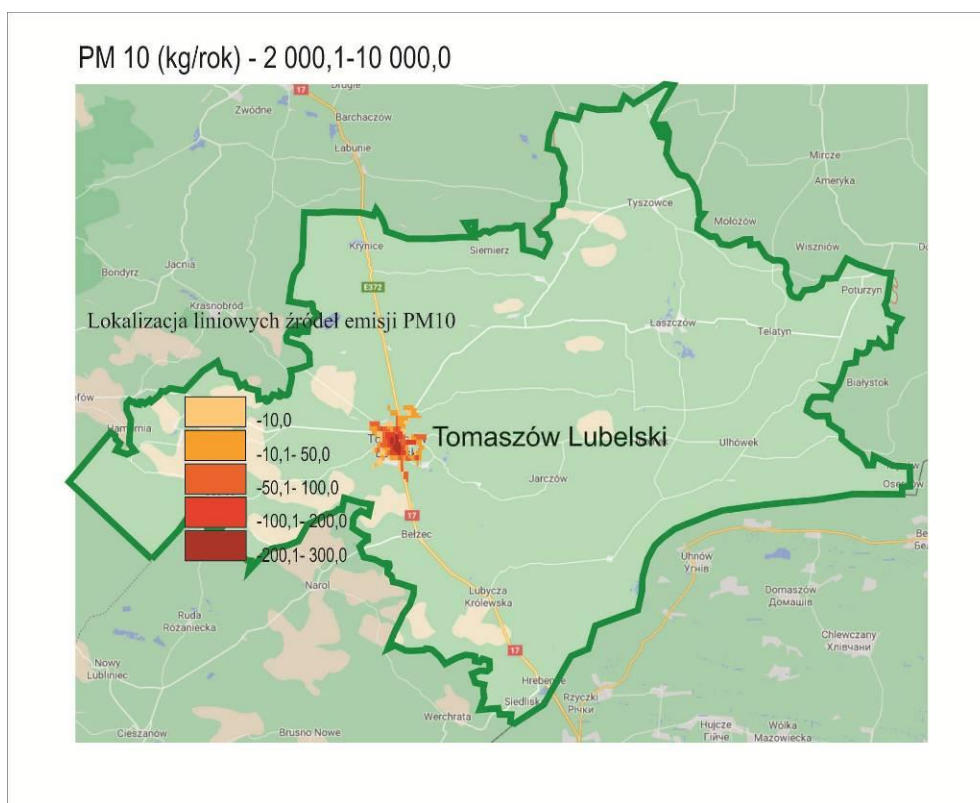
Ryc. 2. Lokalizacja punktowych źródeł emisji SO_x na obszarze powiatu tomaszowskiego (opracowanie własne na podstawie danych WIOŚ Lublin 2020)

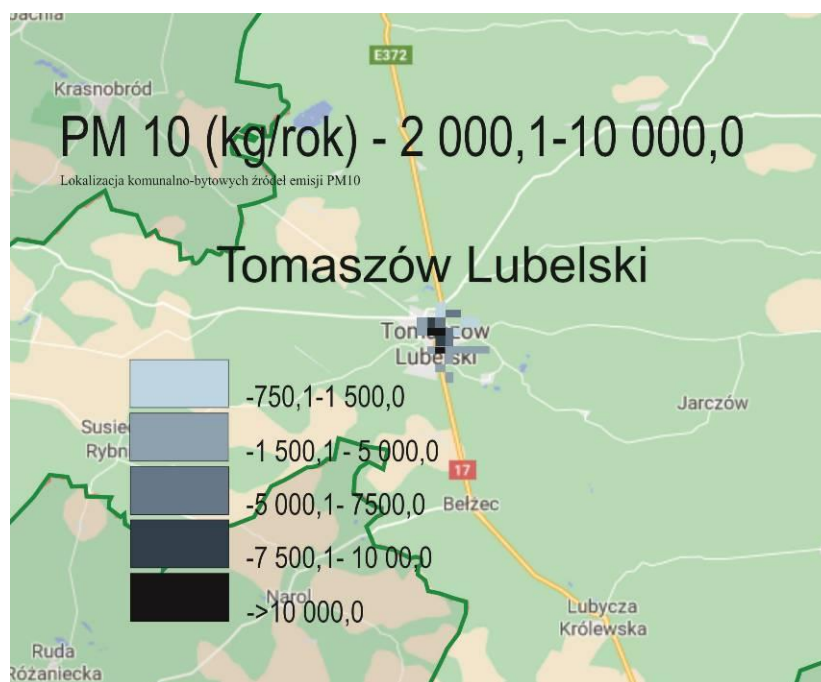
Ryc. 3. Lokalizacja punktowych źródeł emisji NO_x na obszarze powiatu tomaszowskiego (opracowanie własne na podstawie danych WIOŚ Lublin 2020)

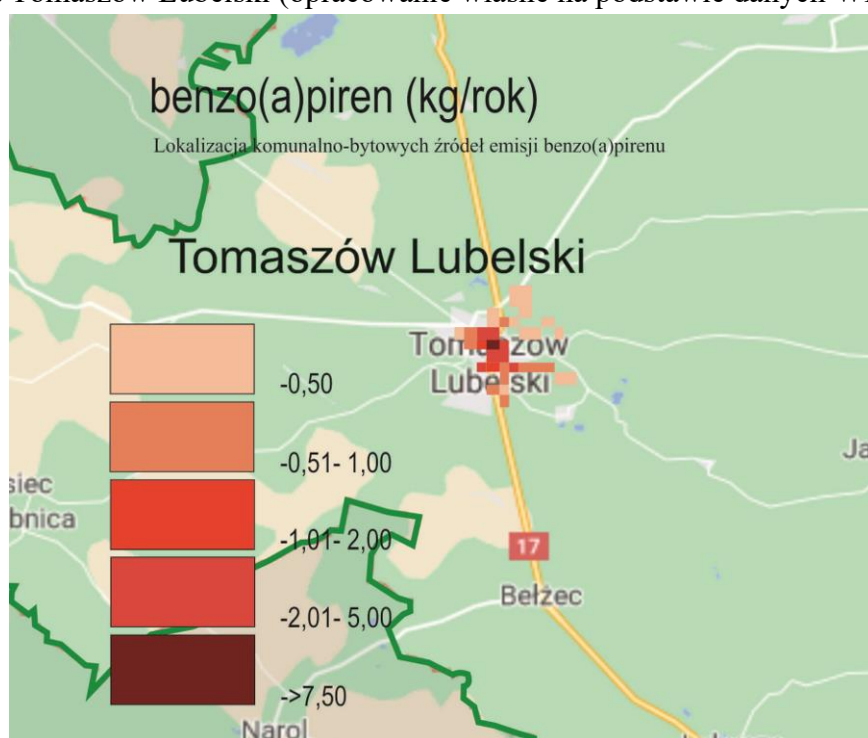
Ryc. 4. Lokalizacja liniowych źródeł emisji PM₁₀ na obszarze Miasta Tomaszów Lubelski (opracowanie własne na podstawie danych WIOŚ Lublin 2020)

Ryc. 5. Lokalizacja komunalno-bytowych źródeł emisji PM10 na obszarze Miasta Tomaszów Lubelski (opracowanie własne na podstawie danych WIOŚ Lublin 2020)

Ryc. 6. Lokalizacja komunalno-bytowych źródeł emisji benzo(a)pirenu na obszarze Miasta Tomaszów Lubelski (opracowanie własne na podstawie danych WIOŚ Lublin 2020)

Wielkość emisji tlenku węgla uzależniona jest od jakości spalanego węgla. Tlenek węgla może wywołać ogólne osłabienie, uczucie duszności, bóle i zawroty głowy, a także zmniejszoną sprawność psychomotoryczną organizmu.

Wysokie stężenia tlenku węgla powodują przyspieszenie akcji serca i oddechu, zmniejszoną sprawność fizyczną i umysłową organizmu oraz wpływają niekorzystnie na rozwijający się płód. Związek ten wpływa na podwyższenie temperatury na Ziemi z uwagi

na pochłanianie długich fal promieniowania cieplnego, powodując wzmocnienie efektu cieplarnianego, który sprzyja występowaniu zjawisk ekstremalnych takich jak powodzie, susze i huragany.

Jakość powietrza pogarsza również dwutlenek siarki, pochodzenia naturalnego i antropogenicznego.

Na czystość powietrza wpływa negatywnie dwutlenek azotu, powstający jako produkt uboczny w procesie spalania oraz w procesach naturalnych, jak wyładowania elektryczne i reakcje fotochemiczne. Jest on związkami bardzo reaktywnym i powoduje, w wyniku licznych przemian chemicznych, powstawanie nadmiaru azotu, przyczyniając się do zmian w ekosystemach.

Centrum Tomaszowa Lubelskiego jest narażone na intensywną emisję spalin z ruchliwej drogi krajowej, toteż niezbędna była budowa obwodnicy. Lokalnym źródłem zanieczyszczenia powietrza toksycznymi związkami, np. arsenu, kadmu, chromu i rtęci, mogą być preparaty ochrony roślin w czasie wykonywania oprysków na polach.

Miasto Tomaszów Lubelski, zaliczono do klasy C ze względu na przekroczenia 24-godzinnych stężeń pyłu PM10 i benzo(a)pirenu (BaP).

Wysokie stężenia tych zanieczyszczeń występowały wyłącznie w sezonie grzewczym. Wskazuje to na emisję powierzchniową jako główną przyczynę ponadnormatywnego zanieczyszczenia powietrza. Na występowanie wysokich stężeń zanieczyszczeń wpływ miały niekorzystne warunki meteorologiczne, tj. niska temperatura i mała prędkość wiatru. W związku z powyższym utrzymuje się obowiązek monitorowania stężeń na obszarach przekroczeń, a także konieczność prowadzenia działań skutkujących poprawą jakości powietrza.

11. b.2. HAŁAS

Hałas w środowisku oznacza niepożądane lub szkodliwe dźwięki powodowane przez działalność człowieka na wolnym powietrzu, w tym emitowane przez środki transportu, ruch drogowy, kolejowy, samolotowy, oraz hałas pochodzący z działalności przemysłowej i usługowej.

Hałas stanowi jedno z istotnych zanieczyszczeń środowiska, które w związku z ciągłym rozwojem komunikacji, wzrastającym uprzemysłowieniem i postępującą urbanizacją stale wzrasta. Hałas jako zanieczyszczenie środowiska podlega unormowaniom. Dopuszczalne poziomy hałasu są regulowane rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 14 czerwca 2007 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku (Dz. U. z 2014 r. poz. 112).

Największym źródłem emisji hałasu na terenie miasta Tomaszów Lubelski jest transport samochodowy. Natężenie emitowanego hałasu koncentruje się liniowo wzdłuż pasów drogowych. Największy ruch odbywa się drogą krajową nr 17, będąca drogą tranzytową dla ruchu zewnętrznego i wewnętrznego miasta. Znaczne źródło hałasu stanowią również drogi wojewódzkie nr 853 oraz 850.

Zgodnie z Programem ochrony środowiska przed hałasem dla województwa lubelskiego dla terenów poza aglomeracjami położonych wzdłuż odcinków dróg na odcinku drogi krajowej nr 17 Tomaszów Lubelski/PRZEJŚCIE/ stwierdzono przekroczenia poziomu hałasu w środowisku.

11. b.3. WODY PODZIEMNE

Wody podziemne występują w utworach kredowych, a także w dolinie rzeki Sołokiji można spotkać wody podziemne w aluwialnych osadach czwartorzędowych. Wody podziemne w utworach kredowych występują na całym obszarze miasta. Kredowy poziom wodonośny, stanowiący podstawę zaopatrzenia w wodę pitną, jest fragmentem zasobnego w wodę Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 407 Niecka Lubelska - Chełm - Zamość (GZWP Nr 407).

Zbiornik Nr 407, na obszarze którego leży miasto Tomaszów Lubelski, pełni funkcję polegającą na zachowaniu niezbędnych zasobów wód podziemnych o dobrej jakości.

Parametry hydrogeologiczne warstw wodonośnych GZWP nr 407 są następujące:

- powierzchnia: 9051 km²,
- typ zbiornika: porowo-szczelinowy
- stratygrafia: kreda górna,
- klasa jakości wody: I–III,
- wodoprzewodność [m²/d]: 200–500,
- moduł jednostkowy zasobów dyspozycyjnych [m³/d × km²]: 127,4,
- szacunkowe zasoby dyspozycyjne [m³/d]: 1 099 600,
- głębokość do zwierciadła wody [m]: od 15 do 50,
- podatność zbiornika na antropopresję: na przeważającym obszarze bardzo podatny, podatny, lokalnie średnio i mało podatny, w północnej części zbiornika bardzo mało podatny,
- proponowany obszar ochronny [km²]: 7458.

Wody kredowe zaliczane są do wód wysokiej jakości GZWP 407 zachowały się w swym naturalnym, prawie niezmienionym stanie ze względu na zasoby wód podziemnych, jak i ich jakość. Lokalnie występują obszary o znacznej koncentracji poboru wód podziemnych, m.in. Chełm, Zamość, Tomaszów Lubelski. Wysoka jakość wód podziemnych głównego użytkowego poziomu wodonośnego, czyli wód występujących w utworach kredowych, jest jednym z walorów naturalnych miasta. Wody bez uzdatniania odpowiadają wymogom jakościowym dotyczącym jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi. Natomiast wody podskórne, czwartorzędowe, cechują się zwiększonymi zawartościami zanieczyszczeń pochodzenia antropogenicznego typu: azotany, azotyny, siarczany, ogólny węgiel organiczny.

Ochrona wód podziemnych

Położenie miasta w na terenie GZWP Nr 407 oznacza, że nie powinny być kontynuowane lub podejmowane działania, które stwarzają zagrożenia dla wód

podziemnych. Podmioty prowadzące działalność gospodarczą generującą ścieki, odpady lub stwarzające nadzwyczajne zagrożenia dla środowiska powinny być poddawane przeglądom ekologicznym.

W "Dodatku do dokumentacji określającej warunki hydrogeologiczne dla ustanowienia stref ochronnych GZWP nr 407 (Chełm–Zamość)" zawarto propozycje ochrony wód podziemnych zbiornika w podobszarze C, do którego należy obszar miasta Tomaszowa Lubelskiego:

- zakaz lokalizowania składowisk odpadów niebezpiecznych z wyjątkiem odpadów nie podlegających procesom chemicznym i ługowaniu (np. azbest),
 - zakaz lokalizowania nowych składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne z wyjątkiem instalacji komunalnych,
 - nakaz wykonania instalacji komunalnej w sposób zapewniający pełne zabezpieczenie podłoża instalacji przed migracją zanieczyszczeń i prowadzenie monitoringu i pierwszego i użytkowego poziomów wodonośnych,
 - dla istniejących składowisk odpadów nakaz opracowania dokumentacji hydrologicznej określającej warunki hydrogeologiczne w związku z zamierzonym składowaniem odpadów na powierzchni lub aktualizacja dokumentacji istniejącej oraz nakaz wykonania wielopunktowej sieci monitoringu środowiska i przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko istniejącego składowiska,
 - zakaz lokalizowania podziemnych składowisk dwutlenku węgla,
 - zakaz lokalizowania podziemnych składowisk odpadów niebezpiecznych i innych niż niebezpieczne i obojętne,
 - zakaz składowania lub przechowywania odpadów promieniotwórczych,
 - nakaz wyposażenia stacji, magazynów i baz paliw płynnych w instalacje i urządzenia zabezpieczające przed przenikaniem produktów naftowych do gruntu, wód powierzchniowych i gruntowych,
 - nakaz stosowania urządzeń ochronnych wód podziemnych przy projektowaniu i wykonywaniu dróg,
 - nakaz przechowywania gnojówki i gnojowicy wyłącznie w szczelnych zbiornikach o pojemności umożliwiającej gromadzenie co najmniej 4-miesięcznej produkcji tego nawozu,
 - nakaz przechowywania przez wszystkie podmioty, nie tylko te o których mowa w art. 18 ust. 1 ustawy o nawozach i nawożeniu, nawozów naturalnych, innych niż gnojówka i gnojowica (zwłaszcza obornik) na nieprzepuszczalnych płytach, zabezpieczonych w taki sposób, aby wycieki nie przedostały się do gruntu,
 - zakaz wykorzystywania komunalnych osadów ściekowych,
 - zakaz rolniczego wykorzystania ścieków,
 - zakaz stosowania nawozów naturalnych organicznych w postaci płynnej;
 - zakaz lokalizowania nowych przydomowych oczyszczalni ścieków, odprowadzających ścieki do ziemi w obszarach aglomeracji (w rozumieniu Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 22 lipca 2014 r. w sprawie wyznaczenia obszaru i granic aglomeracji oraz terenów objętych siecią kanalizacji zbiorczej),
 - w obszarach aglomeracji nakaz podłączenia do kanalizacji zbiorczej (jeśli istnieje możliwość techniczna) posesji wyposażonych w szczelne zbiorniki (szamba),
 - zakaz zbiorowego grzebania zwłok zwierząt.
- Decyzja Starosty Tomaszowskiego z dnia 09.01.2001 r. znak: RLO- 7521/21/2000W - - została wyznaczona strefa ochrony bezpośredniej wokół komunalnego ujęcia wód „Siwa Dolina” w Tomaszowie Lubelskim, obejmująca obszar 62,75 ha. Obowiązuje w niej zakaz:
- wprowadzania ścieków do ziemi,
 - rolniczego wykorzystania ścieków,
 - stosowania nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin,
 - wydobywania kopalni

- lokalizacji składowisk i wylewisk odpadów,
- lokalizacji nowych ujęć wodnych,
- zakładania cmentarzy i grzebowisk,
- stawiania obiektów budowlanych i budowy dróg bez zgody organ ustanawiającego strefę,
- wykonywania robót melioracyjnych i wykopów ziemnych.

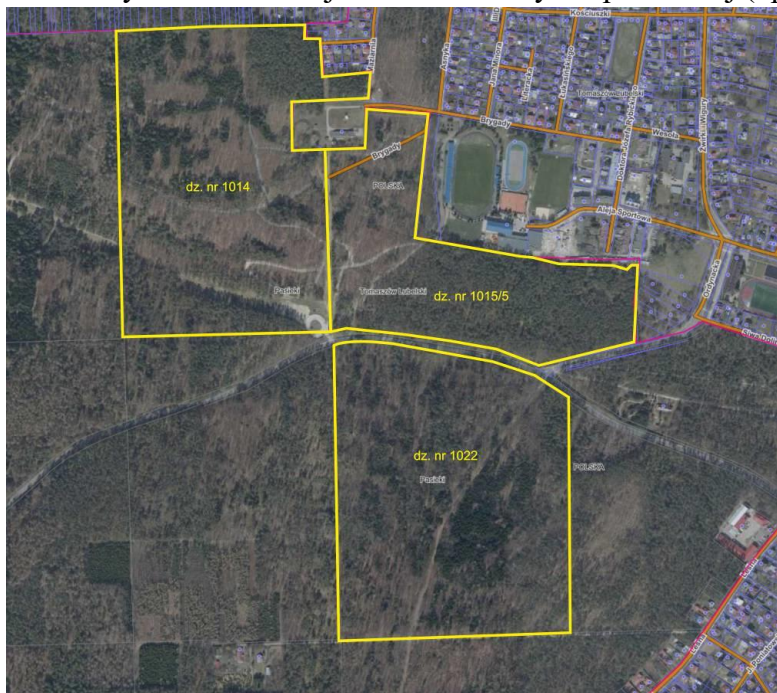
W przedmiotowej strefie grunty mogą być użytkowane jedynie na cele związane z eksploatacją ujęcia (studni) wody.

Dla ujęcia wody „SIWA DOLINA” w Tomaszowie Lubelskim nie zostały wyznaczone strefy ochrony pośredniej.

W dniu 7 sierpnia 2019 r. Dyrektor Zarządu Zlewni w Białej Podlaskiej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie decyzją znak: LU.ZUZ.1.4100.29.2018/2019.KB orzekł:

1. Ustanawiam z urzędu strefę ochronną ujęć wody obejmującą wyłącznie teren ochrony bezpośredniej dla ujęć wody, składających się z pięciu studni, należących do Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Sp. z o.o. w Tomaszowie Lubelskim poprzez wyznaczenie terenu ochrony bezpośredniej dla studni zlokalizowanych na działkach o nr ewid. 1022, 1015/5, 1014 obręb 0014 Pasięki, gmina Tomaszów Lubelski, powiat tomaszowski, województwo lubelskie.

Ryc. 7. Lokalizacja terenu ochrony bezpośredniej (opracowanie własne)

W powyższej decyzji zobowiązano właściciela do:

1. Ogrodzenia terenu ochrony bezpośredniej niezwłocznie, jeśli nie jest ogrodzony
2. Umieszczenia na ogrodzeniu tablic zawierających informację o ustanowieniu strefy ochronnej i zakazie wstępu osób nieupoważnionych.

Dla ustanowionych stref ochrony bezpośredniej wprowadza się następujące nakazy i zakazy:

1. Zakazuje się użytkowania gruntów do celów niezwiązanych z eksploatacją ujęcia wody;
2. wody opadowe należy odprowadzać w sposób uniemożliwiający przedostanie się ich do urządzeń służących do poboru wody;
3. teren strefy zagospodarować zielenią;
4. ścieki z urządzeń sanitarnych przeznaczonych do użytku dla osób zatrudnionych przy obsłudze urządzeń służących do poboru wody odprowadzać poza granicę terenu ochrony bezpośredniej;
5. ograniczyć do niezbędnych potrzeb przebywanie osób niezatrudnionych przy obsłudze urządzeń służących do poboru wód.

11.B. 4. WODY POWIERZCHNIOWE

Miasto Tomaszów Lubelski położone jest w dorzeczu rzeki Sołokiji będącej dopływem rzeki Bug. Rzeka Sołokija przepływa przez miasto z północnego zachodu na południowy wschód. Uchodzi do Bugu na terenie Ukrainy. Jej obszar źródłkowy występuje w sąsiedztwie północno-zachodniej granicy administracyjnej miasta. Rzędne terenu źródłiska wynoszą 268,0-270,0 m n.p.m. Jest to obniżenie terenu wypreparowane w mało odpornych marglach kredowych. W obniżeniu tym w rejonie Jeziora Wieprzowego rozwinął się również obszar źródłkowy rzeki Wieprz.

Wody powierzchniowe spotyka się również na wschód i południowy wschód od doliny Sołokiji. Są to tereny niezainwestowane, podmokłe z zagłębieniami bezodpływowymi wypełnionymi wodą. Występowanie obszarów podmokłych jest wynikiem zalegania tuż pod powierzchnią słabo przepuszczalnych mułków i deluwialnych osadów lessopodobnych.

Zgodnie z podziałem dokonany w Planie gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły miasto zlokalizowane jest w obszarze jednolitej części wód powierzchniowych oznaczonym kodem europejskim PLRW2000726614591, o nazwie: „Sołokija od źródeł do granic RP” Scalona część wód SW1402, region wodny Środkowej Wisły. Odcinek posiada status: naturalna część wód, typ: (7) Potok wyżynny węglanowy z substratem gruboziarnistym.

Badania ww. JCWP przeprowadzone w 2012 r. (brak aktualnych badań) przez WIOŚ w Lublinie wykazały:

- stan chemiczny dobry,
- słaby stan/potencjał ekologiczny - 4 klasa jakości wody,
- ocena ogólna JCWP wykazała zły stan wód.

Osiągnięcie celów środowiskowych dla jednolitych części wód powierzchniowych oceniono jako zagrożone – brak możliwości technicznych. W zlewni JCWP występuje presja komunalna. W programie działań zaplanowano działania podstawowe, obejmujące uporządkowanie gospodarki ściekowej, które są wystarczające, aby zredukować tą presję w zakresie wystarczającym dla osiągnięcia dobrego stanu.

Z uwagi jednak na czas niezbędny dla wdrożenia działań, a także okres niezbędny, aby wdrożone działania przyniosły wymierne efekty, dobry stan będzie mógł być osiągnięty do roku 2021.

Źródłem zanieczyszczeń rzeki w obszarze miasta są odprowadzane z oczyszczalni ścieki komunalne oraz spływowe zanieczyszczenia obszarowe z terenów zabudowanych oraz wykorzystywanych rolniczo, szczególnie związki biogenne.

Zagrożenie powodzią

Miasto Tomaszów Lubelski znajduje się w obszarze Regionu Środkowej Wisły, w którym zidentyfikowano wyłącznie powodzie rzeczne związane z topnieniem śniegu (wezbrania roztopowe, często podpiętrzane zatorami lodowymi). Topnieniu pokrywy śnieżnej często towarzyszą opady deszczu, co powoduje zwiększenie wysokości wezbrania.

Miasto Tomaszów nie leży w obszarze narażonym na niebezpieczeństwo powodzi.

Zagrożenie suszą

Miasto Tomaszów Lubelski leży w obszarze narażonym na dwa typy suszy, tj. suszę atmosferyczną i suszę hydrologiczną. Do czynników wpływających na występowanie suszy atmosferycznej zaliczyć można brak/niewielką ilość odpadów, wysoką temperaturę, dużą prędkość wiatru, wysokie usłonecznienie, niską wilgotność powietrza. Susza hydrologiczna jest w zasadzie następstwem suszy atmosferycznej i objawić się może zmniejszeniem przepływu wody w rzekach.

W przypadku obu typów suszy w Tomaszowie Lubelskim występuje 3 klasa zagrożenia – III – obszary bardzo narażone. Ponadto na terenie miasta Tomaszów stwierdzono umiarkowane narażenie na suszę rolniczą (objawiającej się niedoborem wody glebowej dostępnej dla roślin), gleby mało podatne na suszę oraz małą podatność na suszę hydrogeologiczną (długotrwałe obniżenie zwierciadła wód podziemnych).

Obszarem w dużym stopniu narażonym na konsekwencje występowania zjawiska suszy jest gospodarka komunalna, w tym sektor zaopatrzenia w wodę do celów komunalnych czy gospodarka ściekowa. Negatywne skutki może mieć przede wszystkim wystąpienie suszy hydrologicznej i hydrogeologicznej. W zakresie zaopatrzenia w wodę do picia oraz na inne cele bytowe konsekwencje będą tym bardziej dotkliwe, im dłuższy i głębszy deficyt wody panuje na danym terenie.

11.c. GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA

W Tomaszowie funkcjonuje zwarta sieć kanalizacji sanitarnej. Dane charakteryzujące sieć kanalizacyjną miasta przedstawiono w poniższej tabeli:

SIEĆ KANALIZACYJNA		Lata						
Rodzaj danych	j. miary	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Długość czynnej sieci kanalizacyjnej	km	55,0	56,8	58,0	58,5	60,5	64,8	67,4
Przylączya prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	1802	1435	1501	1499	1568	1688	1775
Ścieki odprowadzane	dam ³	1202	1235	1088	1110	1155	1025	1060
Ludność miasta	osoba	17043	16978	16843	16651	16646	16671	16624

korzystająca z sieci kanalizacyjnej								
Ludność miasta korzystająca z sieci kanalizacyjnej ogółem	%	83,0	83,0	83,3	83,3	84,0	85,0	85,4

Tomaszów Lubelski posiada mechaniczno-biologiczną oczyszczalnię ścieków zmodernizowaną w 2016 i 2020 r. Oczyszczalnię użytkuje Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Sp. z o.o. w Tomaszowie Lubelskim, którego 100% udziałów należy do Miasta Tomaszów Lubelski.

Zgodnie z pozwoleniem wodnoprawnym obiekt nie oddziałuje negatywnie na stan lokalnego środowiska. Nie narusza warunków korzystania z wód w regionie wodnym Środkowej Wisły. Sposób oczyszczania ścieków i uzyskiwane wskaźniki podstawowych zanieczyszczeń w ściekach „reszkowych” nie wpłynę na ocenę ryzyka nieosiągnięcia celów środowiskowych w jednolitej części wód powierzchniowych JCWP „Sołokija od źródeł do granicy państwa”. Ścieki monitorowane są pod względem ilościowym i jakościowym zgodnie z obowiązującymi przepisami (rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia z dnia 18 listopada 2014 r. w sprawie warunków, jakie należy spełnić przy wprowadzaniu ścieków do wód lub do ziemi, oraz w sprawie substancji szczególnie szkodliwych dla środowiska wodnego).

Na terenie miasta występuje również kanalizacja deszczowa, która jest stale rozbudowywana.

11.d. ZASOBY GEOLOGICZNE

Na terenie miasta występują surowce mineralne w postaci kruszywa naturalnego reprezentowanego przez piaski drobno i średnioziarniste tarasów akumulacyjnych doliny rzeki Sołokiji. W południowej części miasta, w obrębie doliny Sołokiji, złoża piasku zostały przebadane i udokumentowane. Nie są one dotychczas eksploatowane. Zgodnie z Bilansem złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31. XII.2016 r. na terenie miasta Tomaszów Lubelski występuje jedno udokumentowane złożo kopalin „Tomaszów Lubelski”.

Złożo piasków rzecznych „Tomaszów Lubelski” rozpoznane zostało wstępnie w kat. C2, jego zasoby wynoszą 6 016 tys. t. Kruszywo charakteryzuje się wysokim punktem piaskowym w granicach 99,1–100%, średnią zawartością siarki całkowitej 0,05% i zawartością pyłów mineralnych w granicach 1,4–9,9%. W jego nadkładzie, wynoszącym średnio 2,3 m występują torfy i namuły, osiagające miejscami grubość 6,5 m. Miąższość złoża zawiera się w granicach od 2,4 do 12,0 m, przy średniej 7,71m. Zwierciadło wody występuje na głębokości od 0,4 do 5,5 m.

11.e. GLEBY

Gleba obok wody i powietrza stanowi jeden z podstawowych komponentów środowiska i ma bezpośredni wpływ na utrzymywanie się procesów odnowy życia. Kontrola środowiska glebowego jest konieczna ze względu na kumulowanie się w nim składników pochodzących z gospodarczej działalności człowieka.

W Tomaszowie Lubelskim przeważają gleby wysokich klas bonitacyjnych. Są to głównie gleby brunatne rozwinięte na lessach i gezach kredowych oraz gleby płowe na opokach. Na marglach wykształciły się rędziny. Najlepsze gleby występują we wschodniej

części miasta. Podmokła dolina Sołokiji jest miejscem występowania gleb pochodzenia organicznego: torfowych, murszowo-torfowych, mułowo-torfowych i murszowo-mineralnych. Łąki na chronionych glebach pochodzenia organicznego występują głównie w dnie doliny i obniżeniach.

Generalnie gleby, w zależności od swej wartości, odznaczają się różną przydatnością dla rolnictwa. Można je podzielić na 6 grup:

- 1) gleby brunatne wyługowane, bielcowe, czarne ziemie, czarne ziemie zdegradowane i częściowo mady (klasa bonitacyjna IIIa – IVa),
- 2) gleby jak wyżej, różniące się niższą klasą bonitacyjną i żyznością,
- 3) czarne ziemie właściwe i zdegradowane, lokalne mady wytworzone z glin i ilów,
- 4) czarne ziemie oraz gleby brunatne wyługowane i bielcowe (klasa bonitacyjna IVb – VI),
- 5) gleby brunatne wyługowane wytworzone z piasków luźnych,
- 6) gleby murszowe, mułowe, mułowo-torfowe, mady i czarne ziemie, które występują w warunkach nadmiernego uwilgotnienia stałego lub okresowego.

Pod względem granulometrycznym są to gleby lessowe i pyłowe całkowite, należące do kompleksu 2 - pszennego dobrego i 3 - pszennego wadliwego, wykształcone na lessach lub marglach kredowych. Stanowią one ok. 28% ogólnej powierzchni. Około 35% gruntów ornych stanowią gleby kompleksu 4 - żytniego bardzo dobrego i 5 - żytniego dobrego. Są to gleby pyłowe niecałkowite, podścielane piaskiem, lekkie do uprawy.

Około 17% ogólnej powierzchni gruntów ornych stanowią gleby okresowo zbyt wilgotne. Użytki zielone są w ponad 50% stale lub okresowo podmokłe.

Właściwe wykorzystanie gleb jest uzależnione od ich zakwaszenia. Gleby bardzo kwaśne i kwaśne zajmują 67,5% ogólnej powierzchni użytków rolnych, lekko kwaśne 18,0% a zaledwie 14,5% obojętne i zasadowe. Zużycie nawozów wapniowych i wapniowo-magnezowych nie pokrywa faktycznego zapotrzebowania na odkwaszenie gleb.

Występowanie dobrych i bardzo dobrych gleb na wschodzie Tomaszowa sprawia, że tereny wschodniej i północno-wschodniej części miasta są aktualnie użytkowane rolniczo – pola uprawne, łąki i pastwiska.

Powierzchnia ziemi jest również w znacznym stopniu przekształcona w wyniku działalności człowieka. Antropogeniczne formy urzeźbienia to: bardzo liczne miedze typu krawędzi, nasypy drogowe, rowy melioracyjne

Zgodnie zdanymi Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach stan gleby w rejonie Tomaszowa Lubelskiego (punkt pomiarowy w Ułhówku, pow. tomaszowski) jest dobry. W wyniku badań gleby przeprowadzonych w 2015 r. glebę zakwalifikowano do niezanieczyszczonych, m.in. pestycydami, WWA, arsenem, cynkiem, ołowiem, niklem, miedzią, kadmem.

11.f. GOSPODARKA ODPADAMI I ZAPOBIEGANIE POWSTAWANIU ODPADÓW

Zgodnie z obowiązującą ustawą o utrzymaniu czystości i porządku w gminach każda gmina ma obowiązek zapewnić odbieranie oraz właściwe, ekologiczne i bezpieczne zagospodarowanie wszystkich odpadów komunalnych wytwarzanych przez mieszkańców, jak również zapewnienie selektywnego zbierania odpadów.

Na terenie Miasta Tomaszów istnieje linia sortownicza - Baza segregacji odpadów komunalnych zarządzana przez Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Lubelskim. Instalacja ta zlokalizowana na ul. Petera do 30 czerwca 2018 r. stanowiła instalację do zastępczej obsługi regionu w zakresie przetwarzania niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych. Zgodnie z Planem ww. instalacje zastępcze mogły funkcjonować do końca czerwca 2018 r. Po tym okresie, jeśli nie uzyskały statusu RIPOK, klasyfikowane zostały jako inne instalacje przetwarzania odpadów komunalnych.

Zgodnie z Planem gospodarki odpadami dla województwa lubelskiego 2022 przedmiotowa instalacja nie jest planowana jako RIPOK w związku z czym nie segregowane (zmieszane) odpady komunalne oraz odpady biodegradowalne wytwarzane na terenie Miasta Tomaszów Lubelski, od 1 lipca 2018 r. należy przekazywać do przetworzenia w instalacjach regionalnych wskazanych w załączniku Nr 2 do Uchwały nr XXXIX/522/2018 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 19 marca 2018 r. zmieniającej uchwałę w sprawie wykonania „Planu gospodarki odpadami dla województwa lubelskiego 2022”. Na terenie Bazy segregacji odpadów przy ul. Petera mogą być przetwarzane wyłącznie odpady zebrane w sposób selektywny.

Na terenie miasta zlokalizowane jest składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne. Składowisko to znajduje się przy ul. Łaszczowieckiej. Składowisko nie jest eksploatowane. Kwatera A, B i C składowiska została zrekultywowana w latach poprzednich. Na terenie Miasta Tomaszów Lubelski utworzony został Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych przy ul. Petera 65, którego operatorem jest Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. w Tomaszowie Lubelskim. Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych przeznaczony jest do przyjmowania i okresowego magazynowania odpadów wielkogabarytowych, budowlanych, biodegradowalnych, zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego, odpadów gromadzonych selektywnie jak makulatura, tworzywo sztuczne, stłuczka szklana i innych odpadów problemowych. Do PSZOK mieszkańcy miasta bez ponoszenia dodatkowych opłat mogą dostarczać selektywnie zebrane w/w odpady. Zgodnie z Planem gospodarki odpadami dla województwa 2022 planowana jest rozbudowa funkcjonującego PSZOK przy ul. Petera 65 polegająca na utworzeniu punktu napraw oraz przyjmowania rzeczy używanych niestanowiących odpadów celem ponownego użycia. Działania te mają zapobiec powstawaniu odpadów. Miasto organizuje odbiór odpadów komunalnych wytwarzanych na terenach nieruchomości zamieszkałych. Odpady komunalne od właścicieli nieruchomości zamieszkałych odbierane są obecnie przez Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Sp. z o.o. w Tomaszowie Lubelskim. Podmiot ten został wyłoniony w drodze przetargu. Odbiór odpadów z terenu nieruchomości niezamieszkałych odbywa się na podstawie umowy podpisanej przez podmiot mający tytuł prawny do nieruchomości a firmą świadczącą usługę odbioru odpadów. W przeciągu ostatnich lat obserwuje się wzrost ilości odbieranych odpadów. Świadczy to o uszczelnieniu systemu gospodarowania odpadami komunalnymi. W 2016 r. odebrano z terenu miasta łącznie 7272,36 Mg odpadów, z czego 5229,60 Mg stanowiły niesegregowane (zmieszane) odpady komunalne, a 1267,26 Mg zmieszane odpady opakowaniowe. Ponadto w roku tym zebrano w Punkcie selektywnej zbiórki odpadów komunalnych 233,18 Mg odpadów.

W związku z zaostrzającymi się przepisami Unii Europejskiej w zakresie recyklingu odpadów wskazane jest zintensyfikować działania mające na celu zwiększenie ilości odpadów odbieranych selektywnie nad ilością odpadów niesegregowanych.

Wyroby zawierające azbest

Dane dotyczące ilości i rozmieszczenia wyrobów zawierających azbest zostały opracowane na podstawie aktualnej weryfikacji danych zawartych w Programie usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu miasta Tomaszów Lubelski, danych zawartych w Aktualizacji Programu usuwania wyrobów zawierających azbest dla terenu województwa lubelskiego na lata 2016-2032, danych zawartych w Bazie Azbestowej, a także danych Urzędu Miejskiego w Tomaszowie Lubelskim. Województwo lubelskie zajmuje drugie miejsce w kraju (po mazowieckim) pod względem ilości azbestu znajdującego się w obiektach budowlanych. Zgodnie ze stanem na 01.03.2018 r. łączna ilość zinwentaryzowanych wyrobów zawierających azbest na terenie województwa lubelskiego wyniosła 918 401 Mg, z czego 92 044 Mg (10,02%) unieszkodliwiono w ramach programu usuwania azbestu (Baza Azbestowa).

Łączna ilość wyrobów zawierających azbest na terenie miasta Tomaszów Lubelski, wg stanu na 01.03.2018 r., wynosi 1807,15 Mg, z czego 1556,48 Mg stanowi własność osób fizycznych, zaś 250,67 Mg własność osób prawnych (Baza Azbestowa). Z Bazy Azbestowej wynika, że dotychczas unieszkodliwiono 493,70 Mg (27,32 %) odpadów azbestowych, zaś według danych Urzędu Miasta Tomaszów w latach 2008–2017 z terenu miasta usunięto łącznie 846,697 Mg (46,85%). W celu precyzyjnego określenia ilości wyrobów azbestowych dla statystyki regionalnej niezbędna jest stała aktualizacja danych w Bazie Azbestowej. Ilość zinwentaryzowanych wyrobów zawierających azbest na terenie miasta stanowi 4,52 % wyrobów zinwentaryzowanych w powiecie tomaszowskim. Miasto Tomaszów Lubelski znajduje się wśród gmin powiatu tomaszowskiego o największym procentowym poziomie postępu usuwania wyrobów zawierających azbest. Osiągnięty poziom jest wyższy od średniego poziomu dla województwa lubelskiego.

W Tomaszowie Lubelskim należy usunąć z terenu miasta 960,453 Mg.

Program usuwania wyrobów zawierających azbest na lata 2011-2032 dla miasta Tomaszów Lubelski

Nadrzędnym długoterminowym celem strategicznym *Programu usuwania wyrobów zawierających azbest na lata 2011-2032 dla miasta Tomaszów Lubelski* jest:

1. Usunięcie i unieszkodliwienie wyrobów zawierających azbest.
2. Wyeliminowanie negatywnych skutków zdrowotnych u mieszkańców gminy spowodowanych azbestem oraz likwidacja oddziaływania azbestu na środowisko.

Celami operacyjnymi *Programu* są:

- stworzenie odpowiednich warunków do wdrożenia przepisów prawnych: ustaw i rozporządzeń oraz norm postępowania z wyrobami zawierającymi azbest,
- instruktaż z zakresu postępowania z wyrobami zawierającymi azbest dla osób fizycznych, prawnych, jednostek organizacyjnych, na których ciążyą określone obowiązki z tytułu posiadania wyrobów zawierających azbest,

- pomoc mieszkańcom gminy w realizacji wymiany płyt cementowo – azbestowych zgodnie z przepisami prawa,
- identyfikacja dostępnych źródeł finansowania oraz pomoc finansowego,
- pozyskiwaniu funduszy potrzebnych do usuwaniem azbestu.
- zadaniem programu jest określenie warunków sukcesywnego usuwania wyrobów zawierających azbest.

Ustalenie polityki realizacji celów i zadań

Podstawowym celem *Programu* jest usunięcie azbestu i wyrobów zawierających azbest z terenu Tomaszowa Lubelskiego, a przez to wyeliminowanie jego szkodliwego wpływu dla zdrowia. Miasto Tomaszów Lubelski zakłada usunięcie całej ilości azbestu zgodnie z obowiązującym planem. W związku z tym program zakłada realizację szeregu zadań. Wyznaczoną politykę usuwania wyrobów zawierających azbest należy przeprowadzić według harmonogramów, wyszczególnionych w kolejnych rozdziałach. W celu zapewnienia logicznej spójności prowadzonych działań w Programie wyznaczone zostały ustalenia długoterminowego programu (lata 2018 – 2032, tj. okres 15 lat) oraz przyjęto zadania krótkoterminowe (lata 2018 – 2021, tj. okres 4 lat).

W związku z tym program zakłada realizację następujących zadań:

1. Aktualizacja bazy danych o lokalizacji istniejących wyrobów zawierających azbest. Inwentaryzacja bieżąca wyrobów zawierających azbest.
2. Edukacja mieszkańców w zakresie szkodliwości azbestu, obowiązków dotyczących postępowania z wyrobami zawierającymi azbest oraz sposobów bezpiecznego ich usuwania oraz unieszkodliwiania.
3. Mobilizowanie właścicieli budynków do usunięcia wyrobów zawierających azbest poprzez system pomocy edukacyjnej i finansowej.
4. Podejmowanie działań w kierunku pozyskania funduszy ze źródeł zewnętrznych na realizację Programu.
5. Udzielanie pomocy finansowej osobom fizycznym, wspólnotom mieszkaniowym i innym właścicielom zasobów mieszkaniowych w usuwaniu odpadów zawierających azbest.
6. Przeznaczenie części środków finansowych z budżetu Miasta na realizację Programu.
7. Pomoc w poszukiwaniu źródeł finansowania wymiany pokryć dachowych i elewacji z azbestu.

Ustalenie długoterminowego programu strategicznego

Usunięcie wyrobów zawierających azbest do końca 2032 roku, zgodnie z *Programem usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest stosowanych na terytorium Polski* to priorytetowy cel dla miasta Tomaszów Lubelski

Cele długoterminowe

Cele długoterminowe obejmują działania związane z gospodarką odpadami azbestowymi, które realizowane będą do roku 2032. W ramach realizacji tych celów dla miasta przyjęto cele:

- wdrożenie systemu usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest oraz systemu ich magazynowania i wywozu na składowisko odpadów niebezpiecznych,

- oczyszczenie terenów miasta i innych terenów publicznych z odpadów azbestowych,
- wyeliminowanie nielegalnego porzucania wyrobów zawierających azbest,
- prowadzenie monitoringu realizacji Programu i okresowe raportowanie jego realizacji władzom samorządowym oraz mieszkańcom.

Działania

Dla miasta Tomaszów Lubelski, na lata 2018–2032 *Program* określa następujący plan działań, którego realizacja pozwoli na osiągnięcie celów i wykonanie zadań w ramach planowanego systemu usuwania wyrobów zawierających azbest: podstawowym celem Programu usuwania wyrobów zawierających azbest dla Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2011-2032 jest całkowite usunięcie azbestu i wyrobów zawierających azbest do roku 2032, a przez to wyeliminowanie szkodliwego wpływu i niebezpiecznych dla zdrowia skutków działania azbestu.

Osiągając ten cel wypełniony zostanie cel Programu krajowego dotyczący oczyszczenia terenu kraju z azbestu i wyrobów zawierających azbest do 2032 roku. W latach 2008-2017 średnia roczna ilość usuniętych wyrobów zawierających azbest z terenu Tomaszowa Lubelskiego wynosiła 84,670 Mg/rok. Aby osiągnąć założony cel całkowitego usunięcia azbestu z miasta do roku 2032 należy dotychczasowe tempo prac utrzymać na podobnym poziomie. Aby cel został osiągnięty średnia roczna ilość unieszkodliwionego azbestu nie może być niższa niż 64,03 Mg/rok

11. g. ZASOBY PRZYRODNICZE I ICH OCHRONA

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody formami ochrony przyrody są:

- parki narodowe,
- rezerваты przyrody,
- parki krajobrazowe,
- obszary chronionego krajobrazu,
- obszary Natura 2000,
- pomniki przyrody,
- stanowiska dokumentacyjne,
- użytki ekologiczne,
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,
- ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Na terenie miasta Tomaszów Lubelski występują obszary objęte ochroną na podstawie ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. – obszary Natura 2000 i pomniki przyrody.

Obszary Natura 2000 to najmłodsza z form ochrony przyrody, wprowadzona w 2004 r. w Polsce jako jeden z obowiązków związanych z przystąpieniem naszego kraju do Unii Europejskiej. Obszary takie powstają we wszystkich państwach członkowskich, tworząc Europejską Sieć Ekologiczną obszarów ochrony Natura 2000. Głównym celem funkcjonowania Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 jest zachowanie określonych

typów siedlisk przyrodniczych i gatunków roślin i zwierząt, które uważa się za cenne i zagrożone wyginięciem w skali całej Europy. Cel ten ma być realizowany poprzez wyznaczenie i objęcie ochroną obszarów, na których te gatunki i siedliska występują. Działania w zakresie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej flory i fauny służą zachowaniu lub odtworzeniu różnorodności biologicznej Europy, co jest jednym z priorytetów działalności Unii Europejskiej. Dodatkowo państwa członkowskie zobowiązane są do podejmowania w razie potrzeby starań w celu zachowania ekologicznej spójności sieci Natura 2000, w celu utrzymania migracji, rozprzestrzeniania i wymiany genetycznej gatunków. Podstawą funkcjonowania Sieci Natura 2000 są dwie unijne dyrektywy:

1. Dyrektywa ptasia (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa) – określa kryteria do wyznaczania ostoi dla gatunków ptaków zagrożonych wyginięciem.

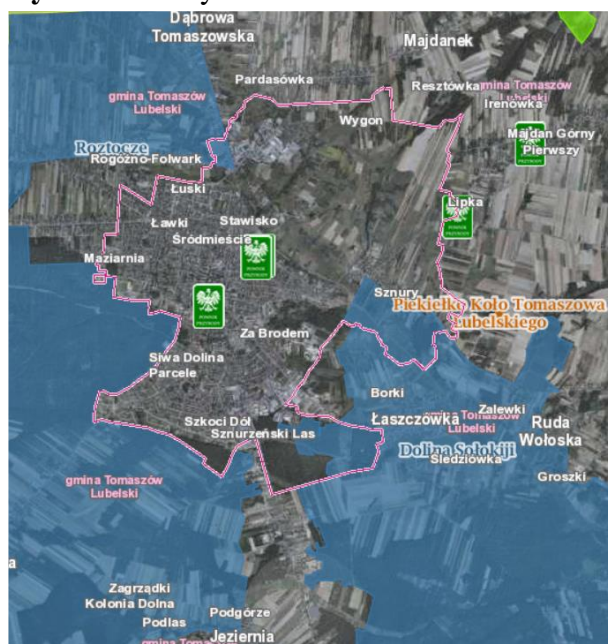
2. Dyrektywa siedliskowa (Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory) – ustala zasady ochrony pozostałych gatunków zwierząt, a także roślin i siedlisk przyrodniczych oraz procedury ochrony obszarów szczególnie ważnych przyrodniczo.

Najważniejszymi instrumentami realizacji celów sieci Natura 2000 są oceny oddziaływania na środowisko oraz plany ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków, dla których utworzono obszar Natura 2000. Działania ochronne winny uwzględniać wymogi gospodarcze, społeczne i kulturowe oraz cechy regionalne i lokalne danego obszaru Natura 2000.

W obszarze Tomaszowa Lubelskiego znajdują się:

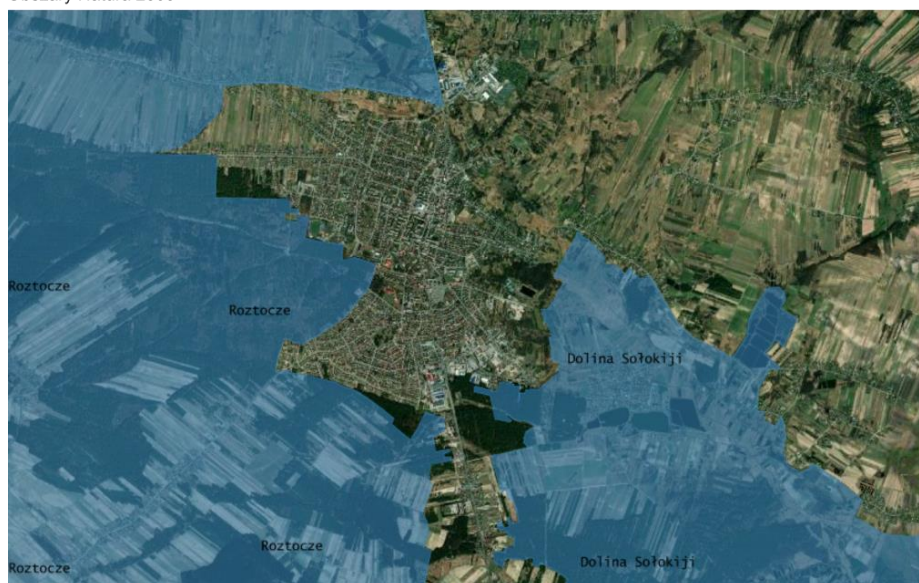
- fragment obszaru NATURA 2000 PLB 060012 Roztocze
- fragment obszaru NATURA 2000 PLB 060021 Dolina Sołokiji

Ryc .8. Obszary Natura 2000

Ryc .9. Obszary Natura 2000

Obszary Natura 2000

NATURA 2000 PLB060012 Roztocze to Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków o pow. 103 503,3 ha wyznaczony rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków (Dz. U. 2011, poz. 133). Obszar obejmujący Lasy Zwierzyniecko-Kosobudzkie oraz całe Roztocze Środkowe i Południowe. Roztocze to pas łagodnych wzniesień ciągnących się z północnego zachodu na południowy wschód. Około 70% powierzchni stanowią lasy, między którymi występują wąskie pasy pól uprawnych oraz wsie i niewielkie miasta. Znaczna część lasów ma charakter zbliżony do naturalnego. Dominują bory sosnowe, ale też spory udział mają mieszane bory jodłowe i buczyna karpacka. Sieć wód powierzchniowych jest dość uboga. Główną rzeką jest Wieprz. Ponadto z południowych stoków Roztocza spływają w kierunku Kotliny Sandomierskiej Tanew, Sopot i Szum. W dolinach Wieprza, Sołokiji i Topornicy znajdują się stawy rybne.

Gatunkami będącymi przedmiotami ochrony obszaru PLB060012 (których populacje lęgowe stanowią około 1% populacji krajowej) są: bączek (9 par), bocian czarny (16 par), bocian biały (130 par), trzmielojad (220 par), orlik krzykliwy (33 pary), zielonka (17 par), derkacz (240 samców), puchacz (3 pary), puszczyk uralski (26 par), włochatka (7 par), lelek (> 50par), dzięcioł zielonosiwy (> 50 par), dzięcioł czarny (350 par), dzięcioł białoszyi (1 para), dzięcioł średni (> 120 par), dzięcioł białostrzbiety (> 70 par), jarzębatka (> 160 par), muchołówka mała (> 200 par), muchołówka białoszyja (> 500 par), gąsiorek (> 2000 par), zaś z ptaków wędrownych spoza Załącznika I Dyrektywy ptasiej: kobuz, siniak i pliszka górską – z uwagi na wysokie populacje oraz wyspowe (w skali Polski) występowanie.

NATURA 2000 PLB060021 Dolina Sołokiji o powierzchni 13 667,8ha został wyznaczony ww. rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków. Jest to rozległy obszar w granicach dwóch mezoregionów: Roztocza Środkowego i Równiny Bełskiej, Obejmuje dolinę rzeki Sołokiji od Tomaszowa Lubelskiego do granicy z Ukrainą. Sołokija płynie naturalnym korytem, zachowało się szereg meandrów i starorzeczy. W odcinku przygranicznym jej dolinę wypełniają rozległe, nieużytkowane łąki i ugory. Lasy zajmują ponad ¼ powierzchni ostoi

i występują w mozaikowym układzie z gruntami rolnymi, głównie z prawej strony dorzecza i pozostają w łączności ekologicznej z lasami Roztocza. Przeważają drzewostany sosnowe z domieszką gatunków liściastych (głównie dębu i olchy). Wzdłuż koryta rzeki zachowały się dosyć duże płaty olsów oraz podmokłych borów sosnowych. Ostoja obejmuje również 5 kompleksów stawów rybnych oraz kilka małych, śródlęśnych stawów.

W obszarze występuje 235 gatunków ptaków (145 lęgowych), z czego 67 wymienionych jest w Załączniku I Dyrektywy Ptasiej (30 lęgowych) oraz 41 gatunków ujętych w Polskiej czerwonej księdze zwierząt (12 lęgowych). Trzonem obszaru jest 25 gatunków, z których populacje lęgowe osiągają rangę kwalifikujących: bączka, trzmiełojada, orlika krzykliwego, derkacza, zielonki, rybitwy białowąsej, dzięcioła białoszyjnego, dzięcioła biało-grzbieczonego. Obszar jest bardzo ważnym szlakiem wędrówek bocianów białych, gęsi i żurawi – zgrupowania przelatujących ptaków sięgają od 1000 do ponad 5000 osobników w okresie migracji w ciągu dnia.

Z ciekawych gatunków stwierdzono w obszarze: kormorana małego, czaplę purpurową, czaplę nadobną, błotniaka stepowego, orlika grubodziobego, orła przedniego, orzełka, kurhannika, mornela, ostrygojada, szablodzioba, dzierlatkę. Dla ww. obszaru obowiązuje plan zadań ochronnych zatwierdzony zarządzeniem Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Lublinie z dnia 23 czerwca 2014 r. Przedmiotem ochrony określonej w planie jest derkacz, rybitwa białowasa, dzięcioł białoszyi.

Zgodnie z art. 33. 1. ustawy o ochronie przyrody (Dz. U z 2018 r. poz. 142 z późn. zm.) zabrania się podejmowania działań mogących, osobno lub w połączeniu z innymi działaniami, znacząco negatywnie oddziaływać na cele ochrony obszaru Natura 2000, w tym w szczególności:

- pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000, lub
- wpłynąć negatywnie na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony obszar Natura 2000, lub pogorszyć integralność obszaru Natura 2000 lub jego powiązania z innymi obszarami.

Na terenie miasta jako forma ochrony przyrody występują również **pomniki przyrody**. Objęte tą formą ochrony jest pojedyncze drzewo i grupy drzew.

Lp.	Rodzaj pomnika	Opis pomnika	Lokalizacja	Podstawa prawna ochrony
1	Pojedyncze drzewo	Dąb szypułkowy (Quercus robur) o obwodzie 350 cm i wysokości 28 m	ul. 29 listopada 22	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Lubelskiego z dn. 30 lipca 2009 r. w sprawie ustanowienia pomników przyrody (Dz. Urz. Woj. Lub. z 2009 r. Nr 103, poz. 2327, zm. z 2010 r. Nr 33, poz. 743) poprzedzone Orzeczeniem Nr 1 Wojewody Zamojskiego z dnia 2 grudnia 1988r.(Dz.

				Urz. Woj. Zamojskiego z 1987 r. Nr 16 poz.152)
2	Grupa drzew	Lipa szerokolistna (Tiliaplathyphlos) – 3 szt. o obwodzie 325, 375, 455 cm i wysokości 25 m	ul. Królewska 1- teren parafii Rzymskokatolickiej pw. zwiastowani a NMP w Tomaszowie Lubelskim	Rozporządzenie Nr 11 Wojewody Lubelskiego z dn. 30 lipca 2009 r. w sprawie ustanowienia pomników przyrody (Dz. Urz. Woj. Lub. z 2009 r. Nr 103, poz. 2327, zm. z 2010 r. Nr 33, poz. 743) poprzedzone Orzeczeniem Nr 1 Wojewody Zamojskiego z dnia 2 grudnia 1988r. (Dz.Urz.Woj. Zamojskiego z 1987r. Nr. 16 poz.152)
3	Grupa drzew	Klon zwyczajny (Acerplatonoides) 4 szt. o obw. 275, 220, 225, 245cm oraz wysokości 26, 21, 20 m; Wiąz górski (Ulmuscabra) – 1 szt. o obwodzie 320cm oraz wysokości 28 m	ul. Żwirki i Wigury 2	Uchwała Nr XLI/337/97 Rady Miejskiej w Tomaszowie Lubelskim z dnia 24 października 1997 r. w sprawie wprowadzenia indywidualnej ochrony przyrody w mieście Tomaszowie Lubelskim

Zgodnie z art. 45 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody w stosunku do pomników przyrody mogą być wprowadzane następujące zakazy:

- 1) niszczenia, uszkodzenia lub przekształcania obiektu lub obszaru;
- 2) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztorowym lub przeciwpowodziowym albo budową, odbudową, utrzymywaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;
- 3) uszkodzenia i zanieczyszczenia gleby;
- 4) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody albo racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;
- 5) likwidowania, zasypywania i przekształcania naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych;
- 6) wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia użytkowanych gruntów rolnych;
- 7) zmiany sposobu użytkowania ziemi;
- 8) wydobywania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;

9) umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia nor, legowisk zwierzęcych oraz tarłisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności związanych z racjonalną gospodarką rolną, leśną, rybacką i łowiecką;

10) zbioru, niszczenia, uszkodzenia roślin i grzybów na obszarach użytków ekologicznych, utworzonych w celu ochrony stanowisk, siedlisk lub ostoi roślin i grzybów chronionych;

11) umieszczania tablic reklamowych.

Powyższe zakazy nie dotyczą:

1) prac wykonywanych na potrzeby ochrony przyrody po uzgodnieniu z organem ustanawiającym daną formę ochrony przyrody;

2) realizacji inwestycji celu publicznego w przypadku braku rozwiązań alternatywnych, po uzgodnieniu z organem ustanawiającym daną formę ochrony przyrody;

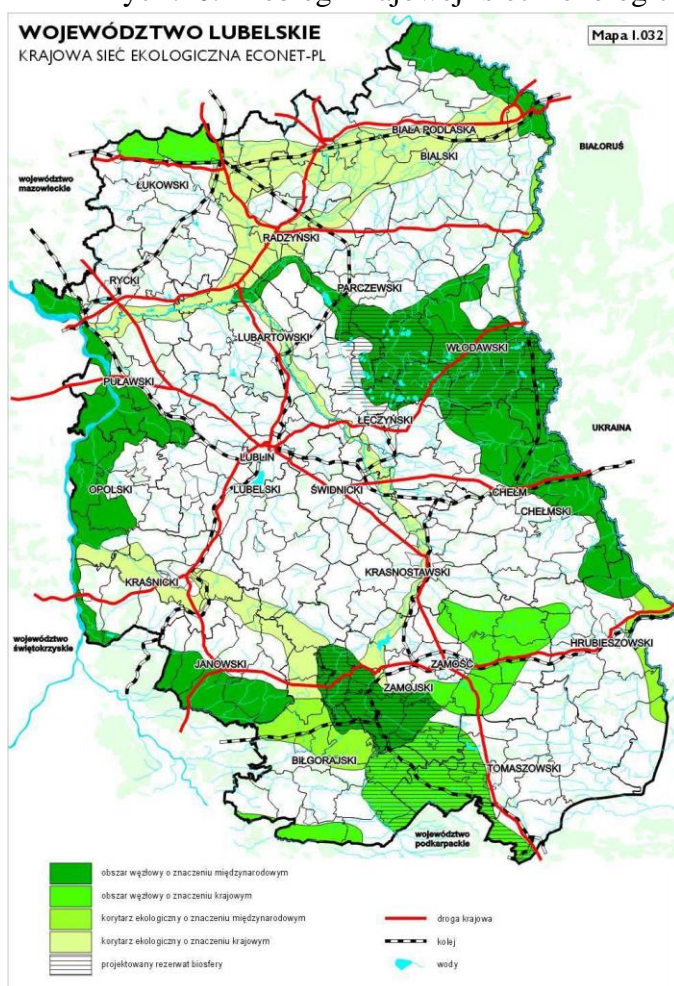
3) zadań z zakresu obronności kraju w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa;

4) likwidowania nagłych zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego i prowadzenia akcji ratowniczych.

11. h. SYSTEM PRZYRODNICZY MIASTA

Podstawową strukturę funkcjonalną środowiska kraju i województwa definiuje ECONET PL - spójny przestrzennie i funkcjonalnie system reprezentatywnych i najlepiej zachowanych pod względem różnorodności biologicznej obszarów

Ryc .10.Przebieg krajowej sieci ekologicznej ECONET-PL przez woj. lubelskie

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego nakłada na gminy obowiązek wyodrębnienia systemu przyrodniczego i jego ochrony przy tworzeniu studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Dla potrzeb miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zdefiniowano System Przyrodniczy Gminy /SPG/ miasta, stanowiący aktywny biologicznie i ciągły przestrzennie układ siedlisk o charakterze naturalnym.

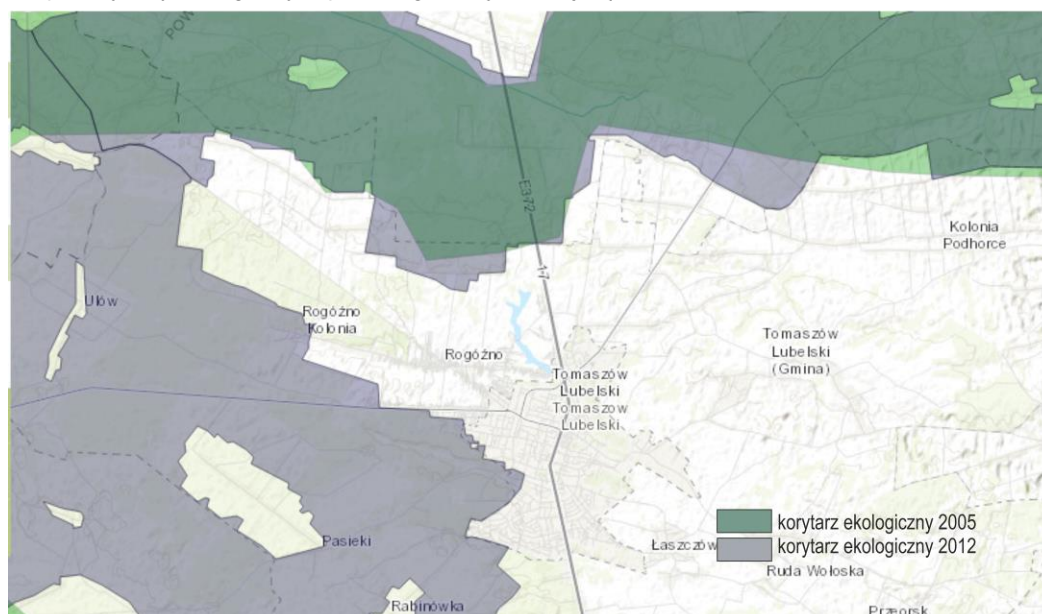
System Przyrodniczy Miasta Tomaszów Lubelski, poprawiający jakość i warunki życia mieszkańców oraz wpływający na tożsamość przyrodniczą i krajobrazową miasta tworzą:

- strefa leśna w zachodniej i południowo-zachodniej części Tomaszowa Lubelskiego stanowiąca fragment Lasów Roztoczańskich, korytarza ekologicznego rangi krajowej, powiązana funkcjonalnie z projektowanym Międzynarodowym Rezerwatem Biosfery „Roztocze i Puszcza Solska”,
- dolina rzeki Sołokiji, stanowiąca korytarz ekologiczny rangi regionalnej,
- lasy na północnych krańcach miasta i w dolinie Sołokiji, pełniące funkcję lokalnych węzłów ekologicznych,
- stawy (lokalne węzły ekologiczne),
- dolinki niewielkich cieków zasilających Sołokiję tzw. sięgacze ekologiczne,
 - enklawy naturalnych lub półnaturalnych siedlisk pośrodku obszarów zurbanizowanych (mikrowęzły ekologiczne).

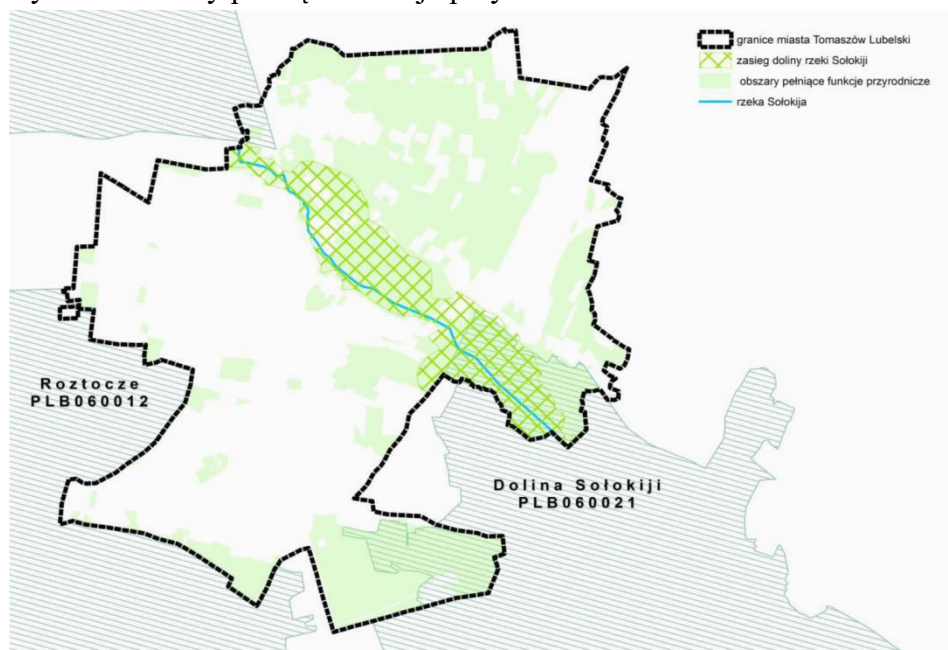
Trwałość i dobre funkcjonowanie systemu zależą od przestrzennych związków jego składników z terenami otwartymi i leśnymi w bezpośrednim sąsiedztwie. System Przyrodniczy Miasta musi być chroniony przed urbanizacją.

Tomaszów Lubelski położony jest poza głównymi korytarzami ekologicznymi - obszary wolne od zabudowy na terenie Tomaszowa Lubelskiego pełnią rolę wspomagającą dla tych korytarzy. Rzeka Sołokija pełni funkcję regionalnego korytarza ekologicznego.

Ryc. 11. Przebieg korytarzy ekologicznych względem Miasta Tomaszów Lubelski
Mapa korytarzy ekologicznych ponadregionalnych - krajowych

Ryc .12. Obszary pełniące funkcje przyrodnicze na terenie miasta Tomaszów Lubelski

11. i. CHARAKTERYSTYKA ISTNIEJĄCEJ ROŚLINNOŚCI MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI

Zabudowa miejska - kompleks zajmuje 43% powierzchni miasta

1. Parki miejskie - 4,4ha - 0,33% powierzchni miasta
2. Zieleńce - 26ha - 1,95% powierzchni miasta
3. Zieleń uliczna - 24,5ha - 1,84% powierzchni miasta
4. Zieleń osiedlowa - 11,5ha - 0,86% powierzchni miasta
5. Cmentarze - 9,6ha - 0,72% powierzchni miasta

W obrębie kompleksu zabudowy miejskiej bezwzględnie dominują obszary pozbawione roślinności i pokryte materiałem nieprzepuszczalnym. Zajmują one do 86,74% powierzchni. Na pozostałym obszarze spotyka się przede wszystkim niewielkie powierzchnie roślinności kształtowanej (rabaty, kwietniki) o przypadkowym i krótkotrwałym składowaniu. Ponadto występują niewielkie zgrupowania gatunków ruderalnych, nie dające się zakwalifikować do żadnego fitocenonu.

Obszarem szczególnie zdegradowanym pod względem środowiskowym jest "śródmieście" Tomaszowa Lubelskiego.

Fot.1

Fot.2.

Fot.3.

Fot .4.

Zabudowa wiejska - wolnych przestrzeni- użytki rolne - 48% powierzchni miasta: jednostka obejmuje kompleksy przestrzenne składające się z obszarów pozbawionych roślinności, którym towarzyszą przypadkowe kombinacje gatunków ozdobnych, przydomowe, drobnopowierzchniowe sady, pola uprawne, siane łąki, *Lolio-Cynosuretum*, *Lolio-Polygonetum*, oraz kompleks zbiorowisk ruderalnych, z których najważniejsze to *Urtico-Malvetum*.

Urtico-Malvetum-zespół pokrzywy i ślazu zaniedbanego.

Zbiorowiska pokrzywy żegawki i ślazu zaniedbanego są pospolite zarówno na wsi, jak i coraz częściej w miastach. Zajmują one żyzne, półcieniste bogate w związki azotowe siedliska. Ich skład florystyczny jest dość zubożały. Zbiorowiska mogą stanowić rodzaj zastępczej zieleni dla trawników. Gatunki tego zespołu jak ślaz i pokrzywa mają zdolność łatwego pokrywania powierzchni pozbawionej roślinności.

Do obszarów zdegradowanych należy zaliczyć dolinę rzeki Sołkiji pozbawioną bioróżnorodnej roślinności. Zasiedlają ją głównie gatunki ruderalne.

Fot .5.

Fot .6.

Fot .7.

Kompleksy leśne - 9% powierzchni miasta

Tomaszów Lubelski jako miasto cechuje się dość dużym arealem lasów (108,96 ha), z czego lasy publiczne gminne stanowią niespełna jedną piątą (18,00 ha), lesistość miasta wynosi 8,2% - dane GUS za 2016 r. W stosunku do roku 2012 zaobserwowano zmniejszenie ogólnego areалу lasów o 13,44 ha. W obniżeniach dominują łągi i olsy z udziałem olchy, wierzby, topoli oraz brzozy. Na wydmach oraz utworach eolicznych przeważają bory sosnowe a na zboczach dolin i wąwozów wielogatunkowe zarośla ciepłolubne z udziałem grabu, dębu, lipy, klonu, brzozy, kruszyny i tarniny. W wielu miejscach występują kilkunastoletnie zarośla z przewagą brzozy, wierzby i sosny

11.j. POŻĄDANA ROŚLINNOŚĆ ZIELNA DOLIN RZECZNYCH

Roślinność nieleśna, Zbiorowiska szuwarów , turzycowisk i torfowisk

- ***Caricetum elatae*-zespół turzycy sztywnej**

Zbiorowisko z turzycą sztywną jest pospolite na terenie Polski niżowej w obrębie zarastających starorzeczy, w dolinach rzek i na wypłyconych brzegach jezior. Zbiorowisko to ma bardzo charakterystyczną kępkowo-dolinkową budowę. Powstaje ona ze zbitych i gęstych kęp turzycy sztywnej osiągającej do 100cm wysokości pomiędzy którymi tworzą się dolinki.

Przydatność opisywanego zespołu dla rolnictwa jest stosunkowo duża. Zbiorowiska użytkuje się jako łąki dwukośne, dające duże ilości zielonej masy. Nie dotyczy to jednak fitocenozy silnie zalewanych w ciągu roku, które są nieużytkami gospodarczymi. Mimo tego stanowią one interesujący element krajobrazu, niezwykle atrakcyjny wizualnie. Wykluczone jest jednak uprawianie aktywnego wypoczynku na powierzchniach tego zbiorowiska z uwagi na utrudnione poruszanie.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Carex elata-turzyca sztywna

- ***Caricetum gracillis*-zespół turzycy zaostrojonej**

Szuwar turzycy zaostrojonej występuje dość często na niżu , w obrębie wód stojących i płynących oraz torfowisk niskich. Siedliskiem zespołu są żyzne doliny rzeczne i wypłycone masy jeziorne, może on także rozwijać się w mniejszych zbiornikach sztucznych. Podłoże w miejscu występowania zespołu jest przeważnie organiczne lub mineralno-organiczne. Zbiorowiska *Caricetum gracillistworzy* głównie turzyca zaostrojona i stanowi 80-90% zielonej masy skoszonej na tym zbiorowisku. Turzyca zaostrojona nadaje fitocenozy charakterystyczny, soczysty zielony kolor. Gatunkami występującymi w zespole, ale o niewielkiej ilościowości są: przytulia błotna, szczaw lancetowaty, kosaciec żółty, skrzyp bagienny, manna mielec, marek szerokolistny, żabieniec babka wodna, tojeść bukietowa, rzepicha ziemnowodna ,wiechlina błotna oraz mozga trzciniowata .

Przydatność zbiorowisk turzycy zaostrojonej dla rolnictwa jest duża. Powierzchnie te użytkuje się jako łąki jedno-lub dwukośne, w suchszych miejscach nawet jako pastwiska. Z punktu widzenia wykorzystywania rekreacyjnego płaty te są atrakcyjne wizualnie, ograniczone są tu jednak możliwości penetracji pieszej.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Carex gracilis-turzyca zaostrojona

- ***Carici-Agrostietum caninae***–kwaśne niskoturzycowe zbiorowisko z mietlicą psią.

Siedliskiem zespołu są zagłębienia terenu na torfach niskich podsiąkanych wodami podziemnymi oraz w miejscach ujść wód podziemnych(młaki). Zbiorowisko występuje

najczęściej pośród kwaśnych łąk jednokośnych. Roślinność tych fitocenz jest reprezentowana głównie przez turzyce i sity, które stanowią 50% biomasy. W jej skład wchodzi przede wszystkim: turzyca siwa, turzyca gwiazdkowata, sit cienki oraz trawy, takie jak mietlica psia. Duży jest także udział powierzchniowy mchów (do 60-90%).

Opisywane zbiorowisko przylega często do terenów zagospodarowanych przez człowieka w pobliżu torfowisk dolin rzecznych i pojeziernych. Wykorzystanie rolnicze tego zbiorowiska sprowadza się do odwodnienia, które wpływa niekorzystnie na sąsiadujące z nim inne siedliska, w tym pola uprawne. Fitocenozy przekształcają się wówczas w łąki wilgotne ze związku *Calthion*.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Agrostis canina ssp. *stolonifera* - mietlica psia

Carex canescens - turzyca siwa

Carex echinata - turzyca gwiazdkowata

- ***Glycerietum maximae* - szuwar mannowy**

Szuwar mannowy występuje w płytkich wodach stojących i przy ciekach wodnych. Podłoże, na którym występuje zbiorowisko, jest różnorodne - od mineralnego po skrajnie zabagnione. Powierzchnie zespołu są cyklicznie, płytko zalewane (do głębokości nie przekraczającej 40cm) i przez większą część roku znajdują się pod wodą. Struktura roślinności szuwaru mannowego, osiągającego 100-200cm jest uboga i złożona niemal z jednego gatunku - miany mielec.

Zbiorowiska szuwaru mannowego wykorzystywane są w rolnictwie jako łąki kośne. Dostarczają one dużo pośledniej jakości masy zielonej. Lokalnie manna jest używana, podobnie jak trzcina, do krycia dachów. Zbiorowisko w terenach zieleni może odgrywać ważną rolę jako element dekoracyjny naturalnych i sztucznych zbiorników wodnych. Gatunek ze względu na odporność na zanieczyszczenia wykorzystywany jest w oczyszczalniach hydrofitowych. Szczególnie ceniony jest on za zdolność wiązania w liściach dużych ilości azotu.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Glyceria maxima - manna mielec

- ***Phalaridetum arundinaceae* - zespół mozgi trzcinowatej**

Zbiorowiska mozgi występują na całym kraju, głównie nad wodami płynącymi. Fitocenozy te zajmują siedliska o podłożu mineralnym lub torfowym. Są one wybitnie eutroficzne. Do pełnego rozwoju szuwar mózgowych potrzebuje stałego lub okresowego zalewania, dlatego szczególnie często występuje on w nieobwałowanych dolinach rzek. Głębokość wody zalewowej nie powinna jednak przekraczać 20-30cm. Podstawowym gatunkiem opisywanych fitocenz jest mozga trzcinowata tworząca jednogatunkowe płyty wysokości 100-300cm. Drugim gatunkiem o znacznie mniejszej stałości jest wiechlina błotna.

Mozga trzcinowata tworzy zbiorowiska na dość różnorodnych typach siedlisk.

Na siedliskach położonych przy wodach o niewielkim przepływie, przy częściowo odciętych od nurtu ramion rzek i starorzeczach, mozdze trzcinowatej towarzyszą takie rośliny jak: trzcina pospolita, pałka szerokolistna, pałka wąskolistna, łączeń baldaszkowaty, manna mielec, turzyca zastrzona. Poziom wody gruntowej znajduje się płytko pod powierzchnia podłoża i rzadko spada poniżej 30cm.

Wzdłuż wartko płynących wód rzeki występują zbiorowiska z dużym udziałem, obok mozgi trzcinowatej, gatunków muraw zalewowych, jak rzepicha leśna, mietlica rozłogowa. Są to siedliska wilgotne i okresowo zatapiane.

Na siedliskach położonych w oddali od nurtu rzeki, jednak w zasięgu wody zalewowej, ekstensywnie koszonych, mozga trzcinowata ma charakter antropogeniczny i wchodzi w skład kombinacji zbiorowisk z szuwarów. Mozga jest gatunkiem znoszącym stosunkowo dobrze częste koszenie.

Przydatność szuwaru mózgowego dla rolnictwa jest duża. Zbiorowiska są użytkowane jako trzy-, cztero- a nawet pięciokośne łąki dostarczające pełnowartościowej zielonej masy. Użytkowanie rekreacyjne jest natomiast niewskazane ze względu na małą odporność roślin na niszczenie mechaniczne. Ponadto, użytkowanie rekreacyjne jest w znacznym stopniu utrudnione, gdyż zbiorowiska te często występują w miejscach niedostępnych. Zbiorowiska mozgi są wykorzystywane do umacniania brzegów rzek regularnie koszonych, co najmniej dwa razy na rok, okresowo są zalewane i jednocześnie okresowo dość silnie przesuszane.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Phalaris arundinacea-mozga trzcinowata

- ***Phragmites australis*-szuwar trzcinowy str167**

Szuwar trzcinowy występuje bardzo często nad wodami stojącymi i płynącymi. Fitocenozy tych siedlisk są najczęściej spotykanym z szuwarów, co zawdzięczają swojej zdolności do zasiedlania różnorodnych siedlisk. Wykształcają się najczęściej na wodach eutroficznych. Głębokość na jakiej występuje zbiorowisko -do 150cm. Szuwary trzcinowe tworzy niemal wyłącznie trzcina pospolita osiągająca wysokość do 300cm, towarzyszą jej oczeret jeziorny, skrzyp bagienny, pałka szerokolistna, szczaw lancetowaty.

Przydatność gospodarcza szuwarów trzcinowych jest niewielka. Ze zbiorowiska pozyskuje się sporadycznie trzcinę (na pokrycia dachowe, plecionki, ściółkę). Roślinność szuwarów trzcinowych wykorzystuje się za to często do obsadzania brzegów zbiorników wodnych ze względu na ich dużą tolerancję w stosunku do siedliska oraz walory estetyczne. Trzcina pospolita jest podstawowym gatunkiem wykorzystywanym w oczyszczalniach hydrofitowych, jako jedna z mniej wymagających roślin przywodnych, odpornych na zanieczyszczenia i przesuszenie.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Phragmites australis -trzcina pospolita,

- ***Scirpetum lacustris*-szuwar oczeretowy**

Szuwar oczeretowy występuje w dużych jeziorach i starorzeczach. Fitocenozy występują na znacznych niekiedy powierzchniach, na płyciznach w jeziorach eutroficznych. Podłoże jest w tych miejscach mineralne, często lekko zamulone. Głębokość na jakiej występuje szuwar 100-200cm, jest najdalej wysuniętym do środka jeziora zespołem roślinnym z tej klasy. Struktura roślinności złożona jest niemal z jednego gatunku oczeretu jeziornego. W niewielkiej domieszce występują tu też inne gatunki trzcina pospolita, skrzyp bagienny, jeżogłówka gałęzista i manna mielec.

Przydatność dekoracyjna roślin tworzących omawiany zespół, zwłaszcza oczeretu, dla sztucznych zbiorników wodnych, szczególnie małych jest ograniczona ze względu na ich ekspansywność. W naturalnych układach zbiorowisko tworzy na dużych powierzchniach wód interesujące skupienia o dużych walorach estetycznych. Oczeret jest czasem używany w oczyszczalniach hydrofitowych ze względu na odporność na zanieczyszczenia oraz ze względu na zdolność wydzielania w korzeniach związków toksycznych dla człowieka bakterii.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Schoenoplectus lacustris syn. *Scirpus lacustris*-oczeret jeziorny

- ***Sparganio-Glycerietum fluitantis*- szugar rogożowy**

Płaty zespołu rozwijają się w obrębie cieków wodnych, jak i zbiorników z wodą stojącą o bardzo małym, przepływie. Zbiorowisko jest dosyć pospolite. Podłoże w miejscach jego występowania jest mineralne, rzadziej mineralno-organiczne. Głębokość wody jest różna, rzadko jednak przekracza 20-30cm. Zespół reprezentują rośliny niskie do 100cm. Gatunkiem dominującym zespołu jest manna jadalna, tworząca często powierzchnie jednogatunkowe. Duży jest także niekiedy udział innych gatunków jak żabieniec babka wodna, turzyca pęcherzykowata, skrzyp bagienny, przytulia błotna, ponikło błotne, kropidło wodne czy rzepicha ziemnowodna.

Przydatność zbiorowisk manny jadalnej dla rekreacji jest możliwa, jeśli rozpatrujemy je jako element dekoracyjny stojących lub wolno płynących wód. Wiele gatunków zespołu znajduje zastosowanie w obsadzaniu sztucznych zbiorników wodnych o charakterze naturalnym.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Glyceria fluitans-manna jadalna

Mimulus guttatus-kroplik żółty

Murawy piaskowe, wrzosowiska i zbiorowiska zbliżone

- ***Diantho-Armerietum elongatae*-zespół goździka i zawciągu pospolitego**

Płaty zespołu wykształcają się w znacznej części polski, jest to najbardziej rozpowszechnione zbiorowisko spośród występujących w Polsce muraw piaskowych. Reprezentuje ono niskie murawy złożone z wielu gatunków zarówno traw, jak i roślin dwuliściennych.

Z punktu widzenia siedliskowego porasta ono zarówno gleby piaszczyste, jak również żyzniejsze gliniasto-piaszczyste. Głównymi trawami, które wchodzi w skład runi tego zespołu są: kostrzewa owcza, mietlica pospolita, szczotlika siwa i kostrzewa czerwona. Wśród tych traw, wysokich do 30cm. Wyrastają różowe i czerwone kwiaty goździka kartuzka, goździka kropkowanego oraz zawciągu pospolitego. Oprócz nich pojawiają się także: jastrzębiec kosmaczek, macierzanka piaskowa, przytulia właściwa i kocanki piaskowe.

Opisywane zbiorowisko ma charakter półnaturalny, a jego funkcjonowanie jest związane z ograniczonym wypasem bądź ograniczonym użytkowaniem rekreacyjnym. Istnieje możliwość wykorzystania tej grupy roślin do tworzenia ekstensywnych trawników w określonych warunkach siedliskowych tj. na siedliskach borów świeżych, mieszanych i kwaśnych dąbrów.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Armeria maritima-zawciąg pospolity

Cerastium arvense-rogownica polna

Dianthus deltoides-goździk kropkowany

- ***Spergulo-Corynephoretum*-murawy szczotlichowe**

Zbiorowisko występuje w całej Polsce na niżu. Zasiedla ono inicjalne gleby luźnych piasków, często wtórnie zwydmionych lub też sztucznie naniesionych na glebach z wykształconym poziomem próchniczym. Fitocenozy te spotkać można też często na żyzniejszych glebach rdzawych, na porzuconych uprawach rolnych. Ze względu na specyficzne podłoże murawy szczotlichowe są bardzo ubogie w gatunki roślin. Gatunkiem budującym ten zespół jest szczotlika siwa. Struktura roślinności tego zespołu jest dość luźna osiąga zwarcie od 30 do 80%. Rośliny towarzyszące: sporek wiosenny, chroszcz nagołodygowy, przetacznik Dillena.

Zbiorowisko to jest bez znaczenia gospodarczego. W celu przeciwdziałania erozji wietrznej, rośliny tego zespołu są szczególnie przydatne do obsiewu wydm śródlądowych i terenów piaszczystych.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Spergula morisoniisyn. vernalis-sporek wiosenny

Teesadalea nudicaulis-chroszcz nagołodygowy

Veronica dilleniid-przetacznik Dillena

- ***Calamagrostis epigeji*-zespół trzcinnika piaskowego**

Zespół reprezentuje typ roślinności trawiastej. Najczęściej zbiorowisko to porasta tereny piaszczyste leżące w kompleksie suchych suchszych postaci borów sosnowych i mieszanych ze związku *Dicrano-Pinion*. Występuje na glebach ubogich w azot ogólny i mineralny.

Ze względu na ekspansywny charakter wzrostu trzcinnika piaskowego skład gatunkowy płatów tego zespołu jest bardzo uproszczony. Oprócz trzcinnika piaskowego w płatach spotkać można, choć z niewielkim pokrywaniem, gatunki z muraw piaskowych rzadziej muraw kserotermicznych. Gatunki jakie towarzyszą zespołowi to turzyca owłosiona, kostrzewa owcza, kocanki piaskowe, starzec leśny oraz wiesiołek dwuletni.

Trzcinnik piaskowy jest postrzegany przez leśników jako uporczywy chwast i stąd też jest niszczone za pomocą odpowiednich zabiegów agrotechnicznych (głównie głęboka orka) lub przez stosowanie herbicydów. Gatunek ten ze względu na ekspansywny wzrost, bogaty system korzeniowy i niewielkie wymagania pokarmowe jest wykorzystywany przy rekultywacji krajobrazu.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Calamagrostis epigejos-trzcinnik piaskowy

Gatunki towarzyszące zespołowi

Carex hirata, turzyca owłosiona

Festuca ovina, kostrzewa owcza

Helichrysum arenarium, kocanki piaskowe

Senecio sylvaticus, starzec leśny

Oenothera biennis, wiesiołek dwuletni

Łąki, pastwiska i zbiorowiska zbliżone

- ***Arrhenatheretumelatoris*-Zespół rajgrasu wyniosłego**

Łąka rajgrasowa występuje w Polsce powszechnie. Charakteryzuje ona łąki na siedliskach świeżych o znacznej zasobności gleb tj. brunatnych i czarnych ziem. Ten typ łąki jest zbiorowiskiem zastępczym dla łąk grądów, a w dolinach rzecznych dla łąk wiązowo-jesionowych. Łąka rajgrasowa reprezentuje typowy przykład antropogenicznego zbiorowiska, do funkcjonowania którego niezbędne jest przede wszystkim dwu-, trzykrotne koszenie w okresie wegetacji.

Z gospodarczego punktu widzenia jest to najcenniejsze zbiorowisko łąkowe, charakteryzujące się dużą produktywnością.

Flora łąki rajgrasowej jest bardzo bogata i składa się zarówno z traw, jak i efektownych pod względem estetycznym ziół. Z gatunków dominujących w runi należy wymienić (spośród traw): rajgras wyniosły, **owsicę omszoną i konietlicę łąkową**. Ponadto w zespole tym znajduje się także wiele gatunków ozdobnych, przeważnie ziół, takich jak złocień właściwy, kozibród łąkowy, kozibród wschodni, jaskier ostry, dzwonek rozpierzchły i chaber łąkowy. Istotną cechą tego zbiorowiska jest tendencja do przekształcania w kierunku zespołu pastwiskowego w przypadku intensywnego koszenia lub wypasu.

Przydatność łąk rajgrasowych dla rolnictwa jest duża, dostarczają one bowiem wiele dobrej jakości siana. Z punktu widzenia rekreacji łąki te mają duże znaczenie bioterapeutyczne, gdyż działają pobudzająco na układ odpornościowy i psychiczny. Są one przy tym stosunkowo odporne na użytkowanie rekreacyjne. Dodatkowo charakteryzują się też znacznymi walorami estetycznymi - są niezwykle atrakcyjne wizualnie. Stąd też w określonych warunkach siedliskowych mogą stanowić wzorzec do zakładania trawników o charakterze ekstensywnym (zw. "Eko" i "Park", (trawnik niskonakładowy).

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Arrhenatheretum elatius-rajgras wyniosły

Geranium pratense-bodziszek łąkowy

Pastinaca sativa-pasternak zwyczajny

Rumex thyrsiflorus-szczaw rozpierzchły

Tragopogon orientalis-kozibród wschodni

Avenula pubescens-owsica omszona

Ponadto w zespole tym znajduje się także wiele gatunków ozdobnych, przeważnie ziół, takich jak:

Leucanthemum vulgare-złocień właściwy

Tragopogon pratensis-kozibród łąkowy,

Tragopogon orientalis-kozibród wschodni

Ranunculus acris-jaskier ostry

Campanula patula-dzwonek rozpierzchły

Centaurea jacea-chaber łąkowy

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

- ***Cirsietum rivularis*-zespół ostrożenia łąkowego**

Fitocenozy zespołu są rozpowszechnione w Polsce północno-wschodniej. Reprezentuje ono eutroficzne, o dużej produktywności łąki wilgotne na murszowych, torfowych i mineralnych glebach, zwykle zasobnych w wapń. Występuje na ogół w dolinach małych rzek, na glebach, gdzie poziom wody gruntowej jest zmienny w okresie wegetacji. Wiosną przez krótki okres woda znajduje się na powierzchni gleby, w okresie letnim spada zaś na głębokość 60cm.

Szczególną rolę w fizjonomii tego zespołu odgrywa ostrożeń łąkowy o dużym pokryciu.

Siano pozyskiwane z opisywanego zbiorowiska jest zazwyczaj dość dobrej jakości, jednak niekiedy ze względu na udział niepożądanych turzyc i śmiałka darniowego jest ono nieco gorsze. Niewielka jest także przydatność tego zespołu dla rekreacji.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Cirsium rivulare-ostrożeń łąkowy.

- ***Lolio-Cynosuretum*-zespół życicy i grzebienicy pospolitej**

Zespół obejmuje fitocenozy o charakterze pastwiskowym, występujące w podobnych warunkach ekologicznych jak łąki świeże ze związku *Arrhenatheretum elatioris*-Zespół rajgrasu wyniosłego, z tym że czynnikiem kształtującym skład florystyczny jest w przypadku opisywanego zbiorowiska intensywny wypas. Dlatego w runi dominują gatunki odporne na użytkowanie. Z gospodarczego punktu widzenia są to bardzo cenne pastwiska dające dobrą paszę. Podobnie wygląda sytuacja z wykorzystaniem tych zbiorowisk na potrzeby rekreacyjne. Ze względu na wspomnianą wyżej dużą odporność na użytkowanie zbiorowisko to może mieć duże znaczenie przy tworzeniu placów zabaw dla dzieci, polan rekreacyjnych czy też nawierzchni boisk sportowych.

Gatunki tego zespołu, które niewątpliwie nadają się do obsiewu wyżej wymienionych powierzchni rekreacyjnych, to przede wszystkim-spośród traw: wiechlina łąkowa, życica trwała, grzebienica pospolita, mietlica pospolita a z gatunków dwuliściennych krwawnik pospolity. W runi tego zbiorowiska znajduje się też wiele gatunków odpornych na deptanie i zgrzyzanie, takich jak wyżej wymieniona życica trwała, mietlica pospolita, wiechlina roczna a także koniczyna biała, stokrotka pospolita, pięciornik rozłogowy i pięciornik gęsi.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Bellis perennis-Stokrotka pospolita

Leontodon autumnalis-brodawnik jesienny

Ranunculus sardous-jaskier sardyński(łagodny)

Trifolium repens-koniczyna biała

Veronica filiformis-przetacznik nitkowaty

Gatunki wyróżniające dla zespołu:

Lolium perenne-życica trwała

Poa pratensis, wiechlina łąkowa

Cynosurus cristatus, grzebienica pospolita

Agrostis capillaris, mietlica pospolita

Achillea millefolium, krwawnik pospolity

Poa annua, wiechlina roczna

Potentilla reptans, pięciornik rozłogowy
Potentilla anserina, pięciornik gęsi

Wielozłonowe kompleksy mozaikowe

- **Vicietum tetraspermae -zespół wyki czteronasiennej**

Jest to najbardziej rozpowszechnione w Polsce zbiorowisko roślinności segetalnej (siedlisko polne) w uprawach zbożowych. Występuje na żyznych, pogrądowych siedliskach. Jego skład florystyczny tworzą min. Wyka czteronasienna, wyka kosmata, stokłosa żytnia, przetacznik bluszczowy.

Gatunki charakterystyczne dla zespołu:

Bromus secalinus-stokłosa żytnia
Polygonum tomentosum-rdest gruczołowaty
Vicia tetrasperma-wyka czteronasienna

Gatunki wyróżniające dla zespołu:

Veronica hederifolia-przetacznik bluszczowy
Vicia villosa, wyka kosmata

12. SFERA PRZESTRZENNO – FUNKCJONALNA, WARTOŚCI KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Dziedzictwo kulturowe to dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń jak i naszych czasów. Do dziedzictwa kulturowego oprócz dziedzictwa archeologicznego, architektonicznego i dziedzictwa sztuki zaliczamy także przejawy życia takie jak np. formy gospodarowania, przejawy rozwoju społeczności i inne elementy stanowiące o naszej kulturze. Świadomość potrzeby ratowania i ochrony zabytków jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców. Dbanie o należyty stan i atrakcyjny wygląd zabytków jest naszym obywatelskim obowiązkiem. Rewitalizacja poszczególnych obiektów, jak również całych zespołów zabudowy jest szansą na ich uratowanie. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury wyznacza cel strategiczny oraz cele częściowe dla strategii rozwoju kultury w regionach. Celem strategicznym jest zrównoważony rozwój i wspieranie kultury w regionach.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego województwa lubelskiego w t. I., rozdz. IX, p. 9. „Kultura”, scharakteryzował w ujęciu syntetycznym wszystkie istotne kulturowe składniki przestrzeni podlegające ochronie, badaniom, waloryzacji, ocenie zagrożeń oraz programom rozwoju (w tym rewitalizacji, rekonstrukcji i rewaloryzacji), a także reaktywacji turystycznej w odniesieniu do dawnych (historycznych) szlaków handlowych, powiązanych z siecią osadniczą. Dziennik Urzędowy Województwa Lubelskiego – 27 – Poz. 3901 Za wyjątkowo istotny uznać należy podpunkt rozdziału dotyczący miejsc pamięci związanych z ważnymi dla narodu i państwa wydarzeniami, w tym szczególnie z historią walki o niepodległość w czasach porobiorowych, II Rzeczypospolitej, II wojny światowej (ze szczególnym uwzględnieniem Holocaustu), a także, co w historii „Lubelszczyzny” równie ważne, z historią twórczości ludowej, przesądzających o możliwości kreowania „produktów regionalnych” w wielu sferach wytwórczych. W Planie kierunki polityki przestrzennej powiązane zostały (zgodnie ze strategią rozwoju województwa) z działaniami na rzecz rozwoju kultury i ochrony walorów przyrodniczo-krajobrazowych regionu, co ma

bezpośredni związek z kreowaniem konkurencyjności - tzw. produktu turystycznego (istotnego z punktu widzenia polityki ekonomicznej województwa).

ZACHOWANE DZIEDZICTWO TOMASZOWA LUBELSKIEGO

UKŁAD URBANISTYCZNY MIASTA

Niezwykły układ przestrzenny najstarszej części miasta Tomaszowa został wpisany do rejestru zabytków ze względu na wybitny przykład rozplanowania renesansowego będącego cennym zabytkiem polskiej szkoły urbanistycznej z II połowy XVI w., która ukształtowana została w oparciu o osiągnięcia urbanistyki włoskiej powiązanej z lokalną tradycją

Ryc 28. Układ urbanistyczny Śródmieścia (analiza planów historycznego i współczesnego)

ARCHITEKTURA SAKRALNA

Od początku istnienia miasta w jego granicach współistniały trzy wyznania: chrześcijańskie, prawosławne i mojżeszowe. W mieście w niedalekiej odległości od siebie zlokalizowane zostały świątynie różnych wyznań. Niestety nie wszystkie przetrwały do obecnych czasów.

Kościół Rzymskokatolicki pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny

Kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny jest budowlą orientowaną, drewnianą, wykonaną w konstrukcji zrębowej na ceglany fundament. Świątynia wzniesiona na planie prostokąta posiada prezbiterium w części wschodniej. Pseudobazylikowy korpus składa się z trzech naw i trzech przęseł z zintegrowanymi z nimi trzema kaplicami. Od strony zachodniej znajdują się dwie wieże założone na planie kwadratów, symetryczne względem siebie, lekko wysunięte przed fasadę kościoła. Wyposażenie kościoła pochodzi z dawnego klasztoru trynitarzy. Wewnątrz można zobaczyć manierystyczny ołtarz główny z I poł. XVII w. z cudownym obrazem Matki Bożej Szkaplerznej z Dzieciątkiem i relikwie św. Feliksa, cztery ołtarze boczne w stylu późnobarokowym (k. XVIII w.), kamienną chrzcielnicę z przełomu XVI i XVII w., barokowe konfesjonały, konfesjonały z 2 poł. XVII w. w stylu rokokowym oraz wczesnobarokową ambonę i liczne obrazy z XVIII w.

Obok kościoła znajduje się drewniana dzwonnica z XVIII w. Dzwonnica wykonana jest w konstrukcji słupowo-ramowej, na kamiennej podmurówce ze ścianami oszalowanymi deskami oraz nadwieszona izbicą, przykryta dachem namiotowym

Ryc. 29. Kościół Rzymskokatolicki pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny

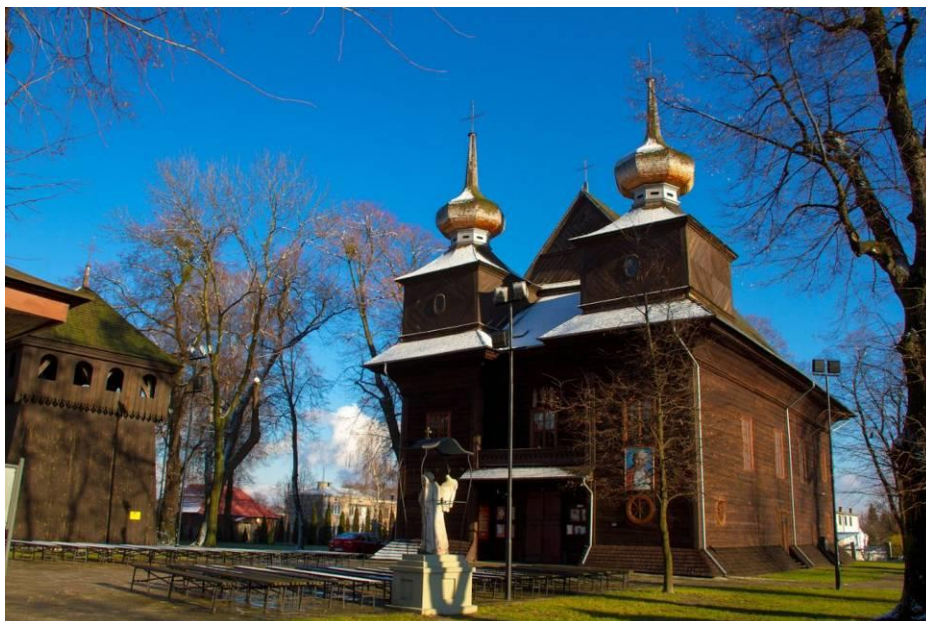
Ryc. 30. Wnętrze Kościoła Rzymskokatolickiego pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny

Ryc. 31. Kościół Rzymskokatolicki pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny

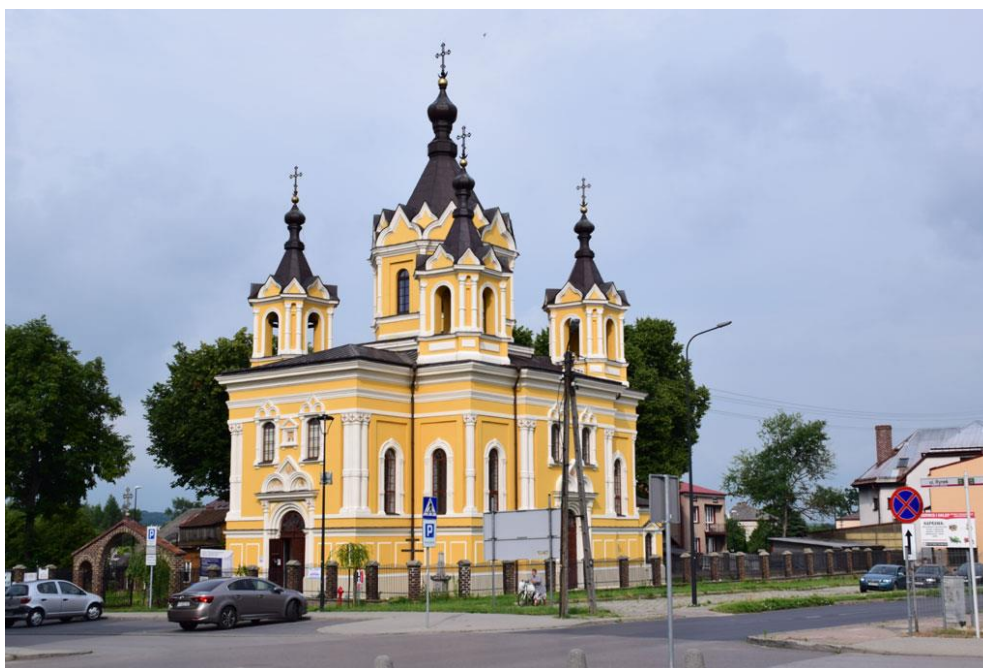
Ryc. 32. Kościół Rzymskokatolicki pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny - stan obecny

Cerkiew prawosławna pw. św. Mikołaja

Najstarsza wzmianka o ludności prawosławnej i jej świątyni w obszarze, na którym zostało założone miasto, pochodzi z 1531 r. – mowa w niej o cerkwi parafialnej św. Michała Archanioła na przedmieściu Rogóźno. W połowie XVII w. w Tomaszowie funkcjonowały trzy cerkwie - św. Jerzego położona przy ulicy Świętojurskiej w zakończeniu ulicy Starocerkiewnej, Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny położona na przedmieściu Szczebrzeskim oraz św. Mikołaja biskupa położona na przedmieściu Lwowskim. Obecna cerkiew została zaprojektowana i wzniesiona w latach 1885-1890. Budowa sfinansowana została z funduszy państwowych. Za budowę odpowiadali Gabriel Arbuzow i Konstanty Drozdowski. W 1890 r. została poświęcona. Świątynia funkcjonowała nieprzerwanie, nawet w trakcie I wojny światowej. Po wojnie, po odzyskaniu niepodległości, w 1919 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego uwzględniło tomaszowską cerkiew w wykazie prawosławnych obiektów sakralnych przewidywanych do otwarcia. W 1923 była to jedna z dwunastu czynnych świątyń tego wyznania w powiecie tomaszowskim. W trakcie II wojny światowej świątynia dalej była czynna. Dopiero w ramach Akcji „Wisła” (wywózki Ukraińców wyznania prawosławnego) została zamknięta i zamieniona na magazyn spółdzielczy. Świątynie przywrócono do użytku dopiero na początku lat 80-tych XX w. W latach 1983-1985 wykonano jej generalny remont. Ponownie obiekt remontowano na początku XXI w. Świątynia funkcjonuje po dziś dzień. Świątynia ma charakter eklektyczny łączący elementy późno-klasycystyczne z urzędowym stylem bizantyjsko-rosyjskim. Cerkiew jest budowlą centralną, krzyżowokopułową, dziewięciopułową. Budynek wieńczy pięć ośmiobocznych latarni zlokalizowanych nad polami między ramionami, zamkniętymi dachami namiotowymi. Pomieszczenie ołtarzowe zamyka półkolistą absydą

Ryc. 33 Cerkiew prawosławna pw. św. Mikołaja - stan obecny

„STYL NARODOWY”

Początek XX w. cechuje się w polskiej sztuce poszukiwaniem tzw. „stylu narodowego”, będącego swoistym wyrazem tożsamości narodu oraz podkreśleniem polskiego dorobku kulturowego. Styl ten, w wielu odsłonach, charakteryzował się czerpaniem inspiracji z kultury ludowej oraz nawiązaniem do minionych okresów w sztuce. Kilkuwiekowy okres budownictwa nie wykreował typowego dla miasta Tomaszów Lubelski typu domu mieszczańskiego. Dopiero w okresie międzywojennym pojawiły się domy drewniane i murowane, naśladujące styl narodowy. Na działkach wzdłuż ulic wylotowych stanęły drewniane dworki z gankami na osi, przykryte ciężkimi dachami gontowymi – czterospadowymi, naczółkowymi i dwuspadowymi. Murowane wille i gmachy użyteczności publicznej reprezentowały różne typy architektury, zawsze o dużych walorach architektonicznych.

Kamienica (ul. Lwowska 42)

Budynek powstał w 1914 r. Na reprezentacyjny charakter obiektu miała wpływ jego dwukondygnacyjna bryła o symetrycznej fasadzie, wyraźnym ryzalitem środkowym, bogato zdobiona detalem nawiązującym do form barokowych. Przed II wojną światową mieściła się w nim apteka (tzw. „Stara”). Jej właścicielem był Emil Franke (więziony w czasie wojny przez Niemców). Po 1945 r. apteka została upaństwowiona, zaś po 1991 r. sprywatyzowana. Do dnia dzisiejszego w budynku funkcjonuje apteka. Budynek po generalnym remoncie.

Ryc. 34 Stara Apteka lata 60te

Ryc. 35 Stara Apteka lata stan aktualny

Dom (willa) dra Cybulskiego (obecnie stacja SANEPID - ul. Lwowska 51)

Dom wybudowany został w latach 1930 – 1934 przez dra Stefana Cybulskiego (lekarza ze szpitala w Tomaszowie). Po wojnie w budynku mieścił się Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa. Kilka lat później budynek został przeznaczony na potrzeby Pogotowia Ratunkowego i oddziału Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Tomaszowie Lubelskim. Pomimo licznych przebudów wnętrza obiektu, jego zewnętrzny wygląd nawiązujący do rozwiązań secesyjnych, nie uległ zmianie (na przełomie lat 70-tych i 80-tych XX w. budynek został poddany generalnemu remontowi).

Ryc. 36 "Cybulówka" stan aktualny

Dawny dom Wydziału Powiatowego Sejmiku Tomaszowskiego (ul. Lwowska 53)

W latach 20-tych XX w. rozwijający się powiat tomaszowski potrzebował nowej, reprezentacyjnej siedziby. W efekcie potrzeby w latach 1925-1926 wzniesiono duży, murowany budynek mający pełnić funkcję merostwa miasta Tomaszowa. Budynek pod koniec lat 40-tych był remontowany – w ramach prac przeprowadzono remont elewacji budynku oraz przebudowę wnętrza, które zostało dostosowane do potrzeb nowego użytkownika – banku. I tak od 1950 r. w obiekcie mieścił się Narodowy Bank Polski, zaś od 1 stycznia 1989 r. Bank Depozytowo-Kredytowy. Obecnie w budynku znajduje się Urząd Stanu Cywilnego i Wydział Oświaty, Kultury, Sportu i Spraw Obywatelskich. Okazały budynek zdobią elewacje zaprojektowane o cechach klasycystycznych.

Ryc. 37 Sejmik Tomaszowski stan aktualny

Dom Związku Ziemiań (ul. Lwowska 55)

Budynek wybudowany został w 1930 r. dla potrzeb Związku Ziemiań w Tomaszowie. Po 1945 r. przeznaczony został dla potrzeb Sądu Rejonowego, który znajduje się w nim do

dziś. Budynek był wielokrotnie remontowany od 1945 r. Remonty te polegały głównie na przebudowie jego wnętrza, bez zmiany wystroju elewacji budynku.

Ryc. 37 Dom związku ziemian - stan aktualny

Kamienica (ul. Lwowska 64)

Budynek wzniesiony w latach 30-tych XX w. W latach 1944-1956 obiekt przeznaczony został na więzienie Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, zwane „Smoczą Jamą”. Dwukondygnacyjny, kryty niskim dachem trójspadowym budynek posiada dekorowane elewacje wschodnią (od strony ulicy) i północną (od przejazdu). Budynek zdobią dekoracje o cechach klasycystycznych.

Ryc. 38 Kamienica (ul. Lwowska 64) - stan aktualny

Dom (ul. Lwowska 82)

Dom wzniesiony został w latach 20-tych XX w. Obecnie w obiekcie funkcjonuje Regionalne Centrum Krwiodawstwa i Krwiolecznictwa. Dom nawiązuje do stylu dworskowego.

Charakterystycznymi elementami budynku jest kolumnowy portyk i czterospadowy, wysoki dach łamany

Ryc. 39 Dom (ul. Lwowska 82) - stan aktualny

ARCHITEKTURA PUBLICZNA

W okresie dwudziestolecia międzywojennego wzrosła ilość realizacji budowlanych związanych z budową obiektów administracji publicznej, szkolnictwa oraz zapewniających bezpieczeństwo publiczne (szpitale, straże ogniowe, komendy policji itd.).

Dawna Straż Pożarna, ob. Szkoła Muzyczna (ul. Rynek 5)

Obiekt wzniesiono w latach 20-tych XX wieku (w 1923 r. rozebrano starą remizę, zaś nową zaczęto budować w 1927 r.). Dwukondygnacyjny budynek z wysoką strażnicą zlokalizowany został w miejscu parterowej remizy z 1907 r. W latach 1953-1954 obiekt został rozbudowany czynem społecznym - dobudowano część socjalną i biurową dla pracowników (lewe skrzydło). Od 1984 r. w budynku działa Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia im. Andrzej Cwojdzńskiego w Tomaszowie Lubelskim. Budynek wyróżnia się swoimi gabarytami, a także majestatyczną wieżą stanowiącą dominantę widokową rynku.

Ryc. 40 Dawna Straż Pożarna, ob. Szkoła Muzyczna (ul. Rynek 5) - stan aktualny

Zespół Szkół nr 1 im. Bartosza Głowackiego (S. Wyspiańskiego 8)

Zespół obiektów szkolnych (gmach szkoły, internat, dom nauczyciela) wzniesione zostały w latach 20-tych XX w. Szkołę wybudowano dzięki pozyskanym funduszom państwowym oraz ofiarności społeczeństwa. W latach 1920-22 zebrano na budowę 180 milionów marek polskich. Dnia 6 września 1922 r., a zatem niespełna dwa i pół roku po powołaniu Komitetu Budowy Szkoły, odbyła się uroczystość wmurowania aktu erekcyjnego pod budynek główny, internat i dwa budynki mieszkalne. W sierpniu 1929 r. nastąpiła przeprowadzka, a 3 września rozpoczął się rok szkolny w nowych pomieszczeniach. Gmach szkoły zyskał klasycystyczny wystrój. Pośrodku fasady znalazł się potężny ryzalit zwieńczony wysokim naczółkiem z płaskorzeźbionym orłem nawiązującym do godła Polski.

Ryc. 41 Zespół Szkół nr 1 im. Bartosza Głowackiego - stan aktualny

Budynek Szkoły, ob. Zespół Szkół nr 2 (Żwirki i Wigury 3)

Budynek szkoły podstawowej wzniesiony został w latach 1922-1925 i oddany do użytku 22 września 1925 r. Po wojnie działało tu Liceum Ogólnokształcące nr 2. Obecnie budynek wykorzystuje Zespół Szkół Nr 2 im. Gen. Władysława Sikorskiego. Dwukondygnacyjny budynek posiada stonowany, ograniczający się do ryzalitu środkowego, wystrój elewacji.

Ryc 42 Budynek szkoły podstawowej - stan obecny

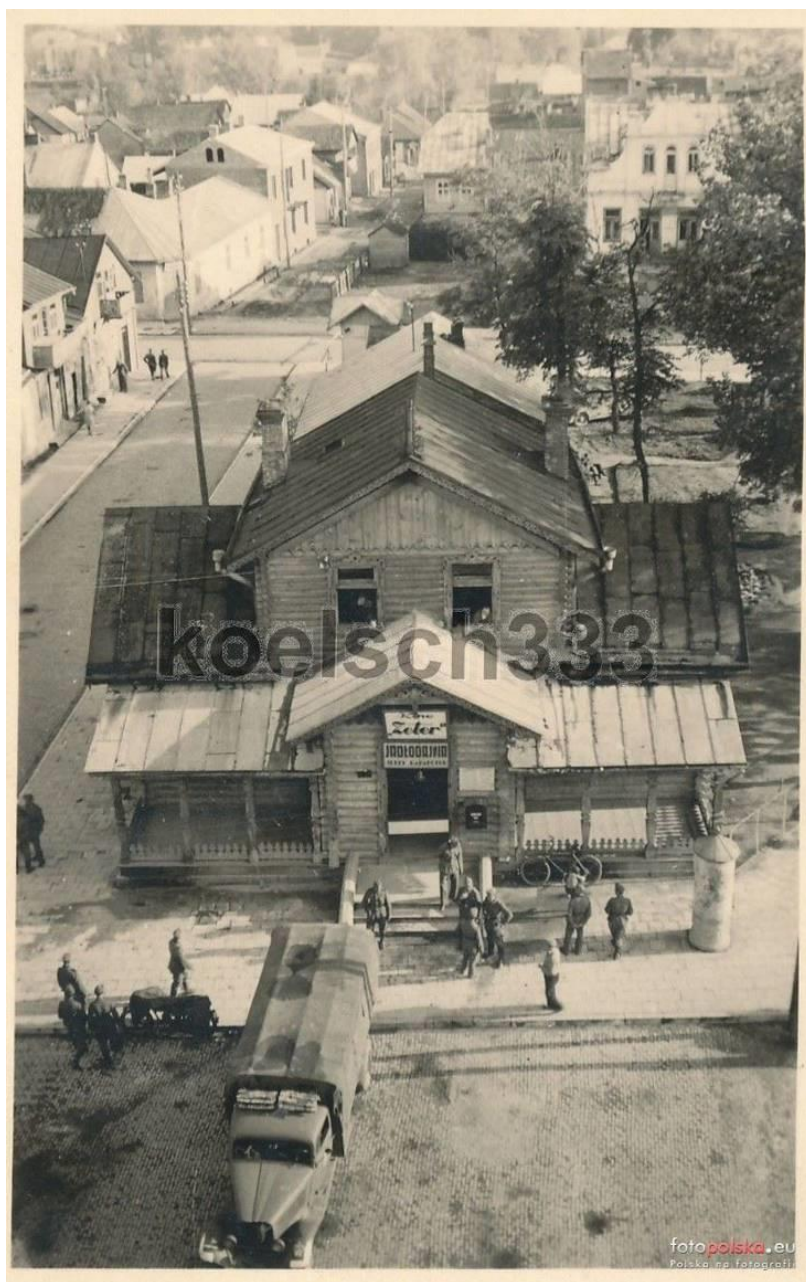
ARCHITEKTURA DREWNIANA

W mieście do okresu II wojny światowej dominowała architektura drewniana, często nawiązująca do stylu dworskiego. Z drewnianej zabudowy mieszkalnej pozostało w Tomaszowie Lubelskim niewiele domów, z których dwa są szczególnie rozpoznawalne.

„Herbaciarnia” – dom drewniany z 1895 roku na Rynku

Drewniany dom wzniesiony został w I połowie lat 90-tych XIX w. Jego poświęcenie odbyło się w dniu koronacji Mikołaja I (18 maja 1895 r.). Główną ideą budowy tego obiektu było jego przeznaczenie na herbaciarnię Kuratorium Trzeźwości Ludowej. W okresie międzywojennym obiekt pełnił funkcję domu teatralnego – była tu sala ze sceną i dekoracjami, zarówno dla sceny amatorskiej, jak dla teatrów przyjezdnych. Inną funkcją budynku była poczekalnia autobusowa.

Ryc. 43 „Herbaciarnia” lata 30 -te

Ryc. 44 „Herbaciarnia” lata 30 -te

Ryc. 45 „Herbaciarnia” lata 50 -te

Ryc. 45 „Herbaciarnia” lata 50 -te widok z ul Kościelnej

Dawna Karczma, ob. obiekt nieużytkowany

Budynek wzniesiony w XVII/XVIII w. jako karczma z zajazdem. W 1925 r. przebudowany na dom mieszkalny. Budynek drewniany w konstrukcji zrębowej, wzniesiony został na kamiennej podmurówce i otynkowany. Obiekt nawiązuje do stylu dworkowego, z gankiem na osi i czterospadowym, stromym dachem

Ryc. 46 Dawna Karczma,

13. WARTOŚCI NIEMATERIALNE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO TOMASZOWA LUBELSKIEGO

Wydarzenia i miejsca historyczne

- W okresie powstania styczniowego w nocy 30 stycznia 1831 roku doszło do bitwy oddziału Złota Chorągiew Wolności utworzonego w Tomaszowie dowodzonego przez Hugona Gramowskiego z Rosjanami. Następnie w mieście został utworzony Tomaszowski Rząd Narodowy.
- W 1915 roku w rejonie miasta doszło do dużej bitwy wojsk austriackich dowodzonych przez feldmarszałka Mackensa z wojskami rosyjskimi dowodzonymi przez gen. Ołchowa
- W 1921 roku miasto odwiedził Józef Piłsudski i tu dekorował pułki za udział w wojnie polsko-bolszewickiej.
- We wrześniu 1939 roku w pobliżu miasta miały miejsce poważne walki polsko-niemieckie, zwane bitwami tomaszowskimi, w dniach 17–20 września z udziałem oddziałów armii „Lublin” i „Kraków” pod dowództwem gen. dyw. Tadeusza Piskora oraz 22–27 września z udziałem oddziałów Frontu Północnego dowodzonych przez gen. dyw. Stefana Dęba-Biernackiego.
- W okresie okupacji hitlerowskiej w mieście i okolicy działały oddziały partyzanckie, głównie należące do AK i Bch.

Osoby związane z Tomaszowem Lubelskim

- Jan Paweł II – jako metropolita przebywał w Tomaszowie podczas słynnych uroczystości peregrynacyjnych.
- Józef Piłsudski – dwukrotnie odwiedził ziemię tomaszowską w 1901 i 1921 roku. Podczas drugiego pobytu w mieście wizytował jednostki Wojska Polskiego stacjonujące w Tomaszowie i złożył wizytę w Liceum Ogólnokształcącym (obecnie gimnazjum przy ul. T. Kościuszki).
- Jan III Sobieski – przebywał w Tomaszowie i według legendy zatrzymał się w domu przy ul. Lwowskiej.
- Zygmunt III Waza – zatrzymał się w Tomaszowie w drodze pod Chocim. 7 października 1621 roku zatwierdził tu przywilej lokacyjny Tomasza Zamoyskiego.
- Tomasz Zamoyski – założyciel miasta.
- Feliks Zawadzki – pierwszy dyrektor Szpitala Powiatowego w Tomaszowie oddanego do użytku w 1912 roku.

Szanse i zagrożenia dla stanu dziedzictwa kulturowego miasta określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Tomaszów Lubelski na lata 2019–2022

Rozpoznanie mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego Miasta Tomaszów Lubelski przeprowadzono w oparciu o analizę SWOT.

Mocne strony:

- Bogaty i zróżnicowany regionalny krajobraz kulturowy,
- Czytelny historyczny układ przestrzenny wzbogacony o obiekty zabytkowe,
- Duża ilość wartościowych obiektów architektonicznych i budowlanych,
- Zachowane zabytki będące świadectwem wielokulturowości i wielowyznaniowości,
- Korzystne warunki rozwoju turystyki oparte na dużym potencjale naturalnym i kulturowym,
- Obecność szlaku komunikacyjnego o dużym znaczeniu turystycznym (droga krajowa nr 17 – połączenie Warszawy z Lubelszczyzną i dalej z drogą do Lwowa) Położenie na terenie o wysokich walorach przyrodniczych otaczających terenów - Roztocze Środkowe,
- Uchwalone i sukcesywnie sporządzane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego,
- Silne dążenia w stronę renowacji infrastruktury kultury,
- Utrzymanie w dobrym stanie obiektów sakralnych,
- Stopniowy wzrost świadomości dotyczącej historii regionu, tradycji oraz wartości dziedzictwa kulturowego wśród lokalnej społeczności, bogata tradycja i przywiązanie mieszkańców do ziemi, silna tożsamość,
- Funkcjonowanie instytucji wspierających upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie Miasta (Muzeum Regionalne w Tomaszowie Lubelskim, Tomaszowski Dom Kultury, Biblioteki itd),
- Działalność lokalnych, miejskich i powiatowych organizacji pozarządowych związanych z rozpowszechnianiem wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa.

Słabe strony:

- Niewykorzystywanie potencjału związanego z wielokulturową tradycją miejską,
- Niezadowalająca popularyzacja wiedzy o wartościach chronionych obiektów,
- Całkowite wyburzenia lub znaczne przekształcenie cennych elementów układu urbanistycznego i zabudowy miejskiej,
- Słabo rozwinięta baza noclegowo-gastronomiczna,
- Słabe wykorzystanie potencjału zabytków,
- Problemy finansowe mieszkańców, przekładające się w niektórych przypadkach na pogarszający się stan zachowania obiektów zabytkowych,
- Samowolne działania w obrębie zabytków, bez uzgodnień z konserwatorem zabytków,
- Niedostateczne oznaczenie miejsc i obszarów atrakcyjnych turystycznie,
- Pozostawienie obiektów zabytkowych w stanie nieużytkownym, powodującym ich degradację,
- Zjawisko niewłaściwej termomodernizacji obiektów historycznych, Niewłaściwa wymiana stolarki okiennej na stolarkę PCV, dysharmonizującą w obiektach historycznych (m.in. kamienice historyczne na Rynku, ul. Lwowska 42),
- Nieuregulowanie kwestii związanej z reklamami w części historycznej miasta i na obiektach zabytkowych,
- Przekształcenia w obrębie historycznego układu urbanistycznego,
- Niewystarczające nakłady na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami,
- Brak środków na prowadzenie dokładnych badań architektonicznych, historycznych i archeologicznych,
- Ruch tranzytowy poprowadzony przez centrum miasta,

- Niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami,
- Słaba ekspozycja najważniejszych obiektów zabytkowych gminy.

Szanse i możliwości rozwoju:

- Uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony środowiska kulturowego i naturalnego w lokalnych dokumentach o znaczeniu strategicznym,
- Rozległy i zróżnicowany zasób obiektów zabytkowych, składających się na tożsamość krajobrazu kulturowego - charakterystyczne zjawisko przenikania kultur,
 - Transgraniczna integracja systemów szlaków turystycznych,
- Wzbogacenie szlaków turystycznych o miejsca i obiekty zabytkowe,
- Możliwość pozyskania środków na finansowanie działań rewitalizacyjnych oraz prac konserwatorskich z różnych źródeł zewnętrznych,
- Rezerwacja w budżecie miejskim środków związanych z ochroną zabytków,
 - Rozwój istniejących produktów i tworzenie nowych projektów w oparciu o istniejące, bogate zasoby,
- Rozwój rozrywki tematycznej i imprez opartych na możliwościach miasta – przyroda, kultura, rzemiosło, folklor,
- Kontynuowanie obecnych i tworzenie nowych okolicznościowych przedsięwzięć, imprez promujących dziedzictwo kulturowe, Rosnące zapotrzebowanie na tradycyjne, lokalne produkty,
- Wzrastająca atrakcyjność turystyczna regionu,
- Rozbudowa istniejących oraz tworzenie nowych tras i szlaków turystycznych w powiązaniu z istniejącymi obiektami i obszarami o dużych wartościach historycznych i kulturowych,
- Poprawa dostępności informacji o atrakcjach turystycznych miasta,
- Kształtowanie wrażliwości na kulturę oraz edukacja regionalna dzieci i młodzieży,
- Organizowanie konkursów, zakresem obejmujących dziedzictwo kulturowe regionu,
- Nawiązywanie współpracy z sąsiednimi gminami,
- Wykorzystanie metod aktywnego marketingu do rozpoznania rynku turystycznego w celu lepszego wejścia na ten rynek,
- Rosnące potrzeby mieszkańców, dużych ośrodków miejskich dotyczące miejsc wypoczynku i aktywnej rekreacji,
- Rozbudowa infrastruktury turystycznej,
- Sukcesywne prowadzenie prac przy obiektach i założeniach zabytkowych w celu zachowania oraz podnoszenia ich atrakcyjności turystycznej,
- Edukacja obecnych i przyszłych użytkowników w zakresie bieżącej pielęgnacji obiektów zabytkowych,
- Stworzenie atrakcyjnej bazy danych o dziedzictwie kulturowym miasta,
- Współpraca z organizacjami pożytku publicznego i instytucjami turystycznymi,
- Coraz większa świadomość społeczna w zakresie oddziaływania pomiędzy posiadany dziedzictwem kulturowym a rozwojem gospodarczym.

Zagrożenia i bariery:

- Niewystarczające środki budżetowe na działania związane z opieką nad zabytkami,
- Niewystarczająca promocja ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,

- Niewystarczające poczucie świadomości wartości tradycji i dziedzictwa obecnego w regionie, Ryzyko związane z przekształceniem się miasta w „ostatnie miasto przed granicą” jako miejsce na wymianę walut oraz toaletę i utrwaleniem tego wizerunku,
- Degradacja zabytków poprzez niewłaściwe użytkowanie lub brak użytkowania,
- Emigracja młodego, wykształconego pokolenia,
- Narastająca konkurencja na regionalnym rynku turystycznym,
- Zagrożenie nieprzewidywalności warunków atmosferycznych,
- Działalność inwestycyjna w bliskim sąsiedztwie obiektów zabytkowych,
- Negatywne nastawienie części właścicieli do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa na zachowanie wspólnego dziedzictwa, a źródło represji i ograniczeń

14. TURYSTYKA

Niezwykle istotną branżą gospodarki jest branża turystyczna.

Turystyka ma szczególne znaczenie dla lokalnej gospodarki, gdyż aktywizuje oprócz podmiotów turystycznych, także wiele innych sektorów gospodarki takich jak: transport, łączność, przemysł, budownictwo, rolnictwo, działalność finansowa i ubezpieczeniowa.

Turystyka generuje dodatkowy strumień pieniądza, który zasila lokalną gospodarkę poprzez ponoszone przez turystów wydatki. Ponadto wpływa pozytywnie na rynek pracy oraz zadowolenie społeczeństwa.

O atrakcyjności turystycznej świadczy zarówno siła przyciągania danego regionu, jak i popyt na oferowane usługi.

Atrakcyjność turystyczna kształtowana jest pod wpływem wielu różnorodnych czynników. Wśród najważniejszych z nich należy wymienić potencjał turystyczny (walory i stan jakościowy środowiska przyrodnicze go oraz dziedzictwo kulturowe) oraz infrastrukturę turystyczną, przede wszystkim bazę noclegową i gastronomiczną.

Tomaszów Lubelski, stolica Roztocza Środkowego, stanowi ważne ogniwo przyrodnicze oraz centrum obsługi ruchu turystycznego Powiatu Tomaszowskiego i obszaru Roztocza. Występujące w tym regionie bogactwo flory i fauny stawia to miejsce w rzędzie najatrakcyjniejszych regionów Polski. Różnorodność krajobrazowa i przyrodnicza Roztocza jest efektem położenia na styku kilku regionów fizjograficznych i obszarów geobotanicznych. Z uwagi na niepowtarzalne walory przyrodnicze regionu utworzono Roztoczański Park Narodowy, Parki Krajobrazowe oraz rezerваты (m.in. Sołokija czy Nad Tanwią, rezerwat modrzewia polskiego). Roztocze oddziela Wyżynę Lubelską i Wyżynę Wołyńską od Kotliny Sandomierskiej i Kotliny Naddniestrzańskiej. Tomaszów Lubelski położony jest w rejonie atrakcyjnym pod względem turystycznym i rekreacyjnym. W rejonie miasta można organizować wędrowki piesze, wycieczki rowerowe oraz grzybobranie. Okolica posiada także warunki sprzyjające rozwojowi agroturystyki i rolnictwa ekologicznego. Atutem Tomaszowa Lubelskiego jest jego przeszłość historyczna, sięgająca początku XVII wieku i lokalizacji miasta na prawie magdeburskim. Do najcenniejszych zabytków należy drewniany, zrębowy kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Panny, ufundowany przez VI ordynata Michała Zdzisława Zamoyskiego w roku 1627. We wschodniej części rynku została wzniesiona przez władze rosyjskie murowana cerkiew prawosławna pw. św. Mikołaja Cudotwórcy z 1890 roku. Najcenniejsza ikona Matki Boskiej z Dzieciątkiem datowana jest na wiek XVII. Ciekawym

przykładem rosyjskiej architektury drewnianej jest budynek tzw. „Czajni” z 1902 roku. Za najstarszy budynek mieszkalny uznaje się dom leżący w głębi ul. Lwowskiej, prawdopodobnie wzniesiony jeszcze w XVII wieku Kamieniczki znajdujące się przy południowej pierzei rynku datowane są na przełom XIX/XX wieku.

15. SFERA TECHNICZNA

Informacja dotycząca gruntów miasta

Miasto Tomaszów Lubelski według ewidencji gruntów będących własnością Miasta posiada ogółem 226,9 ha w tym:

- grunty rolne: 61,5 ha, - działki budowlane: 3,7 ha, - tereny rekreacyjne: 6,6 ha, - pozostałe 155,1 ha

Ponadto w posiadaniu Miasta są:

- lasy 18 ha, - parki 4,4 ha oraz 34,5 ha gruntów oddanych w użytkowanie wieczyste.

W roku 2020 Miasto sprzedało:

- 5 działek o łącznej powierzchni 0,6768 ha na kwotę 426 667,00 zł,

- 10 lokali użytkowych położonych w budynku Przychodni zdrowia przy ul. Petera za kwotę 2 998 806,00zł,

- lokal użytkowy położony w piwnicy budynku przy ul. Rolniczej o powierzchni użytkowej 68 m² za kwotę 22 350,00 zł.

Skomunalizowano: 2 działki o pow. 0,4452 ha.

W roku 2020 Miasto nabyło:

- grunty pod budowę drogi przy ul. Kruczej o łącznej powierzchni 0,0567 ha za symboliczną złotówkę (2x1zł = 2 zł).

Gruntów oddanych w wieczyste użytkowanie miasto posiada 34,5 ha.

W roku 2020 dokonano następujących zamian nieruchomości:

Działka 213/3 ark. 16 o pow. 90 m² za kwotę 11 070,00 zł należąca do Gminy Miejskiej na działkę nr 115/11 ark. 15 o pow. 164 m² za kwotę 23 601,24 zł należąca do PGE. Dopłata na rzecz PGE Dystrybucja S.A. Lublin w wysokości 12 531,24 zł.

Działki nr 216/13 i nr 216/14 ark. 31 o łącznej pow. 27 m² należące do Gminy Miejskiej za kwotę 972,00 zł na działkę nr 216/10 ark. 31 o pow. 10m² za kwotę 366,00 zł. Dopłata na rzecz Gminy Miejskiej w wysokości 606,00 zł.

Gminnym zasobem nieruchomościami zarządza Miasto bezpośrednio Wydział Gospodarki Komunalnej.

Miasto posiada 49,7 km dróg utwardzonych. Drogami miejskimi i wewnętrznymi zarządza Miejski Zarząd Dróg.

Plan wykorzystania zasobu nieruchomości gminnych

Miasto Tomaszów Lubelski, zgodnie z art. 25 ust. 2 u.g.n., gospodaruje zasobem nieruchomości m.in. poprzez wdzierżawianie, wynajmowanie i użyczenie nieruchomości wchodzących w skład zasobu.

1. W roku 2020 powierzchnia gruntów, które znajdowały się w dzierżawie wynosiła:

- na cele ogrodnicze i rolnicze **2,71 ha**;

- na cele przemysłowo-usługowo-handlowe **1,21 ha**;

- pod garaże i na cele dojazdowe **2473 m²**;
 - na cele budowy Akademii Sztuk Walki TKKT **2094 m²**;
 - pod farmy fotowoltaiczne **6,49 ha**.
2. W roku 2020 powierzchnia wynajmowanych lokali wynosiła **1525,71 m²**.
 3. W roku 2020 powierzchnia gruntów będących użyczeniu wynosiła **15,88 ha**.
 4. Dochody otrzymane w 2020 roku z tytułu dzierżawy i najmu wyniosły **510 459,00 zł**.

Informacja o stanie mieszkalnictwa komunalnego

Informacja o stanie mieszkalnictwa z mieszkaniowego zasobu Miasta Tomaszów Lubelski.

1. Mieszkaniowy zasób gminy.

Lokale stanowiące własność gminy tworzą mieszkaniowy zasób gminy – Miasta Tomaszów Lubelski. Każde mieszkanie bez względu na jego wyposażenie, standard, w tym również socjalne jest mieszkaniem komunalnym.

Na mieszkaniowy zasób Miasta Tomaszów Lubelski składa się 244 lokali mieszkalnych i socjalnych o łącznej powierzchni użytkowej 9.695,56 m².

Znajdujące się w zasobie mieszkaniowym lokale mieszkalne podzielone są na pięć kategorii, oraz na lokale socjalne tj.:

- Kategoria mieszkania I – 63 mieszkań o łącznej powierzchni 2.734,93 m² - mieszkania z pełnym wyposażeniem ze stawką czynszu 4,55 zł. za 1 m².
- Kategoria mieszkania II – 10 mieszkań o łącznej powierzchni 248,18 m² - mieszkania z pełnym wyposażeniem bez centralnego ogrzewania ze stawką 4,20 zł. za 1 m².
- Kategoria mieszkania III – 30 mieszkań o łącznej powierzchni 1.410,03 m² - mieszkania z łazienką i wc bez centralnego ogrzewania i gazu ze stawką 3,85 zł. za 1 m².
- Kategoria mieszkania IV – 5 mieszkania o łącznej powierzchni 204,12 m²- mieszkania tylko z wc lub łazienką ze stawką 2,80 zł. za 1 m².
- Kategoria mieszkania V – 34 mieszkań o łącznej powierzchni 1.627,71 m² - mieszkania tylko z wod-kan ze stawką 2,45 zł za 1 m².
- Lokale socjalne – 102 lokali o łącznej powierzchni 3.340,79 m² ze stawką 1,22 zł. za 1 m².

Lokal socjalny jest to lokal nadający się do zamieszkiwania ze względu na wyposażenie i stan techniczny, którego powierzchnia pokoi przypadająca na członka gospodarstwa domowego najemcy nie może być mniejsza niż 5 m², a w przypadku jednoosobowego gospodarstwa domowego 10 m², przy czym lokal ten może być o obniżonym standardzie.

Lokal socjalny przydzielany jest osobie, która nie ma tytułu prawnego do lokalu, czyli nie ma zabezpieczonych potrzeb mieszkaniowych a znajduje się w trudnej sytuacji materialnej. Lokal socjalny może również być przydzielony osobie, która jest osobą bezdomną, utraciła mieszkanie wskutek klęski żywiołowej a także osobie która nabyła takie prawo na podstawie orzeczenia sądowego.

Zaspokojone potrzeby mieszkaniowe mieszkańców Miasta Tomaszów Lubelski.

W 2016 r. zawarto 15 umów najmu, w tym:

- 2 umowy najmu lokalu mieszkalnego,
- 2 umowy w wyniku zamiany,
- 6 umów na lokal socjalny (w tym 1 eksmisja z lokalu spółdzielczego),

· 5 umów najmu zawarto w wyniku wstąpienia w stosunek najmu.

W 2017 r. zawarto 29 umów najmu, w tym:

- 3 umowy najmu lokalu mieszkalnego,
- 25 umów na lokal socjalny (w tym 1 eksmisja z lokalu mieszkalnego),
- 1 umowa najmu zawarta w wyniku wstąpienia w stosunek najmu.

W 2018 r. zawarto 46 umów najmu, w tym:

- 3 umowy najmu lokalu mieszkalnego,
- 39 umów na lokal socjalny,
- 4 umowy najmu zawarto w wyniku wstąpienia w stosunek najmu.

W 2019 r. zawarto 23 umów, w tym:

- 3 umowy najmu lokalu mieszkalnego,
- 17 umów na lokal socjalny,
- 3 umowy najmu zawarto w wyniku wstąpienia w stosunek najmu.

W 2020 r. zawarto 54 umów najmu, w tym:

- 3 umowy najmu lokalu mieszkalnego,
- 45 umów na lokal socjalny,
- 6 umów najmu zawarto w wyniku wstąpienia w stosunek najmu

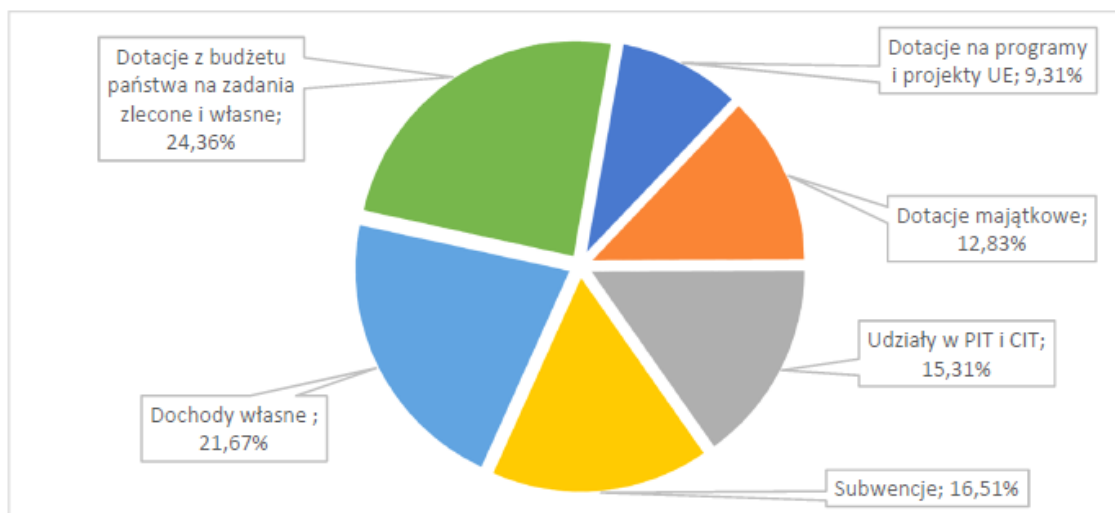
SYTUACJA FINANSOWA MIASTA TOMASZÓW LUBELSKI

Sytuację finansową Miasta Tomaszów Lubelski ocenić należy jako dobrą, co przede wszystkim wynika z malejącego deficytu budżetowego gminy z roku na rok. Ponadto, struktura wydatków nie odbiega znacząco od innych, podobnych jednostek samorządu terytorialnego, co przy wspomnianym zmniejszającym się deficycie wskazuje na odpowiednią gospodarkę finansową miasta. Biorąc pod uwagę oczekiwania mieszkańców miasta, władze powinny spróbować zwiększyć wydatki na usługi opiekuńcze oraz transport i łączność, przy jednoczesnej próbie ograniczania wydatków na administrację publiczną, która ma zdecydowanie mniejszy wpływ na rozwój miasta niż pozostałe kategorie wydatków budżetowych, które mogą zadziałać pro wzrostowo przy odpowiednich inwestycjach ze strony władz Miasta Tomaszów Lubelski. Podstawą gospodarki finansowej Miasta Tomaszów Lubelski w 2020 roku była uchwała podjęta przez Radę Miasta Tomaszów Lubelski w dniu 13 grudnia 2019 roku Uchwała Nr XIV/145/2019 w sprawie uchwały budżetowej na 2020 rok według, której ustalono dochody w wysokości 109 575 617,00 zł z (w tym dochody majątkowe kwota 28 957 289,00 zł), wydatki w wysokości 106 912 417,00 zł (w tym wydatki majątkowe kwota 26 313 340,00 zł).

Uchwała budżetowa na 2020 rok przewidywała również rozchody budżetowe w wysokości 2.663.200 zł, przypadające do spłaty raty pożyczek długoterminowych i wykup obligacji komunalnych. Zaplanowano nadwyżkę budżetową w kwocie 2.663.200 zł. W trakcie roku budżetowego 2020 dokonano zmian w planie budżetu miasta uchwałami Rady Miasta i zarządzeniami Burmistrza Miasta. Po zmianach dokonanych w trakcie roku wykonanie budżetu przedstawia się następująco:

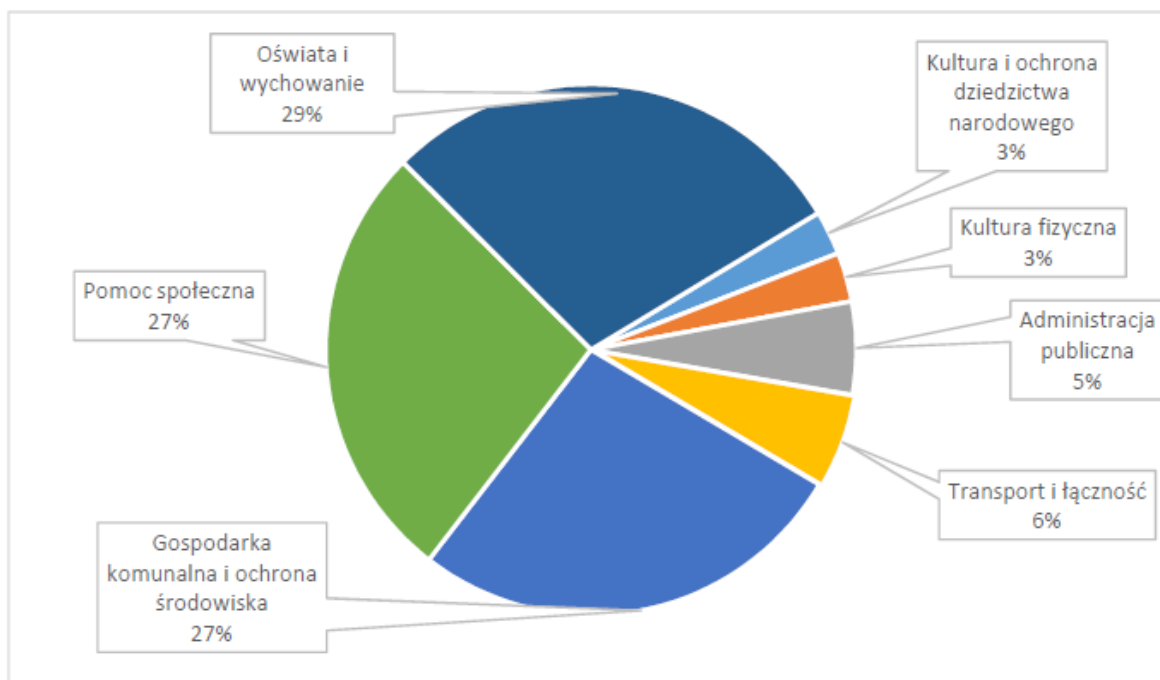
Wyszczególnienie	Plan	Wykonanie	% wykonania
Dochody:	109 575 617,00	116 551 697,76	106%
dochody bieżące	80 618 328,00	87 635 662,29	109%
dochody majątkowe	28 957 289,00	28 916 035,47	100%
Wydatki:	106 912 417,00	111 106 389,91	104%
wydatki bieżące	80 599 077,00	85 844 862,09	107%
wydatki majątkowe	26 313 340,00	25 261 527,82	96%
Nadwyżka	2 663 200,00	5 445 307,85	204%
Przychody		1 674 283,12	
Rozchody	2 663 200,00	763 200,00	

Poniżej na wykresie przedstawiono strukturę dochodów budżetu Miasta Tomaszów Lubelski w 2020 roku

Największą pozycję dochodów budżetu stanowiły dotacje z budżetu państwa na zadania zlecone i własne w kwocie 28388180,40 zł, tj. 24,36% dochodów ogółem. Następane pozycje dochodów w kolejności stanowią dochody własne w kwocie 25257601,16 zł (21,76%), subwencje w kwocie 19244834,00 zł (16,51%), udziały w podatku PIT i CIT w kwocie 17848045,20 zł (15,31%). Dwie ostatnie grupy dochodów to dotacje na realizację programów i projektów ze środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej i z budżetu państwa łącznie ze środkami z funduszy celowych na inwestycje w kwocie łącznej 10854400,29 zł (9,31%) oraz dotacje majątkowe i dochody majątkowe w tym realizowane na podstawie porozumień z jednostkami samorządu terytorialnego i z administracją rządową kwota 14958636,71 zł (12,83%).

Poniżej na wykresie przedstawiono strukturę wydatków budżetu Miasta Tomaszów Lubelski w 2019 roku według głównych działów klasyfikacji budżetowej

Największą pozycję wydatków miasta stanowią wydatki na oświatę 32129974,72 zł tj. 28,92% ogółu wydatków oraz wydatki przeznaczone na pomoc społeczną i rodzinę 30002554,70 zł, tj. 27,00 % ogółu wydatków. Trzecia co do wielkości pozycja wydatków dotyczy gospodarki komunalnej i jest to kwota 29985763,02 zł tj. 26,99 % ogółu wydatków. Kolejne pozycje dotyczą administracji publicznej kwota 6275188,16 zł tj. 5,65 % ogółu wydatków, kultury fizycznej kwota 3312638,51 zł tj. 2,98% ogółu wydatków, kultury i ochrony dziedzictwa narodowego kwota 3011207,01 zł tj. 2,71% oraz transportu i łączności kwota 6389063,79 zł tj. 5,75% ogółu wydatków.

Planowana nadwyżka budżetu za 2020 roku miała wynosić 2663200,00 zł natomiast faktycznie na dzień 31.12.2020 rok wyniosła 5445307,85, czyli wypracowano większą nadwyżkę o kwotę 2782107,85 zł , co jest wynikiem prowadzenia racjonalnej gospodarki finansowej. Nie były planowane na 2020 rok *przychody budżetu*, natomiast zostały wykonane w kwocie 1674283,12 zł i obejmowały:

- niewykorzystane środki pieniężne, o których mowa w art. 217 ust. 2 pkt 8 ustawy o finansach publicznych w kwocie 128453,54 zł
- wolne środki jako nadwyżka środków pieniężnych na rachunku bieżącym budżetu miasta, wynikająca z rozliczeń kredytów i pożyczek z lat ubiegłych zaplanowane w kwocie 1545829,58 zł.

Łączna kwota długu Gminy Miejskiej na koniec 2020 roku /z zobowiązaniami wymagalnymi – 2.392,08 zł / wynosi 22.683.857,08 zł.

Szczególną zasadą towarzyszącą wykonaniu budżetu za 2020 rok jest osiągnięcie zysku operacyjnego w kwocie 1790800,20 zł. Stanowi on różnicę między dochodami bieżącymi /87635662,29 zł/, a wydatkami bieżącymi /85844862,09 zł/ i wskazuje, że Miasto

Tomaszów Lubelski było w stanie pokryć bieżące wydatki z bieżących dochodów, a nawet część dochodów bieżących przeznaczyć na spłatę długoterminowych zobowiązań finansowych i na poczet zadań inwestycyjnych.

16. WYZNACZENIE OBSZARÓW ZDEGRADOWANYCH

Obszar zdegradowany na terenie Miasta Tomaszów Lubelski Zgodnie z art. 9 ust. 1 ustawy o rewitalizacji obszar zdegradowany charakteryzuje się koncentracją negatywnych zjawisk społecznych oraz stanem kryzysowym, w co najmniej jednej ze sfer dotyczących zjawisk gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno -funkcjonalnych lub technicznych. Ponadto ust. 2 wskazuje, że „obszar zdegradowany może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nie posiadające ze sobą wspólnych granic, pod warunkiem stwierdzenia na każdym z podobszarów występowania koncentracji negatywnych zjawisk społecznych oraz gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno -funkcjonalnych lub technicznych”. Na podstawie przeprowadzonego audytu gminnego wyznaczono obszar zdegradowany, na który składają się jednostki referencyjne charakteryzujące się problemami w sferze społecznej, przy jednoczesnym występowaniu problemów przynajmniej w jednej innej sferze oraz największą liczbą zidentyfikowanych negatywnych zjawisk, tj. ≥ 18 . Zgodnie z przedstawionymi założeniami obszar zdegradowany na terenie Miasta Tomaszów Lubelski obejmuje jednostki: 2,4,5.

Obszar rewitalizacji

Obszar rewitalizacji na terenie Miasta Tomaszów Lubelski Zgodnie z art. 10 ust. 1 i 2 ustawy o rewitalizacji obszar rewitalizacji to „obszar obejmujący część obszaru zdegradowanego, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, o których mowa w art. 9 ust. 1, na którym z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gmina zamierza prowadzić rewitalizację (...). Obszar rewitalizacji nie może być większy niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkały przez więcej niż 30% liczby mieszkańców gminy. Obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic”. W związku z art. 10 ww. ustawy wyznaczony został obszar, na którym występuje wysokie natężenie negatywnych zjawisk w sferze społecznej oraz przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej i środowiskowej, a jednocześnie mający istotne znaczenie dla rozwoju gminy i planowane jest na nim przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych. W wyniku przeprowadzonej diagnozy w podziale na jednostki referencyjne gminy i delimitacji obszaru zdegradowanego, wyznaczono podobszary rewitalizacji:

Obszar nie przekracza limitów określonych w art. 10 ust. 2 ustawy o rewitalizacji. Lokalizację obszaru rewitalizacji na tle obszaru zdegradowanego przedstawia załącznik nr 2

Wyznaczony obszar rewitalizacji charakteryzuje się wysokim natężeniem negatywnych zjawisk w sferze społecznej oraz technicznej. Potwierdza to analiza ilościowa (wskaźnikowa) zobrazowana w powyższym tekście

Zgodnie z Instrukcją przygotowywania programów „wymagane jest wskazanie, że wyznaczony zgodnie z Wytycznymi Ministra obszar rewitalizacji charakteryzuje się także minimum 4 wymienionymi wskaźnikami. Wyznaczony obszar rewitalizacji na terenie Miasta

Tomaszów Lubelski charakteryzuje się następującymi wskaźnikami, dla których wartości są mniej korzystne niż wartości referencyjne dla województwa lubelskiego

Charakterystyka negatywnych zjawisk sfera społeczna

1. Niski przyrost naturalny oraz niekorzystne saldo migracji na pobyt stały wg faktycznego miejsca zamieszkania.
2. Wysoki udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (w tym długotrwale bezrobotnych).
3. Wysoka liczba osób korzystających ze świadczeń z pomocy społecznej.
4. Występowanie patologii społecznych – alkoholizm, przemoc w rodzinie i przestępczość.

Charakterystyka negatywnych zjawisk sfera gospodarcza.

Niski stopień przedsiębiorczości mieszkańców, w szczególności ludzi młodych.

2. Niewielka ilość podmiotów gospodarczych.
3. Brak podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych.

Charakterystyka negatywnych zjawisk sfera przestrzenno funkcjonalna

1. Niewystarczająca infrastruktura drogowa.
2. Bariery architektoniczne i urbanistyczne do osób starszych i niepełnosprawnych.
3. Niedostateczne wyposażenie przestrzeni publicznych w infrastrukturę społeczną, kulturalną, sportową i rekreacyjną.
4. Degradacja techniczna i niedostateczne wykorzystanie obiektów zabytkowych.
5. Brak wykorzystania obszarów chronionych o szczególnych walorach przyrodniczych przy kształtowaniu przestrzeni publicznych

Charakterystyka negatywnych zjawisk sfera techniczna

1. Niska efektywność energetyczna i degradacja techniczna części budynków, w szczególności na osiedlach popegeerowskich.
2. Brak zagospodarowania terenów na użytki ekologiczne - nowa forma parków miejskich na cele rekreacyjne.
3. Brak zagospodarowania centrum miasta

Charakterystyka negatywnych zjawisk sfera środowiskowa

1. Niska świadomość społeczna w zakresie ekologii.
2. Niedostateczne wykorzystanie alternatywnych źródeł energii.
3. Zanieczyszczenie wody w rzekach spowodowane wprowadzaniem zanieczyszczeń

Z uwagi na istniejącą substancję mieszkaniową (w tym o charakterze socjalnym), obszar ten wykazuje wysoką kumulację problemów związanych z wykluczeniem społecznym oraz niedostosowaniem do potrzeb mieszkańców świadczonych usług społecznych. Zauważa się również niewystarczającą aktywność oraz świadomość ekologiczną społeczności lokalnej, dlatego należy podjąć kompleksowe działania niwelujące wskazane powyżej najważniejsze problemy

Aktualizacja Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Rozwoju Miasta Tomaszów Lubelski przedstawia wnikliwą analizę SWOT

Analiza SWOT - uwarunkowania społeczno – gospodarcze dotyczące gminy miejskiej Tomaszów Lubelski.

Mocne strony

1. Zasoby instytucjonalne miasta; 2. Zasoby finansowe miasta; 3. Potencjał ludzki; 4. Lokalny patriotyzm; 5. Aktywność obywatelska mieszkańców; 6. Zasoby infrastrukturalne; 7. Bogata sieć placówek handlowych i obiektów gastronomicznych; 8. Współpraca międzyinstytucjonalna; 9. Wysokiej jakości usługi komunalne; 10. Świadomość społeczna dotycząca istniejących problemów i potrzeb społecznych; 11. Przedsiębiorczość mieszkańców; 12. Istniejąca strategia rozwoju miasta; 13. Strategia rozwoju mieszkalnictwa; 14. Profesjonalna kadra instytucji społecznych na terenie miasta (MOPS, PCPR, Świetlica Środowiskowa „Krokus”, OIK, PCK); 15. Bardzo dobrze rozwinięta sieć organizacji pozarządowych działających na terenie miasta i regionu; 16. Rozwinięta sieć żłobków, przedszkoli, szkół podstawowych oraz szkół zawodowych i średnich; 17. Szpital wraz licznymi oddziałami specjalistycznymi; 18. Instytucje zajmujące się dziećmi oraz młodzieżą z upośledzeniami umysłowymi oraz autyzmem (Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy oraz Ośrodek Rehabilitacyjno-SzkolnoWychowawczy); 19. Atrakcyjne walory turystyczne, krajobrazowe oraz kulturowe miasta oraz okolic; 20. Położenie przy ważnych szlakach komunikacyjnych; 21. Bogata oferta instytucji kultury zapewniająca integrację społeczną i kulturową mieszkańców (Miejska Biblioteka Publiczna, Tomaszowski Dom Kultury); 22. Poprawa infrastruktury użytkowej i cyfrowej dostosowującej instytucje kultury do potrzeb różnych grup wiekowych odbiorców, co zapewnia integrację międzypokoleniową ; 23. Funkcjonowanie na terenie miasta licznych instytucji związanych z przeciwdziałaniem bezrobociu i wykluczeniu społecznemu (Powiatowy Urząd Pracy, Ochotniczy Hufiec Pracy) ; 24. Liczne inwestycje samorządu miejskiego w poprawę infrastruktury komunikacyjnej (sieć nowych chodników, dróg gminnych) zapewniającej bezpieczeństwo mieszkańcom ; 25. Rewitalizacja centrum wraz z przyległymi ulicami i chodnikami w celu przewrócenia historycznej i kulturowej roli tej części miasta; 26. Rewitalizacja parku miejskiego w celu stworzenia mieszkańcom nowoczesnego i funkcjonalnego miejsca rozrywki i odpoczynku; 27. Unikalne zabytki budownictwa sakralnego oraz architektury ; 28. Inwestycje miasta w nowoczesne technologie (Internet światłowodowy) ; 29. Zainstalowanie kamer monitoringu w kluczowych miejscach w celu poprawy bezpieczeństwa ; 30. Wykorzystanie nowoczesnych technologii w celu promocji miasta i regionu; 31. Duża liczba imprez sportowych o wysokiej randze; 32. Informatyzacja instytucji - celem jest usprawnienie działania administracji publicznej (szersza dostępność dla niepełnosprawnych) ; 33. Liczne inwestycje w infrastrukturę publiczną w celu poprawy dostępności instytucji kultury dla osób niepełnosprawnych (winda w Miejskiej Bibliotece Publicznej, liczne podjazdy dla niepełnosprawnych i matek z wózkami).

Słabe strony

1. Niedostateczne zaangażowanie osób bezrobotnych w poszukiwanie pracy; 2. Brak empatii i bierność społeczna; 3. Niskie wynagrodzenia za pracę, nie odpowiadające aktualnym potrzebom; 4. Mało konkurencyjne różnicowanie rynku pracy; 5. Uzależnienia; 6. Demografia; 7. Brak zakładu opiekuńczo-leczniczego; 8. Brak Domu Pomocy Społecznej,

9. Brak domu dziecka; 10. Brak szkolnictwa wyższego; 11. Niedostateczna oferta szkół zawodowych oraz technicznych skierowana do pracodawców oraz przedsiębiorców; 12. Brak kształcenia w deficytowych zawodach; 13. Brak hostelu przy OIK-u; 14. Brak ogrzewalni dla bezdomnych; 15. Niedobór miejsc noclegowych o niższym standardzie.

Szanse

1. Ścisła współpraca samorządu miejskiego z instytucjami wojewódzkimi i rządowymi; 2. Rządowe programy prorodzinne, 3. Zewnętrzne źródła finansowania inwestycji na terenie miasta; 4. Aktywizacja osób starszych dzięki funkcjonowaniu licznych narzędzi związanych z funkcjonowaniem w mieście instytucji pośrednictwa pracy; 5. Współpraca miasta z okolicznymi samorządami gminnymi oraz powiatem; 6. Fundusze strukturalne; 7. Dogodne położenie miasta na trasie międzynarodowej; 8. Wybitne osobowości związane z Tomaszowem Lubelskim; 9. Wspólne inicjatywy miasta oraz organizacji pozarządowych; 10. Możliwość wykorzystania istniejącej infrastruktury oraz zasobów ludzkich w kontekście inwestycji zewnętrznych; 11. Wykorzystanie walorów ekologicznych, krajobrazowych oraz turystycznych regionu; 12. Utworzenie z miasta centrum Roztocza; 13. Nawiązywanie kontaktów z nowymi miastami partnerskimi w celu promocji, poprawy zatrudnienia, zawarcia wspólnych inwestycji oraz rozpoznawalności; 14. Wykorzystanie bogatej oferty sportowo-rekreacyjnej szczególnie w dziedzinie rozwijania zainteresowań mieszkańców sportami zimowymi i lekkoatletyką; 15. Poprawa legislatury państwowej w dziedzinie funkcjonowania ośrodków pomocy społecznej; 16. Lokalny Program Rewitalizacji poprawiający w sposób znaczący bazę mieszkaniową oraz infrastrukturalną obszarów zdegradowanych; 17. Przywrócenia szkolnictwa wyższego; 18. Wzrastająca rola miasta jako ośrodka integrującego lokalne samorządy; 19. Bliskość przejścia granicznego zapewniającego rozwój lokalnej przedsiębiorczości.

Zagrożenia

1. Starzenie się społeczeństwa; 2. Rosnące rozwarstwienie społeczeństwa; 3. Brak dostatecznej infrastruktury komunikacyjnej (kolej, port lotniczy); 4. Wzrost ruchu samochodowego w centrum miasta; 5. Zanieczyszczenie środowiska naturalnego; 6. Odływ młodych oraz osób wykształconych z miasta; 7. Brak szpitalnego systemu dla przewlekłe chorych; 8. Brak wysoko specjalistycznej opieki medycznej; 9. Wzrastający poziom uzależnień; 10. Niedostateczne wywiązywanie się części rodziców ze swych obowiązków opiekuńczo-wychowawczych; 11. Niezadawalający poziom rozwoju infrastruktury społecznej; 12. Wzrost agresji wśród dzieci i młodzieży.

Koncepcja rewitalizacji wpisuje się bezpośrednio w obszar - Rewitalizacja przestrzeni miejskiej i wiejskiej oraz dziedzictwa kulturowego oraz kierunki działań:

Integracja i aktywizacja społeczności wiejskich m.in. poprzez poprawę stanu bezpieczeństwa na terenach miejskich, współpracę z Policją i mieszkańcami. Zaspokojenie potrzeb społecznych oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez m.in. wspieranie przedsięwzięć służących właściwemu gospodarowaniu naturalnym dziedzictwem miasta, tworzenie punktów kultywowania tradycji, upowszechnienie dziedzictwa kulturowego (kultywowanie tradycyjnych wartości, potraw, muzyki, tradycyjnych strojów i zawodów, eksponowanie charakterystycznej architektury, miejsc historycznych i kulturowych), ochrony

dóbr kultury materialnej, zapewnienie opieki osobom starszym i samotnym czy wspieranie przedsięwzięć zmierzających do aktywizacji zawodowej mieszkańców;

Modernizacja przestrzeni miejskiej m.in.:

poprzez rozwój przetwórstwa rolnospożywczego,

popularyzację źródeł energii przyjaznych środowisku,

renowację i rozwój śródmieścia miasta oraz dziedzictwa architektonicznego czy poprawa ładu przestrzennego.

Ponadto koncepcja rewitalizacji wpisuje się również w następujące obszary Strategii: Obszar Rozwój rynku lokalnego. • Obszar Turystyka i agroturystyka. • Obszar Ochrona zdrowia i zabezpieczenie społeczne. • Obszar Kapitał społeczny. • Obszar Rozwój pozarolniczych form działalności gospodarczej w warunkach zrównoważonego rozwoju

Zgodnie z art. 10 ust. 1 ustawy o rewitalizacji, wyznaczony do rewitalizacji obszar powinien cechować się nie tylko szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, ale też musi mieć istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego.

Zgodnie z diagnozą szans obszary zdegradowane odznaczają się szczególnym nagromadzeniem dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Obszary rewitalizacji odznaczają się problemami społecznymi, co powoduje gromadzenie się konfliktów rozwojowych i wielu sprzeczności, które prowadzą do degradacji w sferze technicznej, przestrzenno-funkcjonalnej i środowiskowej oraz kryzysu społeczno-gospodarczego. Potrzeby rewitalizacyjne wskazane na etapie diagnostycznym podobszarów rewitalizacji skupiają się w szczególności na pobudzeniu aktywności społeczno-gospodarczej lokalnej społeczności. Dodatkowo wskazywano objęcie wsparciem zdegradowane przestrzenie i obiekty poprzez zaadaptowanie i wyposażenie ich w niezbędną infrastrukturę turystyczną, rekreacyjną i sportową. Celem działań jest wykorzystanie lokalnego dziedzictwa kulturowego i naturalnego do stworzenia warunków wzrostu dochodów mieszkańców, rozwoju przemysłu czasu wolnego oraz zwiększenia atrakcyjności i bezpieczeństwa obszarów wskazanych do rewitalizacji. Potencjały i zasoby obszaru rewitalizacji pokazują, iż obszar ten ma istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego miasta, szczególnie w sferze społecznej, w której zidentyfikowano najwięcej problemów. Wszelkie działania rewitalizacyjne podjęte w celu zniwelowania negatywnych zjawisk kryzysowych na wyznaczonych podobszarach będą oddziaływać na teren całego miasta, wpływając tym samym na poprawę jakości życia jej mieszkańców.

17. ZESPÓŁ AUTORSKI

dr inż. Małgorzata Przegalińska

mgr inż. arch. kraj. Paulina Burak